

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV KULTURÁLNÍCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Žena v období normalizace.
Proměny postavení žen v české společnosti 70. a 80. let 20. století
na příkladu časopisu Vlasta**

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Rauchová, Ph.D.

Autor práce: Jitka Sedláková

Studijní obor: Literárně-historická studia

Ročník: 3

2015

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 5. května 2015

.....

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala své vedoucí práce paní PhDr. Jitce Rauchové, Ph.D. za její vstřícný přístup, odborné vedení a veškerý čas, který mi věnovala.

Anotace

Předkládaná diplomová práce pojednává o proměnách postavení žen v české společnosti v 70. a 80. let 20. století, tedy v období tzv. normalizace. Pozornost je zaměřena na roli žen v rodině, v partnerských vztazích, v práci, na možnosti vzdělání či možnosti naplnění jejich volnočasových aktivit.

Daná problematika je konkrétně zkoumána na příkladu dobového periodika – časopisu Vlasta. Po kapitolách věnovaných obecně ženské otázce následuje rozbor samotného časopisu. Vedle archivních pramenů a periodik, jsou využívány i soudobé právní normy či statistické údaje.

Klíčová slova: normalizace, ženská otázka, postavení ženy, časopis Vlasta, rodina, práce, vzdělání, volný čas

Annotation

This diploma thesis deals with the changing status of women in the Czech society in the 70s and 80s of the 20th century, the period is called normalization. My attention is focused on the role of women in the family, in relationships, at work, educational opportunities and possibilities for filling their leisure activities.

These issues are specifically examined on the example of contemporary periodicals - Vlasta magazine. After chapters dedicated to women's issues in general, it is followed an analysis of the magazine. Besides archival sources and periodicals they are also used contemporary legal norms or statistical data.

Key words: normalization, women's issues, status of women, magazine Vlasta, family, work, education, leisure time

Obsah

Úvod.....	7
1 70. a 80. léta v Československu.....	10
2 Ženská otázka	14
2.1 Ženská hnutí	17
2.1.1 Feminismus	17
2.1.2 Nástin vývoje ženských hnutí v Československu do roku 1970.....	18
2.1.3 Ženská hnutí v 70. a 80. letech – Československý svaz žen.....	21
2.1.4 Mezinárodní den žen – MDŽ.....	24
2.2 Žena a rodina.....	27
2.3 Žena a vzdělání	31
2.3.1 Tradice ženské vzdělanosti v českých zemích.....	31
2.3.2 Vzdělání žen v socialismu - 70. a 80. léta	32
2.4 Žena a práce	35
2.5 Žena a volný čas.....	38
3 Periodika pro ženy	42
3.1 Média jako nástroj normalizace	42
3.2 Ženská periodika	45
4 Vlasta.....	48
4.1 Vlasta a rodina.....	53
4.2 Vlasta a vzdělání	58
4.3 Vlasta a práce	61
4.4 Vlasta a volný čas.....	64
Závěr	69
Prameny a literatura	71
PŘÍLOHY	79

Úvod

Předkládaná diplomová práce nese název *Žena v období normalizace*. Proměny postavení žen v české společnosti 70. a 80. let 20. století na příkladu časopisu *Vlasta*. Dějiny žen si získaly v současnosti mnoho pozornosti. Badatelé se se zájmem snaží přiblížit jejich roli ve společnosti, o to se také pokusí i tato práce, která se bude zabývat touto atraktivní tematikou.

Středem zájmu bude období tzv. normalizace, které představovalo reakci na reformní snahy 60. let. Nástup normalizace upevnil monopol KSČ a snažil se získat kontrolu nad celou společností, která na danou situaci reagovala útekem do soukromí. Více nám o společenské situaci v 70. a 80. letech v Československu řekne první kapitola, která si klade za cíl přiblížit dané období. Poté následuje kapitola, která nás zavede do hlavních událostí vývoje ženské otázky. Společenské postavení ženy se proměňovalo spolu s vývojem společnosti a právě ve 20. století si ženy prošly těmi největšími mezníky v rámci své historie. Tato kapitola v sobě skrývá několik souvisejících podkapitol. Jednou z nich je problematika ženského hnutí, která mapuje ženské úsilí ve veřejném prostoru před a po roce 1970. Tyto podkapitoly byly zvoleny proto, aby nás ještě více uvedly do dané problematiky a nastínily její proměnu a vývoj. Zařazena je také podkapitola týkající se mezinárodního dne žen, který byl v socialismu velmi oblíbeným svátkem. V rámci tohoto dne se konaly i četné oslavy, které měl mimo jiné na starosti Československý svaz žen. Tato organizace byla jediným státem povoleným ženským hnutím v Československu v období normalizace.

Poté následují čtyři zásadní kapitoly týkající se působení žen. Nesou název *Žena v rodině*, *Žena a vzdělání*, *Žena a práce* a *Žena a volný čas*. V těchto čtyřech oblastech bude sledována proměna postavení ženy ve společnosti. Jak se tedy proměňovalo postavení ženy v těchto sférách? Jaká byla její role v rodině a jaké měla možnosti využití volného času? Tyto čtyři oblasti budou dále sledovány pomocí nejčtenějšího periodika ve sledovaném období – *Vlasty*. V souvislosti lepšího přiblížení tohoto časopisu byly do práce zařazeny i kapitoly mapující situaci nejen v médiích za normalizace, ale nastíněn bude i vývoj neznámějších ženských periodik, která mají své kořeny již v 2. polovině 19. století, poté následuje kapitola věnovaná *Vlastě* a příslušnému výzkumu. Jaká témata vycházela v souvislosti s těmito sférami v periodiku *Vlasta*? I na tuto otázku bude nalezena v práci odpověď.

Zhodnocení literatury a pramenů

V rámci práce jsem byla nucena rezignovat na kompletní analýzu všech dobových ženských periodik a zaměřila jsem se na to, dle mého názoru, nejdůležitější – na *Vlastu*. Časopis *Vlasta* vycházel v normalizaci každý týden a obsahoval široké rozpětí témat. *Vlasta* začala vycházet od roku 1947 a je důležitým pramenem pro poznání života českých žen, protože skvěle odráží životní styl sledovaného období. Pro obsahovou analýzu periodika jsem prošla kompletní ročníky od roku 1970 až do roku 1989.

Pro přiblížení *Vlasty* jsem navštívila i Památník národního písemnictví, konkrétně tedy fond jeho první šéfredaktorky Niny Bonhardové. Při té příležitosti jsem nahlédla i do prvního vydaného čísla, jehož ukázka je uvedena v kapitole o *Vlastě*.

Snažila jsme se dohledat i více informací o ostatních šéfredaktorkách v období normalizace. Informace jsem hledala i v Archivu bezpečnostních složek, který pokrývá toto období. Bohužel ve výsledném bádání se mi mnoha informací nedostalo. Podle zjištění byly některé materiály, které by mohly obohatit tuto práci, v minulosti zničeny.

Některé dílčí informace jsem našla ve fondu ministerstva kultury, který je deponován v Národním archivu. Jednalo se o dokumenty s informacemi o změnách ve vedení časopisu nebo o navyšování nákladu, protože o tento časopis byl neustále velký zájem.

Jak již bylo řečeno, dějiny žen jsou v současnosti velmi oblíbeným tématem. Existuje opravdu bohaté spektrum literatury, které se týká žen v 19. století. Následující století je na tom o trochu hůře, ale v posledních letech se objevilo několik studií o ženě ve 20. století. Problematikou se zabývala například Květa Jechová, která publikovala několik studií. Jedna z nich nesla název *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století*. Kniha mi byla oporou v obecných kapitolách věnovaných ženě. Druhý z jejích vydaných titulů byl pojmenován *Postavení žen v Československu v období normalizace*, který jak již název vypovídá, se zabýval mnou mapovaným obdobím.

Jako dobovou knihu jsem využila spis od Jaroslavy Bauerové a Evy Bártové, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, která vyšla roku 1987 a která mi taktéž pomohla dokreslit obecné kapitoly o ženě a navíc obsahovala i informace o Československém svazu žen.

Co se týče kapitoly o médiích, vycházela jsem především z knihy *Dějiny českých médií 20. století*, kterou publikovali Jakub Končelík, Pavel Večeřa a Petr Orság. Kniha mapuje celé 20. století, ale pro mne byla zásadní kapitola zabývající se médii v područí normalizačního režimu.

O ženských časopisech, tedy především o *Vlastě* a její historii, nebyla vydána žádná souhrnná literatura. Někaké informace o její historii můžeme nalézt na webových stránkách jedné z jejích porevolučních redaktorek – Blanky Kovařikové.

1 70. a 80. léta v Československu

Období 70. a 80. let v Československu bývá označováno pojmem normalizace.¹ Tato dvacetiletá éra se začala formovat jako reakce na reformní proces započatý v roce 1968.² Reformátoři se snažili o strukturální reformu sovětského modelu socialismu, o uvolnění režimu a urychlení procesu demokratizace. Nástup normalizace měl za úkol obnovit a stabilizovat monopol KSČ, která disponovala veškerou mocí a tím také získala kontrolu nad celou společností.³ V rámci normalizace mělo dle vedení státu⁴ dojít ke konsolidaci poměrů, tedy ke stabilizaci krize, ve které se společnost dle vedoucích činitelů zmítala. Za těmito slovy byl skryt pravý cíl – přijetí vnucených norem ze Sovětského svazu a definitivní pohřbení přijatých reforem.⁵ Tato etapa v československé historii byla zakončena Sametovou revolucí a pádem komunistického režimu v roce 1989.⁶ Normalizace byla nazývána také jako reálný socialismus. Toto sousloví mělo označovat ten jediný, pravý socialismus sovětského typu, který byl označován za marxisticko-leninský. Reálný socialismus kritizoval předešlé podoby socialismu,⁷ které byly v Československu nastoleny.⁸ Období normalizace někteří historici označují jako období nehybnosti.⁹ Především z toho důvodu, že režim uzavřel s občany jakousi tichou dohodu. Ta jim zaručovala slušnou životní úroveň, pokud se vzdali spoluúčasti na veřejném dění. Znamenalo to, že nebudou nikterak vystupovat

¹ Pojem normalizace byl poprvé použit při moskevských jednáních v roce 1968 a to ve dvou interpretacích. Československá delegace přijela do Moskvy požádat, aby byla v zájmu tzv. normalizace politické situace sovětská vojska stažena ze země. Sovětská strana si podmiňovala stažení vojsk „normalizační situace v Československu“, pod kterou si představovala převzetí úplné mocenské kontroly KSČ nad celou společností a tím i likvidaci celého reformního procesu. Vladimír PENČEV – Jan RYCHLÍK, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, Praha 2013, s. 566.

² Pokus o reformu bývá označován jako Pražské jaro. To začalo v roce 1968. Tato snaha o reformu socialismu byla podporována značnou částí obyvatelstva i některých členů KSČ. Sovětský svaz na reformní pokusy zareagoval okupací Československa armádami pěti zemí Varšavské smlouvy. Viz např. Milan OTÁHAL, *Opozice, moc a společnost 1969-1989*, Praha 1994, s. 11.

³ Milan OTÁHAL, *Komunistický režim v období tzv. normalizace*, in: Jiří KOCIÁN, *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, Praha 2006, s. 36-39, zde s. 36.

⁴ Mezi vrcholné představitele 70. a 80. let patřili: Gustáv Husák, generální tajemník ÚV KSČ 1969 – 1975, od roku 1975 prezident (na postu prezidenta vystřídal Ludvíka Svobodu), Lubomír Štrougal – předseda federální vlády od roku 1970 do roku 1988, Ladislav Adamec – předseda vlády 1987-1989. Přemysl HOUDA – Jan RATAJ, *Československo v proměnách režimu*, Praha 2010, s. 351-352.

⁵ Tamtéž, s. 354.

⁶ M. OTÁHAL, *Komunistický režim v období tzv. normalizace*, s. 36.

⁷ Jako stalinský socialismus bývá označováno období bezprostředně po získání monopolu KSČ v roce 1948, Demokratický socialismus – od roku 1968 do roku 1969. P. HOUDA - J. RATAJ, *Československo v proměnách komunistického režimu*, s. 351-352.

⁸ Tamtéž.

⁹ Léta 1971-1986 takto nazval spisovatel Milan Šimečka a poté i slovenský historik Lubomír Lipták. V. PENČEV – J. RYCHLÍK, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, s. 574.

proti režimu a zároveň zachovají určité rituály, které byly podporované vládnoucí garniturou.¹⁰

Za počátek normalizace můžeme považovat datum 17. dubna 1969, kdy se konalo zasedání ÚV KSČ.¹¹ V tento den rezignoval na funkci prvního tajemníka Alexandr Dubček a na jeho místo byl zvolen Gustáv Husák, jehož volba byla posvěcena přímo ze Sovětského svazu.¹² Pod Husákovým vedením odsoudila normalizační vláda události roku 1968 jako politicky pomýlené a jako snahu o destabilizaci komunistické strany. Následovalo období personálních čistek v celé zemi, které se nevyhnuly ani samotné komunistické straně. Ze strany bylo vyloučeno přes 80 tisíc lidí, kteří přišli o místo, a přes 240 tisíc lidí, kteří byli sesazeni na nižší pozice.¹³ Čistky měly za důsledek i jakýsi zásah vůči české protireformní inteligenci, jejíž větší část skončila u dělnických profesí anebo v emigraci.¹⁴

Lepší životní úroveň měla občanům zajistit štedrá sociální politika.¹⁵ Jako přední sociální problémy byly vyhodnoceny ty, které se týkaly péče o rodinu. Z toho důvodu byly zavedeny vyšší mateřské příspěvky a také došlo ke zvýšení dětských přídavků. Další problematikou, kterou se sociální politika zabývala, byla pomoc mladým rodinám, konkrétně byla nejvíce řešena bytová otázka, dále došlo ke zvýšení nízkých důchodů. Veškerá opatření v rámci sociální politiky byla prezentována jako důkaz starostlivosti normalizačního režimu.¹⁶

Normalizaci můžeme označit také jako dobu bez vizí, což se nejvíce ukázalo v kulturní oblasti, ve které probíhaly taktéž velké personální čistky, tuhá cenzura.¹⁷ Mnohým autorům bylo zakázáno publikovat. Řada umělců na vzniklou situaci

¹⁰ V. PENČEV – J. RYCHLÍK, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, s. 574.

¹¹ V rámci ustanovení nové vlády byl vydán programový dokument „*Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti*“, který byl ústředním dokumentem období normalizace. Podrobněji viz *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ*, Praha 1982.

¹² Jan RYCHLÍK, *Češi a Slováci ve 20. století*, Olomouc 2012, s. 277.

¹³ Jakub RÁKOSNÍK – Igor TOMEŠ a kol., *Sociální stát v Československu: právně – institucionální vývoj v letech 1918-1992*, Praha 2012, s. 172.

¹⁴ V. PENČEV – J. RYCHLÍK, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, s. 574-575.

¹⁵ Tyto reformy nebyly původně připraveny normalizačním establishmentem, ale vznikly v uvolněné atmosféře demokratizačního procesu. Normalizačním vedením byly pouze využity pro uklidnění národa. Květa JECHOVÁ, *Matky a děti chtěné i nechtěné*, in: Oldřich TUMA – Tomáš VILÍMEK, *Opozice a společnost po roce 1948*, Praha 2009, s. 10-74, zde s. 67.

¹⁶ Lenka KALINOVÁ, *K sociálním dějinám Československa v letech 1969-1989*, Praha 1999, s. 22-23.

¹⁷ Kulturu období normalizace můžeme rozdělit na oficiální, tedy tu vyzdvihoanou režimem (například v literatuře to byli autoři Bohumil Říha, Jan Kozák a další), masovou zábavu, kterou zprostředkovávalo televizní nebo rozhlasové vysílání, kulturu alternativní – neoficiální, která je spojena se samizdatem, pod kterým vydával například Václav Havel nebo Pavel Kohout, a pak kulturu undergroundovou, která je například spojena je jmény Ivan Magor Jirous nebo Egon Bondy. P. HOUDA – J. RATAJ, *Československo v proměnách režimu*, s. 430-433.

reagovala emigrací a někteří svá díla publikovali neoficiálně v tzv. samizdatu anebo se realizovali přímo v cizině.¹⁸

V Československu se v druhé polovině 70. let začalo formovat poměrně velké množství lidí, kteří začali dávat najevo nesouhlas s existujícím režimem. Byli označováni za disidenty.¹⁹ Činnost disidentů především představovala rozšiřování různých textů, které legálně nemohly vycházet.²⁰ V roce 1977 vzniklo jedno z nejznámějších opozičních hnutí v normalizaci – Charta 77.²¹ Mnozí z českých disidentů se začali soustřeďovat hlavně kolem ní.²²

V 80. letech se začaly projevovat hospodářské problémy, například v sociální oblasti docházelo ke stagnaci mezd nebo k výpadkům spotřebního zboží na trhu.²³ Závěr ekonomů z předsednictva vlády zněl: „*Hospodářství ztratilo svůj dynamický rozvoj*“.²⁴ Obecně lze hospodářský a sociální vývoj v letech 1969 – 1989 rozdělit na dvě rozdílné etapy. První etapa do roku 1975 se přes veškeré otřesy v počátcích období rychle rozvíjela, což umožnilo vedení státu provádět poměrně velkorysou sociální politiku. Po roce 1975 tempo hospodářského růstu zvolnilo a vedlo až k stagnaci na počátku 80. let.²⁵ Ekonomika se dostala do situace, která již nadále nemohla ovlivňovat vztah obyvatelstva nejen k režimu. Normalizační režim přestal plnit podmínky společenské smlouvy, zajištění trvalého růstu životní úrovně, a tak se uvolňovala i materiální závislost a zainteresovanost na něm.²⁶

V roce 1985 nastoupil do funkce generálního tajemníka KSSS Michail Sergejevič Gorbačov se svojí politikou perestrojky neboli přestavby.²⁷ S tímto politickým přístupem rozvolnění společnosti se začal otevírat větší prostor pro opoziční aktivity. K disentu se začali přibližovat lidé z různých společenských kruhů, kteří byli

¹⁸ V. PENČEV – J. RYCHLÍK, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, s. 574-575.

¹⁹ *Disident* – odpadlík, s označením začala západní média, novináři a politologové, protože mnozí tito lidé byli původně členy komunistických stran či jiných oficiálních orgánů. V. PENČEV – J. RYCHLÍK, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, s. 577.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Charta 77 – na počátku jejího vzniku stál nesouhlas skupiny intelektuálů s procesem vůči rockové skupině Plastic People of the Universe. Její členové byli za své vystoupení v roce 1976 odsouzeni z výtržnictví. Počátek vzniku Charty je spojen se jmény Václava Havla, Pavla Kohouta atd. V. PENČEV – J. RYCHLÍK, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, s. 578.

²² Tamtéž.

²³ P. HOUDA – J. RATAJ, *Československo v proměnách režimu*, s. 407.

²⁴ M. OTÁHAL, *Moc, opozice a společnost*, s. 54.

²⁵ Václav PRŮCHA, *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 2. díl, Období 1945-1992*, Brno 2004, s. 659.

²⁶ M. OTÁHAL, *Moc, opozice a společnost*, s. 54-55.

²⁷ S pojmem perestrojky, přestavby byl zaveden i pojem glasnosť neboli otevřenost. Tyto pojmy souvisely se změnami v politice SSSR od počátku 80. let. P. HOUDA – J. RATAJ, *Československo v proměnách režimu*, s. 380-381.

doposud k režimu loajální. Lidé si více začali uvědomovat stagnaci a neživotnost systému. S rokem 1988 začalo v Československu přibývat demonstrací, různých apelů na představitele státní moci a petic.²⁸

Období změn v Československu odstartovalo násilné potlačení demonstrace v Praze na Národní třídě dne 17. listopadu 1989. Dva dny po tomto incidentu se zrodilo Občanské fórum, které reprezentovalo občanskou platformu nespokojenou s tehdejším režimem. V čele stál Václav Havel. Po vzniku Občanského fóra byl započat proces vyjednávání opozice s vládou. Předsedou tehdejší vlády byl Ladislav Adamec, který po sérii jednání odstoupil z funkce. Vznikla tak nová vláda národního porozumění, v jejímž čele stál zatím ještě člen KSČ Marián Čalfa. Vývoj nadále akceleroval a 10. prosince 1989 po jmenování Čalfovy vlády odstoupil z prezidentské funkce Gustav Husák. Na jeho místo byl 29. prosince zvolen Václav Havel. KSČ den po dni ztrácela poslední mocenské vedoucí pozice. První svobodné volby v roce 1990 odřízly definitivně KSČ od moci.²⁹

²⁸ Mezi významné demonstrace patřily například: 10. prosince demonstrace ke Dni lidských práv v Praze na Škroupově náměstí, dále demonstrace spojené s tzv. Palachovým týdnem v lednu 1989. Nejznámější byla petice Několik vět z června 1989, kterou podepsalo 20 tisíc lidí. P. HOUDA – J. RATAJ, *Československo v proměnách režimu*, s. 418-420.

²⁹ Protipól Občanského fóra na Slovensku byla Veřejnost proti násilí. Tamtéž, s. 433- 434.

2 Ženská otázka

„Společenské postavení ženy se v toku času měnilo, bylo přímo úměrné historickým procesům a změnám v ekonomice, v institucionalizaci společnosti a v petrifikaci zvyklostí, názorů, předsudků a ustanovení ve vztahu ženy k muži, k rodině, k potomstvu, k příbuzenství, k obci a k státu.“³⁰ Změny v ženské otázce souvisely s historickým vývojem moderní společnosti. Ještě v 19. století byl život většiny žen především spjat s rodinnými povinnostmi. Ženy disponovaly nižší úrovní vzdělání, které limitovalo jejich postavení.³¹ Otázka vzdělání se stala ústředním tématem ženské emancipace 19. století.³² Zlom nastal na konci 19. století, kdy se ženy nevzdělávaly pouze v tom, jak být dobrou manželkou nebo matkou, ale mohly získat lepší kvalifikaci, například maturitu, na prvním ženském gymnáziu Minerva.³³ Vzdělání žen se budu více věnovat v nadcházející podkapitole.

Od konce 19. století sílilo i hnutí žen za občanská práva. Ženy se začaly organizovat ve společných aktivitách s cílem získat vliv na veřejné dění a na politiku.³⁴ Průlom v průniku žen do české politické scény nastal roku 1912, kdy do Českého zemského sněmu byla zvolena politička Božena Viková Kunětická.³⁵

Během první světové války nastal velký nábor žen do práce, protože ženy musely zastoupit muže, kteří odešli do boje. Pracovní nasazení v čase války bylo mimořádně tvrdé. Ženy pracovaly během válečných poměrů v nevhodných hygienických podmínkách, byly mnohdy podvyživené a špatně ošacené, což často vedlo k četným úrazům, zejména u žen pracujících v továrnách.³⁶ První světová válka ženy osvobodila, i když v některých případech to byla nucená svoboda. Ženy prokázaly schopnost samostatného života, s čímž také souviselo právo na svobodné rozhodování

³⁰ Jana BUREŠOVÁ, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001, s. 22.

³¹ Tamtéž, 28.

³² Marie BAHENSKÁ – Libuše HECZKOVÁ – Dana MUSILOVÁ, *Iluze Spásy*, České Budějovice 2011, s. 121.

³³ Marie BAHENSKÁ, *Počátky ženské emancipace v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005, s. 130.

³⁴ Květa JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému*, in: Oldřich TŮMA – Tomáš VILÍMEK, *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*, s. 69-129, zde s. 73.

³⁵ Pavla HORSKÁ, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999, s. 111.

³⁶ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, 97.

v oblasti sexuálního života. Celkově po válce vzrostl zájem o sexualitu i po odborné stránce. Byl jí přikládán příznivý vliv na člověka.³⁷

Rozvoj ženské emancipace proběhl především za První republiky. Byla to doba, kdy opět začala vzkvétat spolková činnost, ženy získaly volební právo (1919), staly se ve větší míře členkami senátu i parlamentu. Ženy byly i součástí různých intelektuálních kruhů, které začaly brát ženu nejen jako muži rovnou, ale i stejně ceněnou.³⁸ Toto průlomové období nemělo příliš dlouhé trvání. Následovalo období tzv. Druhé republiky, kde se začaly projevovat tendence, které omezovaly právo žen na vlastní zaměstnání. Ženy byly dokonce odstraňovány z veřejných služeb ve prospěch mužů.³⁹ Za druhé světové války musely ženy opět zastoupit muže. Stejně jako po první světové válce tak i po té druhé nastala příhodná doba pro diskuzi o ženské otázce. V dubnu roku 1945 byl vydán Košický vládní program, který deklaroval „*že bude provedeno důsledné zrovnoprávnění žen, ve všech oblastech politického, hospodářského a kulturního života. Zrovnoprávněním mají býti odčiněny všechny křivdy po léta páchané na ženách a zároveň má být oceněním jejich zásluh za osvobození v šesti letech války.*“⁴⁰

Po únorovém převratu roku 1948, kdy se k moci dostala komunistická strana, skončily veškeré naděje na dovršení ženské emancipace v podmínkách demokratické občanské společnosti. Nový režim podněcoval představu, že se změnou společenského uspořádání zaniknou jak nerovnosti mezi lidmi, tak i nerovnosti mezi pohlavími. Tato představa se záhy ukázala být pouze iluzí, i když mnozí lidé tomuto přístupu uvěřili.⁴¹ Hlavní nedostatek řešení otázky rovnosti pohlaví byl ve skutečnosti ten, že nebyla nikdy řešena samostatně jako priorita, ale vždy jako něco podřadného. Žena byla chápána především jako proletářka, její zájmy byly zohledněny, pouze pokud se kryly se zájmy pracující třídy.⁴² V záznamech výkonných orgánů komunistické strany jsme se mohli setkat s pojmem „ženská otázka“ především tehdy, když se jednalo o problematiku péče o děti, například tedy v souvislosti s mateřskými školami nebo jeslemi, a dále pak v otázce zásobování a služeb - tento bod se týkal prádelen nebo čistíren.⁴³ Ženské

³⁷ Jana BUREŠOVÁ – Božena KOPIČKOVÁ – Milena LENDEROVÁ – Eduard MAUR, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009, s. 234.

³⁸ P. HORSKÁ, *Naše prababičky feministky*, s. 116-117.

³⁹ Tamtéž, s. 117.

⁴⁰ Dana MUSILOVÁ, *Proměny všedního života žen po druhé světové válce*, in: Jana MACHAČOVÁ – Jiří MATĚJČEK (edd.), *Studie k sociálním dějinám 6*, Kutná Hora – Praha – Opava 2001, s. 214-225, zde s. 216.

⁴¹ M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Iluze Spásy*, s. 231.

⁴² Barbara HAVELKOVÁ, *Genderová rovnost v období socialismu*, in: Michal BOBEK - Pavel MOLEK - Vojtěch ŠIMÍČEK (eds.) *Komunistické právo v Československu*, s. 179 -195, zde s. 183.

⁴³ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 85.

otázky a problémy v této době neměly příliš veliký význam, byly podřazeny problému občanskému, proti němuž se bojovalo. V rámci boje proti vyššímu, společnému nepříteli se budovala tzv. „nová“ společnost.⁴⁴ Žena v socialismu byla primárně pečovatelkou o domácnost a děti, a zároveň měla pracovat na plný úvazek. Tato situace byla popisována jako dvojí směna nebo dvojí břemeno. Důsledkem toho měla žena daleko méně volného času než muž.⁴⁵ Podle vedení státu vysoká zaměstnanost žen představovala v socialistické společnosti způsob realizování jejich emancipace.⁴⁶

Od počátků bojů za svá práva se ženy chtěly podílet na veřejném dění. Komunistický režim se snažil zviditelňovat prezentací žen, které zastávají veřejné funkce, a snažil se o uplatňování směrnic na výši zastoupení žen. Později se ukázalo, že tyto počty byly pouze symbolické a důležitým aspektem pro přijetí byl dobrý kádrový profil, nikoli zkušenosti. Přednost mezi uchazečkami o politické či jiné veřejné funkce měly především manuálně pracující ženy nebo zasloužilé matky. Tento přístup měl negativní vliv na úspěch žen v politice.⁴⁷

Díky všem těmto změnám se mohlo na oko zdát, že se společnost ženám otevřela. Ženy byly podporovány ve vzdělání, zaměstnání či se mohly ucházet o politické posty. Zároveň docházelo i k tomu, že veřejná sféra v socialismu začala ztrácet svůj společenský význam, omezila se pouze na pracovní záležitosti. Společnost se stáhla do soukromí a tím i vzrostl význam rodiny. Rodina se stala důležitým místem uchování osobní důstojnosti a zároveň přebírala funkci výchovnou, svépomocnou i kreativní.⁴⁸ Tedy v důsledku všech změn, které byly nařízené především vedením státu, chybělo to nejpodstatnější, a to fakt, aby ženy své cíle mohly artikulovat veřejně samy.⁴⁹ Zájem o ženskou problematiku z jiných úhlů pohledu přišel především po roce 1989.

⁴⁴ Barbora OSVALDOVÁ, *Česká média a feminismus*, Praha 2004, s. 39.

⁴⁵ B. HAVELKOVÁ, *Genderová rovnost v období socialismu*, s. 187.

⁴⁶ Květa JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, in: Oldřich Tůma - Tomáš Vilímek, *Česká společnost v 70. a 80. letech: sociální a ekonomické aspekty*, Praha 2008, s. 176-246, zde s. 244.

⁴⁷ Tamtéž, s. 235.

⁴⁸ B. OSVALDOVÁ, *Česká média a feminismus*, s. 40.

⁴⁹ Jana DECARLI VALDROVÁ a kol., *ABC Feminismu*, Brno 2004, s. 177.

2.1 Ženská hnutí

2.1.1 Feminismus

Ženská hnutí souvisí s pojmem feminismus, ale nejedná se o totožnou věc. „*Feminismus je často chápán jako ideologická platforma hnutí žen se specifickým politickým zaměřením.*“⁵⁰ Feminismus je filosofickým, ideologickým názorem žen, které jsou schopny uvážit své postavení a hlásit se o svá práva.⁵¹ Slovo má několik definicí, které se snaží zachytit podstatu tohoto termínu. Jednou z nich je například i tato definice dle filosofického slovníku. Feminismus „*je polyvalentní termín užívaný obvykle v sociologickém významu a označující skupinu názorových proudů usilujících o zvýšení podílu ženy na tvorbě orientujících obrazů skutečnosti, jejich zrovnoprávnění s převládajícími patriarchálními interpretacemi světa, společnosti a individua, a o vyrovnání vlivu žen ve veřejném životě.*“⁵²

V rámci historie rozlišujeme tři vlny feminismu. První vlna začala se vznikem moderní společnosti. Probíhala od poslední třetiny 18. století přibližně do roku 1930. Mezi hlavní cíle patřilo přiznání základních práv, která moderní společnost deklarovala, mužům i ženám, tj. právo na vzdělání, volební právo a právo na majetek. Toto období je spojeno se jmény Olympe de Gougesové, Mary Wollstonecraftové a dalších. V Československu je tato etapa nejvýraznější v období První republiky.⁵³ Můžeme říci, že První republika byla zlatým věkem feminismu v Čechách. Dle Pavly Horské je dodnes prvorepublikové období nepřekonané. Ženy pronikaly do lépe placené práce, věnovaly se spolkové a osvětové činnosti, angažovaly se ve veřejném životě atd.⁵⁴

Druhá vlna feminismu probíhala od 60. let 20. století. V této vlně šlo především o zrovnoprávnění faktické, které stále nebylo samozřejmostí. Zaměřovala se na různé podoby útlaku žen ve společnosti. Hlavní představitelky byly například Betty Friedan, Germaine Greer a další.⁵⁵ Právě období druhé vlny, kdy se feminismus v západním světě ještě více rozvíjel, probíhalo v Československu mapované období normalizace. U moci byla komunistická strana a vycházelo se z oficiální doktríny, která považovala

⁵⁰ Eva VĚŠÍNOVÁ – Hana MAŘÍKOVÁ, *Společnost mužů a žen z aspektu gender*, Praha 1999, s. 11.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Břetislav HORYNA, *Heslo Feminismus*, in: *Filozofický slovník*, Olomouc 1998, zde s. 119.

⁵³ J. DECARLI VALDROVÁ a kol., *ABC Feminismu*, s. 169-196.

⁵⁴ P. HORSKÁ, *Naše prababičky feministky*, s. 116.

⁵⁵ J. DECARLI VALDROVÁ a kol., *ABC Feminismu*, s. 169-196.

emancipační hnutí za ukončené.⁵⁶ V socialistických státech střední a východní Evropy se bojovalo především za dodržování lidských práv. Feminismus v normalizaci byl spojován s kapitalistickým světem.⁵⁷ Ve své knize rozhovorů s ženami z disentu zaznamenala Eva Kantůrková shrnutí, které vystihuje vztah feminismu a socialistické společnosti: „*Feminismus byl z naší společnosti vymýcen jeho bezohledným převrácením v novou podobu zotročení ženy - její vnucenou zaměstnanost. Takže jestli žena v Československu o cosi pro sebe usiluje, pak spíše o své nedeformované ženské lidství, než o své uplatnění.*“⁵⁸

Třetí vlna feminismu se datuje od 90. let 20. století a je charakteristická velkou rozmanitostí. Objevuje se větší důraz na propojenost genderu a dalších kategorií jako je rasa, sexuální orientace či etnická příslušnost. Genderová nerovnost je vnímána jako „*pouze jedna součást složitého systému společenské stratifikace a diskriminace*“.⁵⁹

2.1.2 Nástin vývoje ženských hnutí v Československu do roku 1970

Počátek vzniku ženských hnutí v českém prostředí je datován do druhé poloviny 19. století. Mezníkem se stal rok 1848, kdy padly poslední feudální závazky a postupně se začala rodit občanská společnost.⁶⁰ Počátky české emancipace jsou spojeny například se jmény spisovatelek Karolíny Světlé a Elišky Krásnohorské.⁶¹ V roce 1871 založila Karolína Světlá Ženský výrobní spolek český. Eliška Krásnohorská se zase zasloužila o vznik prvního dívčího gymnázia Minerva, které vzniklo v roce 1890. Sdružování žen nabývalo na síle. Mohl za to i fakt vzniku samostatného demokratického Československého státu. Dne 18. října 1918 byla vydána Washingtonská deklarace – prohlášení nezávislosti československého národa, která proklamovala, že žena a muž si

⁵⁶ B. OSVALDOVÁ, *Česká média a feminismus*, s. 52.

⁵⁷ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 225-232.

⁵⁸ Eva KANTŮRKOVÁ, *Sešli jsme se v této knize*, Praha 1991, s. 193.

⁵⁹ J. DECARLI VALDROVÁ a kol., *ABC Feminismu*, s. 206-207.

⁶⁰ Jiří BARTOŇ, *Ženy a Český svaz žen*, Praha 2007, s. 9.

⁶¹ *Karolína Světlá* vl. jm. Johanna Rottová (1830-1899) - spisovatelka, publicistka, zakladatelka Ženského výrobního spolku.

Eliška Krásnohorská vl. jm. Alžběta Pechová (1847-1926) - spisovatelka, redaktorka Ženských listů, překladatelka, libretistka. M. BAHENSKÁ, *Počátky ženské emancipace v Čechách*, s. 165-169.

budou rovni.⁶² Rovnoprávnost mužů a žen podporoval mimo jiné i první prezident Tomáš Garrigue Masaryk.⁶³

V období let 1918-1938 došlo k nebývalému rozvoji ženských aktivit, ať už byly společenského, politického či veřejného rázu. Ženám se dostalo lepší vzdělání, mohly se ucházet o mužské profese, začaly zasahovat do veřejného dění, vymanily se ze sféry domácnosti.⁶⁴ V roce 1923 byla vytvořena Ženská národní rada, která si kladla za úkol prosazovat ženská práva. Jedním z klíčových témat bylo například nerovné postavení ženských intelektuálních profesí nebo boj za zrovnoprávnění žen dané ústavou. Ženská národní rada se prezentovala jako zastřešující organizace existujících ženských spolků. Ve skutečnosti zaštitovala pouze organizace liberálního charakteru. Sociálně demokratická, komunistická či křesťanská uskupení fungovala mimo radu. Ženská rada zastřešující spolky nijak neomezovala, ani nikterak nevyklučovala spolky stojící mimo její spektrum. Mezi všemi probíhala spolupráce se společným cílem - prosazováním ženských práv.⁶⁵ První předsedkyní se stala senátorka Františka Plamínková,⁶⁶ která patřila k nejvýraznějším postavám tohoto liberálně orientovaného ženského hnutí. Ženská národní rada byla založena jako nepolitická odborová zájmová organizace, která měla ženy jakkoliv podporovat.⁶⁷ Byla fenoménem občanské společnosti spojené s existencí demokratického Československého státu.⁶⁸

V období protektorátu byly ženy vyloučeny z veřejného dění. Jediná organizace, která měla povolenou činnost, bylo Národní souručenství, které bylo určeno výhradně mužům. Ženy se podílely na protifašistickém odboji v okupovaném Československu i v emigraci. Mnohé ženy za své postoje v této době zaplatily vězením i životem. Mezi nimi i Františka Plamínková, která byla v roce 1942 popravena.⁶⁹

Po druhé světové válce byla potřeba obnovit společenský i politický život. Nezaniklo ani úsilí spojené s ženskou emancipací. Obnovily se tradiční ženské spolky, v politických stranách se aktivizovaly ženské odbory. V dělnických, zemědělských a

⁶² Tato zásada byla později zakotvena i v Ústavě vydané v roce 1920. Kristýna KOLDINSKÁ, *Gender a sociální právo*, Praha 2010, s. 148-149.

⁶³ Tomáš Garrigue Masaryk (1850-1937) - filozof, profesor, politik, první československý prezident. M. BAHENSKÁ, *Počátky ženské emancipace v Čechách*, s. 166.

⁶⁴ K. KOLDINSKÁ, *Gender a sociální právo*, s. 148-149.

⁶⁵ M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Iluze Spásky*, s. 211- 212.

⁶⁶ Františka Plamínková (1875-1942) bojovnice za ženská práva, spisovatelka, představitelka Ženské národní rady, aktivně se také podílela na činnosti Mezinárodní ženské rady. V červnu roku 1942 byla za heydrichiády popravena. Květa JECHOVÁ, *Emancipace shora*, s. 2-4, Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1304/003-018.pdf>, [online], 27. 4. 2015.

⁶⁷ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 74.

⁶⁸ Tamtéž, s. 77.

⁶⁹ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 227.

družstevních odborových organizacích se tvořily sekce pro práci žen. V poválečném období se aktivistky zabývaly těmito zásadními body, mezi které patřil především sociální program státu, konkrétně problematika zabývající se péčí o matku a dítě. Dalším požadavkem byl vstup žen do veřejného prostoru v širším měřítku, než tomu bylo mezi dvěma válkami. Poslední oblast se týkala přípravy nové ústavy, především paragrafů o rovnoprávnosti žen v rodině.

Hlavními organizacemi, které v československém prostoru po válce vznikly, byly Národní fronta žen a Rada československých žen. Národní fronta žen sjednocovala především ženské odbory politických stran v partijském zastoupení. Organizace kopírovala úlohu stejnojmenného politického uskupení - Národní fronty, včetně poslušnosti komunistické straně. Rada československých žen zastřešovala některé dříve vzniklé ženské spolky. Tyto spolky však neztratily právní subjektivitu. I Rada musela vzdorovat komunistickému vlivu, až byla v roce 1948 podrobena. V čele Rady československých žen stála nejbližší spolupracovnice Františky Plamínkové, JUDr. Milada Horáková.⁷⁰

Rok 1948 představoval zlom v činnosti ženských spolků. Organizace zcela opustily ideje, z nichž kdysi vznikaly, pro něž pracovaly a jimiž žily. Mohlo by se konstatovat, že od této doby až po dalších jednačtyřicet let nesvobody byla úplně přerušena kontinuita s počátečními myšlenkami ženských hnutí v Československu, které vymizely z povědomí společnosti.⁷¹ Vrcholné orgány se opět snažily o slučování ženských spolků do jednotné organizace, která by podléhala většímu dohledu. Snahy vyvrcholily v roce 1950 založením Československého svazu žen (ČSSŽ). Československý svaz žen vznikl sloučením Rady československých žen a Slovenského svazu žen. Předsedkyní se stala Anežka Hodinová Spurná.⁷² I tento svaz nakonec zanikl,

⁷⁰ Eva UHROVÁ, *Dva proudy ženského hnutí v Českých zemích*, in: Zdeněk KÁRNÍK – Michal KOPEČEK, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus IV*, s. 88-113, zde s. 88.

JUDr. Milada Horáková (1901-1950) vystudovala Právnickou fakultu univerzity Karlovy, zde promovala v roce 1926. Pracovala pro Červený kříž. Byla to žena s velkým sociálním cítěním. Byla členkou Ženské národní rady, kde se setkala se senátorkou Františkou Plamínkovou. V roce 1940 byla zatčena a 2 roky protrpěla ve vyšetřovací vazbě gestapa. Až do roku 1945, kdy se vrátila do vlasti, pobývala po různých věznicích. Po návratu byla zvolena poslankyní prozatímního národního shromáždění. Pracovala také pro Svaz osvobozených politických vězňů. Zasloužila se o vznik rady československých žen a časopisu *Vlasta*. V roce 1949 byla zatčena Stb a 27. června 1950 v inscenovaném procesu popravena. Markéta DOLEŽALOVÁ, *Milada Horáková*, Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/milada-horakova>, [online], 27. 4. 2015.

⁷¹ Soňa HENDRYCHOVÁ, *Z historie ženského hnutí v Československu*, in: Hana HAVELKOVÁ, *Lidská práva, ženy a společnost*, Praha 1992, s. 9-17, zde s. 15.

⁷² Anežka Hodinová Spurná (1895-1963) – dělnice, posluhovačka, členka sociální demokracie a od roku 1921 v KSČ. Aktivní ve veřejném a politickém životě. Po okupaci emigrovala do VB, po návratu založila Národní frontu žen. Jako první žena v historii Československa zaujala místo ve vedení sněmovny –

aby byl nahrazen dle sovětského vzoru Výbory žen, které fungovaly jako pomocné orgány při Místních národních výborech. Pro zrušení masové ženské organizace byl i tehdejší předseda vlády a budoucí prezident Antonín Zápotocký. Tomu nasvědčuje jeho výrok „*spolkaření paní a dívek je měšťanský přežitek*“.⁷³ Problematiku ženské otázky měl vyřešit socialismus sám.⁷⁴

Koncem 50. let však vyvstávalo na povrch více a více problémů týkajících se ženské otázky. Jednalo se například o problematiku legalizace potratů nebo snižující se porodnost atd. Ve státě scházela veřejná diskuze a svobodná artikulace samotných potřeb a požadavků žen. Vedení státu mělo všechny problémy za již vyřešené. „*Stranické orgány konstatovaly, že: většina požadavků pro osvobození žen byla naplněna, ženy mají rovné podmínky v rodině, přístupu ke vzdělání k zaměstnání.*“⁷⁵

V roce 1965 byl na popud komunistické strany znovu obnoven Československý svaz žen. Podle stranického usnesení měl napomáhat ve výchově v duchu vědeckého názoru, měl vysvětlovat usnesení strany a také podněcovat pracovní činnost žen. Činnost Svazu žen začala až o dva roky později, celostátním sjezdem v létě roku 1967.⁷⁶ Československý svaz žen vznikl na federálním základě, jeho části tvořily Český svaz žen a Slovenský svaz žen.⁷⁷ Zde je vidět jasný rozdíl, neboť z původní vize žen, které se v minulosti snažily o vytvoření ženské organizace, která bude především obhajovat ženská práva, vznikla politická organizace, jejíž náplní byla v první řadě agitační a výchovná činnost. Obrana ženských problémů a potřeb byla odsunuta do pozadí.

2.1.3 Ženská hnutí v 70. a 80. letech – Československý svaz žen

V průběhu roku 1969 a v následujících letech se v celém státě uskutečnily změny související s procesem normalizace politického života i klimatu ve společenských organizacích. Tato doba zasáhla i Československý svaz žen. Postoje představitelk ČSSŽ po srpnu 1968 byly v následujícím roce označeny za pravicové a oportunistické. Členky svazu musely rezignovat na své funkce, některé z nich byly

místopředsedkyně NS. Stoupenkyně Klementa Gottwalda a dogmatického pojetí politiky KSČ. M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Iluze Spásky*, s. 209.

⁷³ Hana PETROVÁ, *Alty a soprány*, Praha 1994, s. 23-24.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 228.

⁷⁶ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 89.

⁷⁷ Jaroslava BAUEROVÁ – Eva BÁRTOVÁ, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, Praha 1987, s. 275.

dokonce postiženy i v rámci svých profesí, v nichž byly sesazeny či propuštěny. V důsledku politických změn došlo také k výměně vedení Českého svazu žen, předsedkyní se nyní stala Gusta Fučíková.⁷⁸ V roce 1974 vystřídala Gustu Fučíkovou ve vedení svazu Marie Kabrhelová,⁷⁹ která v této funkci setrvala až do roku 1989. Svaz žen v roce 1979 sdružoval 56 336 členek a jejich počet se neustále zvyšoval, v roce 1983 stoupl na 595 564 členek. Nejvyšší procento zastoupení měl kraj jihočeský 21,3% z celkového počtu žen, nejnižší měla naopak Praha 4,7% - 5,1%. Co se týká věkového zastoupení, převažovaly ženy nad 35 let. V roce 1973 představovaly ženy do 35 let 32% členů, o pět let později tato věková kategorie snížila ještě o 4%.⁸⁰

V období normalizace fungoval Československý svaz žen jako jedna z institucí, které podporovaly totalitní režim a umožňovaly vedení manipulaci s obyvatelstvem. Československý svaz žen se víceméně podřizoval příkazům nařízeným shora. Samostatné akce a činnosti se podařilo uskutečnit jen minimálně. Stalo se tak zejména v lokalitách, které nepodléhaly přísnému centrálnímu dohledu.⁸¹ Pro konkrétní práci byly zřízeny komise žen, jako pomocné orgány národních výborů. Fungovaly na úrovni okresů a krajů. V obcích, v rámci místních národních výborů pracovaly tzv. referentky pro záležitosti žen, které řešily jiné problémy, než se čekalo. Na pracovištích měly být komise žen součástí odborových organizací, které měly řešit konkrétní problémy na daném místě. Organizace reprezentovaná výborem a komisemi žen neměla nic společného se snahou o emancipaci žen. Komise žen mobilizovaly ženy především k pracovním a manifestačním aktivitám, k plnění výrobních plánů. Zvaly je též k oslavám Mezinárodního dne žen (MDŽ), kterému se budu detailněji věnovat v následující podkapitole. Dále také vyzývaly k mírovým demonstracím nebo organizovaly nejrůznější brigády a kulturní akce.⁸²

V roce 1974 se uskutečnil jeden z celostátních sjezdů Československého svazu žen, na němž byl projednán jednotný program a stanovy svazu, které platily pro celou centralizovanou organizaci. V rámci činnosti svazu byla do popředí stavěna tzv.

⁷⁸ J. BARTOŇ, *Ženy a Český svaz žen*, s. 27.

⁷⁹ Marie Kabrhelová (*1925) vyučila se u svého otce jako švadlena. V roce 1945 vstoupila do komunistické strany, práci pro stranu považovala za celoživotní poslání. Za normalizace patřila mezi hlavní představitelky KSČ. Jiří PERNES, *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha 2006, s. 220 – 224. Dle dochovaných pramenů díky své funkci často cestovala, navštívila například Ghanu nebo Libyi. Archiv bezpečnostních složek Praha (dále ABS), *Zpráva z cest*, Fond Objektových svazků, OB r. č. 2223MV, *Zpráva z cest*, OB-1264 MV.

⁸⁰ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 234.

⁸¹ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 91.

⁸² Tamtéž, s. 87.

politicko-výchovná činnost, vlastenectví, internacionalismus, boj za mír.⁸³ Prioritou tedy byla témata týkající se politické agitace, nikoliv řešení otázek týkající se ženské problematiky. V tomto roce se konala v rámci 30. výročí osvobození Celostátní spartakiáda a Celostátní zájmové umělecké činnosti. Na obou akcích se Československý svaz žen organizačně podílel.⁸⁴ Jak se ale zdá z dochovaných pramenů, byla celá organizace právě během předsednictví Marie Kabrhelové některým lidem spíše pro smích: „*Jaký smysl má organizace žen, která nesmí do ničeho mluvit, která nemá právo nic rozhodovat...*“⁸⁵

V mezinárodním měřítku fungovala ženská organizace, která nesla název Mezinárodní demokratická federace žen. Vznikla po skončení druhé světové války v Paříži roku 1945. Tato platforma měla následující cíle: aktivně bojovat za zničení fašismu a vykořenění jeho ideologie, společnými akcemi mobilizovat a organizovat ženy k akcím na obranu jejich politických, hospodářských a společenských práv, uskutečňování sociálního pokroku, bojovat o zlepšení společenské ochrany zdraví, zejména dětí, rozvoj mládeže a samozřejmě boj o mír.⁸⁶ Na základě podnětu této organizace byl vyhlášen rok 1975 Mezinárodním rokem ženy.⁸⁷ Stalo se tomu tak na 1. konferenci OSN o ženách v Mexico City, kde byl přijat Světový plán akcí pro rozvoj ženy. Československý svaz žen se k tomuto plánu aktivit také připojil. Tematicky akce zahrnovaly oblasti mezinárodní spolupráce a míru, politické spoluúčasti, výchovy a vzdělání, zaměstnanosti, zdraví a výživy, problematiky rodiny, výzkumu a sdělovacích prostředků.⁸⁸ Posléze bylo období od roku 1976 do roku 1985 nazváno Dekádou pro ženy. Heslem tohoto období byl Rovnoprávnost, rozvoj, mír.⁸⁹ V rámci reprezentace a propagace socialismu v mezinárodním měřítku byl vytvořen Výbor československých žen jako orgán, který se uplatňoval především v kontaktech s Mezinárodní federací demokratických žen.⁹⁰

Ženské organizace v socialistické společnosti byly především určené pro výchovnou práci a také pro reprezentaci úspěchů v zahraničí. Samostatný občanský postoj mohly ženy projevit spíše v odporu k režimu, tedy v činnostech neveřejných,

⁸³ J. BARTOŇ, *Ženy a Český svaz žen*, s. 29.

⁸⁴ Tamtéž, s. 29.

⁸⁵ Anonymní korespondenční lístek zaslaný v červenci roku 1979 M. Kabrhelové. ABS, OB-466HK, fol. 31.

⁸⁶ J. BAUEROVÁ – E. BÁRTOVÁ, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, s. 278- 280.

⁸⁷ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 87.

⁸⁸ J. BARTOŇ, *Ženy a Český svaz žen*, 29.

⁸⁹ J. BAUEROVÁ – E. BÁRTOVÁ, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, s. 280.

⁹⁰ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 87.

konkrétně zejména v disentu. V posledním období reálného socialismu to byla zejména iniciativa, která vynikla v roce 1977, tedy Charta 77, o níž již bylo pojednáno výše. Tato platforma po dobu delší než dvě desetiletí probouzela svědomí společnosti, otevřeně artikulovala občanské požadavky a také obhajovala ženská práva. Mezi její členy z řad žen patřily například Anna Šabatová, Dana Němcová, Eva Kantůrková a další.⁹¹

2.1.4 Mezinárodní den žen – MDŽ

Mezinárodní den žen – MDŽ, patřil mezi hlavní oslavy v socialistické společnosti.⁹² V komunistickém režimu představovaly slavnosti a svátky reprezentaci iluze o fungujícím státě a spokojeném obyvatelstvu. Byla to viditelná forma prezentace režimu, oslava jeho úspěchů. Organizace komunistických oslav a slavností byla plánována do posledních detailů. Dokonce byla zřízena ústřední komise pro oslavy, která řídila jejich průběh. Komise zastřešovala jednotlivé specializované úseky, které měly na starosti jednotlivé oddíly oslav, například propagaci, organizaci, pořadatelství či bezpečnost.⁹³

MDŽ se každoročně koná 8. března.⁹⁴ Za zavedením tohoto svátku stála německá socialistka Klára Zetkinová,⁹⁵ která v roce 1910 na Mezinárodní konferenci žen v Kodani podala návrh, aby „8. březen byl každoročně slaven jako mezinárodní den boje proti militarismu a válce, za zrovnoprávnění žen, za mezinárodní solidaritu.“⁹⁶ První oslavy MDŽ proběhly v Rakousku-Uhersku, Dánsku, Německu, ve Spojených

⁹¹ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 87.

⁹² Mezi další komunistické svátky patřily, 7. listopad coby výročí Velké říjnové socialistické revoluce, 28. říjen, původní den vzniku Československé republiky, který byl degradován na Den znárodnění, 25. únor Vítězný únor, 6. říjen Den Československé lidové armády, 5. a 9. květen výročí Pražského povstání, výročí osvobození Československa sovětskou armádou a První máj neboli Svátek práce. Jitka SOBOTKOVÁ, *Slavnosti a oslavy v komunistickém Československu*, in: Miroslav VANĚK, *Obyčejní lidé sv. 1*, Praha 2009, s. 398-405.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ MDŽ odkazuje na událost z roku 1908, kdy 8. března v New Yorku demonstrovalo 15 000 žen za boj o rovnoprávnost mužů a žen, konkrétně ženy bojovaly za kratší pracovní dobu, vyšší mzdy, volební právo a za zákaz dětské práce. Jejich činem se inspirovala Klara Zetkin. Dalším významným datem v historii MDŽ je rok 1975, kdy je Mezinárodní den žen oficiálně uznán OSN a v důsledku toho byl přijat mnohými národními vládami. Kateřina JONÁŠOVÁ, *Ženský protestsong*, Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/zensky-protestsong> [online], 4. 3. 2015.

⁹⁵ Klára Zetkinová (1857-1933) německá socialistka, učitelka, spisovatelka, politička, novinářka (vedla německý ženský časopis), bojovnice za ženská práva. Byla členkou Sociálně demokratické strany Německa. Jejím manželem byl ruský revolucionář Osip Zetkin. Zemřela v Moskvě, kam emigrovala. Alexandr JEŽEK, *Klára Zetkinová*, Bratislava 1981, s. 130-136.

⁹⁶ Jaroslav ONDRUŠEK, *Mír znamená život: metodický materiál k MDŽ 1988*, Kroměříž 1988, s. 4.

státech Amerických a Švýcarsku.⁹⁷ Mezinárodní den žen se slaví dodnes, ale někteří lidé ho mají v současnosti spojen s negativními vzpomínkami, právě kvůli jeho propagandistickému průběhu v komunismu. Po listopadu roku 1989 byl a je upřednostňován před oslavami Mezinárodního dne žen Den matek.

Průběh oslav v komunistickém Československu probíhal následujícím způsobem. Přípravy byly velkolepé a uskutečňovaly se s několikatydenním předstihem. Před samotným dnem proběhla propagační kampaň v tisku, rozhlasu i televizi, kde bylo upozorňováno na význam tohoto svátku. Při oslavách bylo zdůrazňováno, co všechno dělá socialismus pro blaho žen. Oslavy byly také spojeny s výzvami a mobilizací žen k boji za mír nebo plnění hospodářského plánu. Prostory, které byly vyhraněny pro oslavy, byly náležitě vyzdobeny vlajkami, mírovými emblémy, mobilizačními hesly. Oslav se účastnily jak ženy, tak muži. Na místě pro ně bylo připraveno občerstvení a ženy dostaly tradiční květinu či jiný malý dárek.⁹⁸ K obdarování matek k MDŽ byla nabádána i dítky v propagační kampani ve školách, v jejímž rámci například vyrobila malý dárek či přáníčko, anebo se naučila k této příležitosti nějakou básničku.⁹⁹

V rámci publikace *Obyčejní lidé* autorka příspěvku *Slavnosti a oslavy v komunistickém Československu* Jitka Sobotková zveřejnila několik úryvků ze zpracovaných životopisných vyprávění. Jak tedy tento rituál komunistického režimu vnímali lidé, kteří se těchto oslav přímo zúčastnili, a co pro ně tyto oslavy znamenaly? Celkově lze říci, že lidé MDŽ brali s jistou nadsázkou, jak je patrné z následujícího úryvku. „*Byl to dost zprofanovaný svátek, traduje se, a já myslím celkem oprávněně, že při téhle příležitosti ženy dostaly karafiát a bonboniéru a muži se vožrali. A zřejmě to byl typický průběh MDŽ, alespoň v takové té běžné výrobní praxi. U nás se MDŽ samozřejmě také slavilo, to byla povinnost, to garantovalo ROH. Ženy dostaly nějakou tu bonboniéru, nějakou tu drobnost a nějakou tu kytičku. Takže se to oslavilo, uvařilo kafe a bylo pár kousků cukroví.*“¹⁰⁰ Další výpověď nahlíží na oslavy z mužského pohledu, zejména vyjadřuje chuť mužů zúčastnit se celé oslavy. „*Bylo pohoštění, účast byla povinná, taková dobrovolně povinná. To vždycky přišel vedoucí a říkal, chlapi je potřeba, aby pár lidí šlo na to MDŽ. Začíná to ve dvě a myslím, že ve tři už budete moct*

⁹⁷ J. ONDRŮŠEK, *Mír znamená život: metodický materiál k MDŽ 1988*, s. 4.

⁹⁸ Jana PEJCHALOVÁ, *Ženské organizace a společenské postavení žen v českém prostředí v letech 1945-1989*, Brno 2006, s. 18-21.

⁹⁹ Konstantina HLAVÁČKOVÁ, *70 : "Kytiky v popelnici" : společnost a móda v sedmdesátých letech v Československu*, Praha 2007, s. 60.

¹⁰⁰ J. SOBOTKOVÁ, *Slavnosti a oslavy v komunistickém Československu*, s. 421.

vypadnout. Po rízku. Někteří se na to těšili.“¹⁰¹ Poslední zařazený příspěvek reflektuje především postoj vypravěčky k tomuto svátku po pádu komunismu. „No a třeba MDŽ, to jsme do 12 makali, pak jsme se sešli v jídelně, sešli se pánové, ti se namlsali. My jsme dostaly kytku nebo ručník a šly jsme domů. A pánové tak pokračovali. To bylo veškeré MDŽ. Potom kdy to zrušili, to udělali dobře. A jsem pro, že se teď slaví Svátek matek.“¹⁰²

¹⁰¹ J. SOBOTKOVÁ, *Slavnosti a oslavy v komunistickém Československu*, s. 421- 422.

¹⁰² Jitka SOBOTKOVÁ, *Rozhovor s Marií Plachou*, in: Miroslav VANĚK, *Obyčejní lidé* sv. 3, Praha 2009, s. 783-815, zde s. 802.

2.2 Žena a rodina

Rodina představuje jednu z nejstarších forem sociální organizace společnosti. Jak se v průběhu času formovala společnost, proměňoval se i vývoj rodiny. Měnilo se postavení jejích jednotlivých členů, velikost, složení i způsob života, jakým rodina žila.¹⁰³ Moderní rodina prošla největšími změnami ve 20. století. Od první světové války docházelo ke změnám instituce rodiny. Rodina ztratila monopol na legitimní sex, kterým dříve v křesťanském kulturním okruhu disponovala. Předmanželský styk byl v této době tabu. Další zásadní změnou bylo právo páru rozhodovat o počtu potomka, a to zejména díky vynálezu hormonální antikoncepce.¹⁰⁴ Zlom nastal také při výběru partnera, který již nebyl plně v kompetenci rodičů, ale začal být svobodnou volbou ženy či muže.¹⁰⁵ Změna nastala také v případě ukončení manželství, které bylo dle křesťanské tradice považováno za nerozlučitelné. Již po vzniku Československa byl vyhlášen zákon č. 320/1919 „o obřadnostech smlouvy manželské, rozluce a překážkách manželství.“ Tímto zákonem byl zaveden civilní sňatek jako alternativa sňatku církevního a především povoloval rozlučitelnost manželství.¹⁰⁶ Proměna proběhla také možnostmi rozvodu, protože dříve bylo manželství považováno dle křesťanské tradice za nezrušitelné. Vliv na rodinu měla také prohlubující se dělba práce a vznik institucí, které nahradily řadu funkcí. Mezi takové organizace patřily například škola nebo školka. Se změnou a povahou práce došlo také k odchodu ženy z domácnosti, ta začala stejně jako muž pracovat na své kariéře.¹⁰⁷

V české společnosti 20. století se projevovaly znaky demografické revoluce v oblasti sňatečnosti a reprodukčního chování. S obnovou společnosti po druhé světové válce se stala jednou z priorit péče o rodinu.¹⁰⁸ „Socialistický stát bral na sebe odpovědnost za demografický vývoj vycházející z předpokladu, že úroveň plodnosti lze ovlivnit vhodnými nástroji sociální politiky, zatím co kapitalistické státy v západní Evropě pokládaly reprodukční chování svých občanů za soukromou záležitost rodičů, která v zásadě není předmětem veřejné politiky.“¹⁰⁹

¹⁰³ J. BAUEROVÁ – E. BÁRTOVÁ, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, s. 13.

¹⁰⁴ První antikoncepční pilulka vstoupila na trh v roce 1956 s názvem Enoid. První pilulka vyrobená v Československu nesla název Antigest a objevila se v roce 1960. D. MUSILOVÁ, *Proměny všedního života žen po druhé světové válce*, s. 220.

¹⁰⁵ Ivo MOŽNÝ, *Rodina a společnost*, Praha 2008, s. 21-23.

¹⁰⁶ Jiří KAŠNÝ, *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*. České Budějovice 2006, s. 27.

¹⁰⁷ I. MOŽNÝ, *Rodina a společnost*, s. 21-23.

¹⁰⁸ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 119.

¹⁰⁹ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 211.

Socialistická rodina skýtala následující specifika: představovala základní jednotku nejen v oblasti centrálního plánování, ale také byla chápána především jako základna biologické reprodukce. Sloužila také jako útočiště svým členům před praktikami panujícího režimu.¹¹⁰ Komunistická strana se snažila eliminovat tradiční patriarchální model rodiny, o čemž svědčí i zákony o právu rodinném z roku 1949 a 1963. „*Muž i žena mají stejná práva a stejné povinnosti a o podstatných věcech rodiny založené jejich manželstvím rozhodovali vzájemnou dohodou.*“¹¹¹

V životě ženy představuje nezastupitelnou a významnou událost mateřství a rodičovství. Mateřství bylo v socialismu oceňováno jako jakési privilegium ženy. Různé formy podpory mateřství bývaly představovány jako výhody pro ženy, i když se jednalo spíše o pomoc celé rodině.¹¹² „*Zlepšení sociální situace rodin s dětmi v 70. letech prodloužením mateřské dovolené na 26 týdnů, reforma systému přídavků na děti s výraznou preferencí třetího a čtvrtého dítěte a postupné zvyšování přídavků, zavedení mateřského příspěvku vypláceného do 2 let po narození nejmladšího dítěte i zvýšení podpory při narození dítěte – se projevil v poměrně rychlém vzestupu plodnosti žen.*“¹¹³

Vláda v 70. letech vydávala v rámci propopulačních opatření četné prostředky na služby a podporu dětí zaměstnaných žen. Mezi tyto služby patřily jesle, mateřské školy, příspěvky na školní jídelny atd.¹¹⁴ Snižoval se věk, kdy se mladí lidé stávali rodiči. Potomky si pořizovali velmi brzo po svatbě. Podle statistického úřadu v roce 1985 bylo zjištěno, že 68% párům se dítě narodilo do jednoho roku po svatbě.¹¹⁵ V roce 1974 se ženám narodilo nejvíc dětí za celé poválečné období, poté se začala porodnost postupně snižovat.¹¹⁶ Děti narozené v tomto období bývají často označovány jako Husákovy děti.¹¹⁷ Podíl na vysoké porodnosti měla zřejmě nejen již zmíněná pronatalitní politika, ale také skutečnost, že do věku plodnosti dospěly silné ročníky žen narozených po druhé světové válce.¹¹⁸ Porodnost začala poté postupně klesat.¹¹⁹

¹¹⁰ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 119.

¹¹¹ B. HAVELKOVÁ, *Genderová rovnost v období socialismu*, s. 189.

¹¹² K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 222.

¹¹³ Milan KUČERA, *Obyvatelstvo českých zemí ve 20. století*, in: Ludmila FIALOVÁ et.al., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 2006, s. 314-381, zde s. 354-355.

¹¹⁴ Negativum této pro populační politiky bylo především nerovnováha ve složení obyvatelstva, což se později projevilo například v přetížení jeslí a školek. K. JECHOVÁ, *Matky a děti chtěné i nechtěné*, s. 66.

¹¹⁵ *Ženy v České republice*, Český statistický úřad, Praha 2003, s. 10.

¹¹⁶ Narodilo se 195 427 dětí (100 453 chlapců a 94 974 děvčat). Tamtéž, s. 1.

¹¹⁷ K. JECHOVÁ, *Matky a děti chtěné i nechtěné*, s. 66.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Přílohy – graf č. 1, *Ženy v České Republice*, ČSÚ s. 1.

Zásadní změnu odpovědnosti žen za započatý život znamenal zákon o umělém přerušení těhotenství.¹²⁰ Spolu se zákonem o interrupcích v roce 1957 vznikly i interrupční komise. Jejich cílem měla být kontrola o omezování takových zákroků v Československu.¹²¹ Komise mohly ženě také doporučit porodit a dát dítě do péče kojeneckého ústavu nebo dětského domova. Žena si mohla dítě vzít do péče později nebo jej poskytnout k adopci. Postupy interrupčních komisí závisely na jejich členech.¹²² V 70. a 80. letech se odrážela v pravidlech týkajících se interrupce normalizační atmosféra. Bylo zpřísněno rozhodování interrupčních komisí, na které apelovalo ministerstvo vnitra, aby ve svém rozhodnutí byly zodpovědnější. Legální interrupce byla interpretována jako ohrožení ženského zdraví.¹²³

Za socialismu sňatek představoval první samostatný krok mladých lidí. Sňatečnost postupně stoupala, až dosáhla v roce 1973 svého vrcholu. V tomto roce bylo uzavřeno 100 tisíc sňatků, poté začal počet postupně klesat.¹²⁴ K růstu počtu časných sňatků přispělo především zavedení výhodných novomanželských půjček.¹²⁵ Muži a ženy vstupovali do manželství mezi 20 – 24 roky. V 70. letech muži v této kategorii dosáhli až 70,3% sňatečnosti. Poté u této kategorie se začal věk mužů zvyšovat a nejčastější věkovou kategorií vstupu do manželství byl věk 25 – 29 let.¹²⁶ Snižoval se také věkový rozdíl mezi manžely. Muži bývali většinou o 2- 3 roky starší než ženy.¹²⁷

Stoupal nejen počet sňatků, ale i počet rozvodů.¹²⁸ Míra rozvodovosti byla největší v období druhé poloviny osmdesátých let, kdy na 1000 obyvatel připadly tři rozvody. Muži i ženy se nejčastěji rozváděli mezi 20 – 29 roky života.¹²⁹ Podle Heleny Jarošové a Niny Matulové lze zvýšený počet rozvatů manželství považovat za určitou daň za svobodu, emancipaci, někdy i za vysokou citovou náročnost obou partnerů a také

¹²⁰ Jednalo se o předpis č 68/1957, který byl následně zrušen předpisem č. 66/1986 a od 1. 1. 1987 neexistoval.

Poprvé byl povolen potrat z jiných než ze zdravotních důvodů. K. JECHOVÁ, *Matky a děti chtěné i nechtěné*, s. 26.

¹²¹ V roce 1957 měla komise 3 členy – 2 pracovníky ze zdravotnictví a jednoho laika – ženu jmenovanou národním výborem. Změna nastala v roce 1962 a komise byla tvořena jedním členem zdravotní komise národního výboru, dále zástupcem okresní populační komise (pokud v místě neexistovala, byl zástupce nahrazen členem okresního národního výboru nebo členem výboru žen) a poslední člen byl lékař. Radka DUDOVÁ, *Interrupce v České republice: zápas o ženská těla*, Praha 2012, s. 74.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž, s. 67.

¹²⁴ Pro srovnání v současnosti dochází k uzavření přibližně 50 tisícům sňatkům za rok. K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 211.

¹²⁵ M. KUČERA, *Obyvatelstvo českých zemí ve 20. století*, s. 354.

¹²⁶ Přílohy – graf č. 2, *Ženy v České republice*, ČSÚ, s. 3-4.

¹²⁷ J. BAUEROVÁ – E. BÁRTOVÁ, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, s. 92-93.

¹²⁸ Přílohy – graf č. 3., *Ženy v České republice*, ČSÚ.

¹²⁹ Tamtéž, s. 14- 15.

za ekonomickou nezávislost ženy. Rozvod se nedá považovat za katastrofu, jako tomu bylo v minulosti, ale jako za součást moderní společnosti.¹³⁰

¹³⁰ Helena JAROŠOVÁ – Nina MATULOVÁ, *Žena v dnešní rodině*, Praha 1976, 65- 66.

2.3 Žena a vzdělání

„Významné místo ve společnosti a při změnách sociální mobility a struktury má vzdělání. Plní ve společnosti mnohé funkce, především přispívá k všestrannému rozvoji osobnosti lidí a tím i k jejich vybavení pro život v moderní společnosti. Přes všechny problémy mělo vzdělání i v Československu strukturovanou funkci, do určité míry určovalo postavení lidí ve společnosti, v sociální a příjmové struktuře a ve způsobu života.“¹³¹

2.3.1 Tradice ženské vzdělanosti v českých zemích

Základní všeobecná vzdělanost byla v českých zemích zavedena již v roce 1774 Marií Terezií, která uzákonila povinnou školní docházku pro děti od 6 do 12 let. S nástupem průmyslové éry v druhé polovině 19. století byla zavedena osmiletá docházka jako podmínka rozvoje lidských schopností.¹³² V 19. století se začala zvyšovat gramotnost lidí, v této době také stoupl zájem žen o vzdělání. Důvodem nebyla pouze touha po vědění, ale také celospolečenská potřeba uplatnit se ve výdělečné činnosti.¹³³ V 60. letech 19. století¹³⁴ se zrodilo střední školství pro ženy, první vzdělávací instituce byla zřízena v Písku v roce 1860, v Praze vznikla v roce 1863.¹³⁵ Dívčí vzdělání ale bylo v 19. století na nižší úrovni než vzdělání chlapecké. Vyšší vzdělání si mohly dovolit jen dívky z vyšší společnosti a bylo především zaměřeno na roli budoucí manželky, matky, společnice, podporovalo především ovládnutí typicky ženských řemesel.¹³⁶ „Například pražská Vyšší dívčí ještě na konci 80. let proklamovala, že jejím cílem je poskytovat vzdělání přiměřené ženskému pohlaví, které posílí především jeho schopnost vychovávat děti, být dobrou hospodyní a ušlechtilou a laskavou společnicí manžela.“¹³⁷ Vyšší všeobecná studia představovalo gymnázium, které bylo pro dívky nepřístupné. Vzdělání dívek na gymnáziích bylo považováno za nákladné a zbytečné.¹³⁸ První české gymnázium Minerva bylo založeno v roce 1890.

¹³¹ L. KALINOVÁ, *K sociálním dějinám Československa v letech 1969-1989*, s. 67

¹³² Lenka KALINOVÁ, *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969-1993*, Praha 2012, s. 221.

¹³³ J. BUREŠOVÁ, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, s. 374.

¹³⁴ První snahy se objevily již ve 40. letech, stáli za nimi Bohuslava Rajská a Karel Slavomil Amerling. J. RÁKOSNÍK – I. TOMEŠ, *Sociální stát v Československu*, s. 325.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 181.

¹³⁷ Kateřina ŘEZNÍČKOVÁ, *Študenti a kantoři za starého Rakouska: české střední školy v letech 1867-1918*, Praha 2007, s. 32.

¹³⁸ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 181.

Završilo tak vyrovnání studijních příležitostí chlapců a dívek. Vedle gymnazijního vzdělání na počátku 20. století vznikla lycea, která nepřipravovala ženu na akademickou dráhu, ale poskytla jí široké střední vzdělání.¹³⁹ Počátkem 20. století se v české společnosti objevily první vysokoškolsky vzdělané ženy.¹⁴⁰ Ženám se otevřely obory, jako byly učitelství, medicína, farmacie a notářství.¹⁴¹ Slibný rozvoj ženské vzdělanosti v české společnosti se zastavil v školním roce 1938/39, v období nacistické okupace, kdy došlo k uzavření vysokých škol i některých středních škol a učitelských ústavů.¹⁴²

2.3.2 Vzdělání žen v socialismu - 70. a 80. léta

Po únoru roku 1948 byla školská soustava charakteristická vytvořením jednotného systému a zvýšeného důrazu na změnu třídního složení, kdy byli upřednostňováni studenti dělnického původu.¹⁴³ V průběhu socialismu došlo čtyřikrát ke změně školské soustavy. První změna přišla s rokem 1948, základní vzdělání mělo být devítileté a povinné pro všechny do 15 let. Dále byly uzákoněny učňovské školy, povinné pro ty, kteří se nehlásili na žádnou výběrovou školu. K další změně došlo v roce 1953, kdy byla zkrácena povinná školní docházka na 8 let, střední školy byly tříleté a učňovské dvouleté. Předposlední změna nastala v roce 1960, kdy byla opět zavedena devítiletá školní docházka.¹⁴⁴ Změny ve vzdělávací soustavě v období normalizace byly následující, vycházely z materiálů ÚV KSČ vydaných v červenci roku 1973 a zaváděly desetiletý vzdělávací systém. Devítiletou školní docházku zkrátily na osm roků a tak žáci museli dokončit povinnou školní docházku na nějaké ze středních škol. U některých středních odborných učilišť byla zavedena i maturita, aby i tito studenti mohli získat vysokoškolské vzdělání.¹⁴⁵

V normalizaci došlo k celkovému zvyšování vzdělanosti žen. Zatímco v roce 1970 měly pouze základní vzdělání 2/3 ženské populace, v roce 1989 jich byla jen

¹³⁹ M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ VÁ, *Iluze spásy*, s. 140 -144.

¹⁴⁰ První státní zkoušky opravňující k výuce na středních školách úspěšně složila Božena Jiránková a Jindřiška Hrabětová. První ženou, která získala v roce 1901 titul PhDr. z oboru zoologie, byla Marie Zdeňka Baborová. První ženou, která získala titul MUDr. Anna Honzáková, promovala v roce 1902. M. BAHENSKÁ – L. HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ VÁ, *Iluze spásy*, s. 144-145.

¹⁴¹ Technický směr se pro ženy otevřel až se vznikem Československé republiky. Viz K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 182.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ J. RÁKOSNÍK – I. TOMEŠ, *Sociální stát v Československu*, s. 337.

¹⁴⁴ L. KALINOVÁ, *Konec nadějším nová očekávání*, s. 231-234.

¹⁴⁵ František MARKES, *Proměny v povinné školní docházce*, Dostupné z: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492>, [online], 5. 5. 2015.

1/3.¹⁴⁶ Dostupnost vyššího vzdělání v 70. a 80. letech byla omezována podmínkami pro přijetí. Podmínky se však lišily od těch, které byly požadovány v 50. a 60. letech, kdy bylo považováno za nejdůležitější třídní kritérium. V normalizaci bylo pro přijetí na střední a vysoké školy nejdůležitější politické postavení neboli správný kádrový profil rodičů žáka. Děti nestraníků, kteří neprošli prověřením, či děti bývalých členů KSČ, bez ohledu na to, jak výborný prospěch měly, nebyly přijaty. Se slábnutím nastoleného režimu se toto kritérium poněkud zmírňovalo, i když se do jisté míry uplatňovalo ještě koncem 80. let.¹⁴⁷ Každoročně byla odmítnuta více než polovina uchazečů o studium. Důsledky takto nastavené politiky se projevily v zaostávání Československa za vyspělými státy. Rozdíl se projevila zejména u vysokoškolského vzdělání.¹⁴⁸

Politický režim v normalizaci především propagoval učňovské školství. V rámci učňovských oborů byly zavedeny i učební obory s maturitou.¹⁴⁹ V 80. letech se zvýšil počet přijímaných na učební obory až na 60% z celkového počtu absolventů základních škol a na tzv. výběrových středních školách docházelo ke stagnaci.¹⁵⁰ Učňovské školství bylo v 50. letech víceméně chlapeckou doménou, ale postupem času stoupal počet studujících dívek. Dívčí obory vzrostly natolik, že v roce 1978 představovaly jednu třetinu všech učňů.¹⁵¹ Dívky preferovaly obory, jako byly například textil, oděvnictví, obchod a služby, zdravotnictví, ekonomika a organizace, nejméně se dívky zajímaly o obory v oblasti hutnictví, strojírenství, kovovýroby a stavebnictví.¹⁵²

Střední školy zaznamenaly velkou vlnu feminizace již v 50. – 60. letech.¹⁵³ V rámci středních škol navštěvoval největší podíl dívek gymnázium, střední ekonomické nebo pedagogické školy, kde podíl představoval nadpoloviční většinu.¹⁵⁴ Dle J. Bauerové a E. Bártové dívky, které skončily studium po absolvování gymnázia, měly obtížnější počátky profesní dráhy, protože byly profesně nevyhraněné. Situace absolventek gymnázií byla ještě složitější v tom smyslu, že se dívky dostávaly do věku počínající sňatečnosti a mladá manželství byla pro tuto dobu specifická. Gymnázia představovala především dobrou průpravu na vysokoškolská studia.¹⁵⁵

¹⁴⁶ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 188.

¹⁴⁷ L. KALINOVÁ, *Konec nadějí a nová očekávání*, s. 236 - 237

¹⁴⁸ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 185.

¹⁴⁹ J. BAUEROVÁ – E. BÁRTOVÁ, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, s. 150 – 151.

¹⁵⁰ L. KALINOVÁ, *K sociálním dějinám Československa v letech 1969-1989*, s. 69.

¹⁵¹ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 187.

¹⁵² J. BAUEROVÁ – E. BÁRTOVÁ, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, s. 151.

¹⁵³ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace* s., s. 187.

¹⁵⁴ J. RÁKOSNÍK – I. TOMES, *Sociální stát v Československu*, s. 345.

¹⁵⁵ J. BAUEROVÁ – E. BÁRTOVÁ, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, s. 156-157.

Se začátkem 70. let zesílila celková kontrola vysokých škol, mimo jiné jmenování docentů, profesorů i akademických pracovníků.¹⁵⁶ V této době se také snížil počet studujících na vysokých školách o 15%.¹⁵⁷ Změny v pedagogických sborech a reorganizace ve společenskovědním výzkumu na vysokých školách přispěly k oslabení tvořivého myšlení podporovaného v 60. letech. V 80. letech došlo ke zpomalení ekonomického růstu. V té době klesl i počet studentů přijímaných na vysoké školy. V rámci úspor se snížila i délka studia z pěti let na čtyři.¹⁵⁸ Co se týká upřednostňovaných vysokoškolských oborů u žen a mužů, ženy se při vysokoškolském vzdělání orientovaly na humanitní obory, muži upřednostňovali technické obory.¹⁵⁹ Podle dobové literatury dívky často považovaly středoškolské vzdělání ukončené maturitou za dostačující, protože na střední škole dosáhly věku, kdy se toužily vdát a mít děti, jiné dívky se chtěly osamostatnit a začít si vydělávat, proto nepovažovaly vysokoškolské vzdělání za důležité. Zvyšoval se také podíl žen, které otěhotněly během studia.¹⁶⁰ I přes tyto skutečnosti se zvyšoval podíl žen na počtu pracovníků s vysokoškolským vzděláním, z 29% z roku 1970 vzrostl na 38% v roce 1989.¹⁶¹

¹⁵⁶ Snížil se i počet docentů a profesorů na VŠ od školního roku 1969-70 do školního roku 1972-1973 o 397 osob. J. RÁKOSNÍK – I. TOMEŠ, *Sociální stát v Československu*, s. 345.

¹⁵⁷ J. RÁKOSNÍK – I. TOMEŠ, *Sociální stát v Československu*, s. 345.

¹⁵⁸ L. KALINOVÁ, *Konec nadějím a nová očekávání*, s. 237 – 239.

¹⁵⁹ Humanitní obory byly špatně dostupné a silně ideologizované. J. BAUEROVÁ – E. BÁRTOVÁ, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, s. 159-161.

¹⁶⁰ Tamtéž

¹⁶¹ J. RÁKOSNÍK – I. TOMEŠ, *Sociální stát v Československu*, s. 345.

2.4 Žena a práce

Ocenění výdělečné práce žen se v průběhu 20. století několikrát zásadně změnilo. Za první světové války byla potřeba, aby ženy nastoupily na místa mužů a podpořily tak špatný stav válečné ekonomiky. Mezi válkami byla výdělečná činnost žen považována za rozmar, který odvádí ženy od jejich poslání - být především matkou, manželkou a hospodyní. S nástupem hospodářské krize byla zase žena prezentována jako levná pracovní síla a odsuzována jako nebezpečná konkurence zaměstnanosti mužů.¹⁶² Za okupace Československa se právo na práci žen změnilo na povinnost. V létě roku 1939 byla vyhlášena všeobecná pracovní povinnost, která se původně vztahovala na muže ve věku 16-25 let, ale když byly rezervy pracovních sil vyčerpány, začaly úřady povolávat do výroby ženy. Povolání získaly jak ženy v domácnosti, tak z nevýrobních institucí.¹⁶³ Ženy musely v mnoha případech nahradit muže, tak byly dosazovány do vysloveně mužských profesí, jako byl například těžký průmysl nebo doprava.¹⁶⁴ Po druhé světové válce byl stále nutný nástup žen do zaměstnání. Státní ekonomiky, včetně té československé, byly výrazně oslabeny válečným stavem a byla potřeba je obnovit.¹⁶⁵

V socialismu byla výdělečná činnost žen pokládána za podstatnou podmínku emancipace. Žena se stala výdělečnou prací nezávislá na muži a tato skutečnost byla pokládána za cestu k emancipaci. „*Předpokládalo se, že socialistická společnost vytvoří příznivé podmínky k zapojení žen do produktivní práce tím, že odstraní neproduktivní činnost v domácnosti a postará se o malé děti.*“¹⁶⁶

V květnu roku 1948 byla vydána ústava, která garantovala všem občanům právo na práci. Stanovovala také ženám právo na zvláštní pracovní podmínky a právo na spravedlivou odměnu.¹⁶⁷ V témže roce bylo zavedeno pětileté plánování. Většinu přírůstku do národního hospodářství tvořily právě ženy, celých 82,3%.¹⁶⁸ Československá republika se začala orientovat na těžký průmysl. Právě v tomto období začal nábor žen do výroby.¹⁶⁹ Ženy nastupovaly do pracovních podmínek nastavených pro muže, které nebyly zrovna příznivé pro obě pohlaví. V průmyslových závodech

¹⁶² K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 189.

¹⁶³ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 99.

¹⁶⁴ D. MUSILOVÁ, *Proměny všedního života žen po druhé světové válce*, s. 218.

¹⁶⁵ K. KOLDINSKÁ, *Gender a sociální právo*, s. 151.

¹⁶⁶ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 189.

¹⁶⁷ B. HAVELKOVÁ, *Genderová rovnost v období socialismu*, s. 192.

¹⁶⁸ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 105

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 103.

chybělo základní vybavení pro zaměstnance, jako byly umývárny a šatny. S růstem počtu zaměstnanců a s rozšířením výroby trpěla mnohá zařízení nedostatkem prostoru pro výrobu, a tak docházelo k zabírání prostoru sociálních a hygienických zařízení. Ženy i muži na pracovištích museli bojovat s rizikovými podmínkami ve formě zastaralých a někdy i poruchových strojů a vybavení nebo nedostatkem prostoru pro práci. Takovéto podmínky trvaly na některých pracovištích ještě v 50. letech.¹⁷⁰ V té době bylo tedy běžné, že ženy byly zaměstnány v provozech těžkého průmyslu, jako například hutě a železárny. Postupně se tak vytvořil socialistický obraz ženy jako údernice. Ta představovala ženu, která pracovala na plný úvazek, děti dávala během práce do předškolních zařízení, byla politicky činná a zvládala i péči o domácnost. Reálný stav byl ale naprosto jiný, žena byla přepracovaná a často bez energie se jakkoliv aktivně společensky zapojovat.¹⁷¹

V 60. letech začaly centrální orgány projednávat nepříznivou situaci, zvláště z populačního hlediska. Roku 1965 byl vydán zákon, který proklamoval rovnost a ochranu ženám v pracovním poměru. „*Ženy mají právo na stejné postavení v práci jako muži. Ženám se zajišťují pracovní podmínky umožňující jim účast na práci nejen s ohledem na jejich fyziologický předpoklad, ale zejména také s ohledem na jejich společenskou funkci v mateřství, při výchově dětí a péči o ně.*“¹⁷² Rovnost mezd byla zaručována již v zákoníku z roku 1948, nyní byl zákon pouze rozšířen. Nutno ale poznamenat, že tato rovnost nebyla nikdy naplněna.¹⁷³ V celém národním hospodářství byla mzda žen ve srovnání s platem mužů nižší o 35%. Příjmy se lišily i v případech, kdy ženy měly stejnou kvalifikaci a praxi jako muži a to u výrobních i nevýrobních profesí. Rozdílnost příjmů mohla být způsobena tím, že muži vykonávali namáhavější práci, nebo mohlo hrát roli nasazení mužů v třísměnných provozech či větší ochota vykonávat přesčasy a dojíždět na odlehlější pracoviště. V těchto případech byly ženy především limitovány péčí o rodinu. Tato diskriminace žen má i historické kořeny - souvisí s představou muže jako živitele rodiny a ženy jako nositelky příjmu, který spíše doplňuje rodinný rozpočet.¹⁷⁴

Koncem 60. a začátku 70. let panovala v Československu nepříznivá populační situace - docházelo k poklesu porodnosti. Další problémem, se kterým se

¹⁷⁰ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace* s. 193.

¹⁷¹ K. KOLDINSKÁ, *Gender a sociální právo* s. 232.

¹⁷² B. HAVELKOVÁ, *Genderová rovnost v období socialismu*, s. 192.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 197.

Československo v této době muselo potýkat, byla přezaměstnanost. Na základě této situace sociální politika podnikla kroky v ochraně matek v pracovně-právních vztazích. Konkrétně se prodloužila mateřská dovolená z 18 na 22 týdnů, později byla rozšířena na 26 týdnů, dále zde byla zakotvena ochrana před rozvázáním pracovního poměru atd.¹⁷⁵ Normalizační vedení jako reakci na pokus o reformu v roce 1968 provedlo tzv. personální čistky, které se týkaly žen i mužů. Kvůli tomu mnozí lidé zůstali bez zaměstnání nebo byli režimem přeřazeni na nižší pozice. Nejvíce byli postiženi pracovníci humanitních oborů, vědeckí a pedagogičtí zaměstnanci. Čistky proběhly i v rámci komunistické strany.¹⁷⁶ Cílem čistek nebyl jen existenční postih lidí, kteří byli režimu nepohodlní, ale také zastrašení lidí a zajištění jejich poslušnosti.¹⁷⁷ I přes takovýto zásah se v 70. letech zaměstnanost žen nadále zvyšovala, hlavně v nedělnických profesích, což souviselo se vzrůstající vzdělaností žen.¹⁷⁸

Ženy byly v druhé polovině 70. let nadměrně mobilizovány, spolu se staršími osobami a mládeží. Stát se obával menšího přírůstku osob v produktivním věku. „Vysoká zaměstnanost žen se stala nedílnou součástí způsobu života obyvatelstva.“¹⁷⁹ Ženy, včetně žen na mateřské dovolené, tvořily téměř 50% ekonomicky aktivních obyvatel.¹⁸⁰ Dle sčítání lidu v roce 1980 bylo zaměstnáno 80,9% žen v produktivním věku a 17,6% žen ve věku postproduktivním.¹⁸¹ Z těchto údajů také vyplývá nízký počet žen v domácnosti. Pro porovnání v roce 1950 bylo v domácnosti 1,7 milionů žen a v roce 1980 již jen 364 000.¹⁸² Některá pracovní odvětví vykazovala i větší zastoupení žen v pracovním procesu. Feminizovány byly například potravinářství, textil, sociální péče, školství, zdravotnictví.¹⁸³

¹⁷⁵ B. HAVELKOVÁ, *Genderová rovnost v období socialismu*, s. 192-193.

¹⁷⁶ V. PENČEV – J. RYCHLÍK, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, s. 573.

¹⁷⁷ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci*, s. 116.

¹⁷⁸ L. KALINOVÁ, *K sociálním dějinám Československa v letech 1969-1989*, s. 31.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ K. JECHOVÁ, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, s. 208.

¹⁸² J. BAUEROVÁ – E. BÁRTOVÁ, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, s. 168.

¹⁸³ Tamtéž, s. 192.

2.5 Žena a volný čas

Volný čas představuje velice různorodou záležitost, která může být naplněna řadou činností. S proměnou společnosti docházelo i k proměnám volnočasového vyžití. V souhrnu můžeme volný čas definovat „jako dobu, časový prostor, v němž jedinec nemá žádné povinnosti vůči sobě ani druhým lidem a v němž se pouze na základě svého vlastního svobodného rozhodnutí věnuje vybraným činnostem. Tyto činnosti ho baví, přinášejí mu radost a uspokojení, nikdy obavy či pocity úzkosti.“¹⁸⁴

Společností volného času bývá označována poválečná evropská společnost.¹⁸⁵ Toto označení pramení ze skutečnosti, kdy po překonání hospodářských problémů vzniklých během druhé světové války, došlo ke zvýšení životní úrovně společnosti. Zároveň se zvýšil objem volného času, kterým lidé disponovali. Rozšiřoval se také sortiment trávení volnočasových aktivit.¹⁸⁶ Využití trávení volného času narostlo především u mládeže, která měla více časových možností. Díky tomu se mládež stala hybatelem mnoha změn a nositelem nových trendů.¹⁸⁷

Po roce 1948 začala komunistická strana v rámci společnosti preferovat kolektivní formy odpočinku a organizování volného času. Docházelo ke snahám o přesun trávení volného času z prostředí rodiny do veřejného prostoru. Tato tendence se projevovala i během oslav a tradičních svátků, při nichž se zdůrazňoval kolektivní charakter. „*Dosavadní kulturní stereotypy, spolková činnost a individuální trávení volného času byly vnímány jako buržoazní přežitek či dokonce jako podezřelý znak negativistického postoje k samotnému režimu.*“¹⁸⁸ Pro zajištění kolektivního trávení volného času začaly vznikat závodní kluby Revolučního oborového hnutí (ROH).¹⁸⁹ Také byly v některých obcích budovány kulturní domy jako střediska místního kulturního a společenského života.¹⁹⁰

Fenomén volného času v socialismu začal nabývat na významu v 60. letech. Mohlo za to i postupné zkracování rozsahu povinné práce.¹⁹¹ V Československu byla

¹⁸⁴ Irena SLEPIČKOVÁ, *Sport a volný čas*, Praha 2000, s. 11-12.

¹⁸⁵ Martin FRANC – Jiří KNAPÍK, *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, Praha 2013, s. 15.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Martin FRANC – Jiří KNAPÍK, *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích, sv. 1*, Praha 2011, s. 63.

¹⁸⁸ M. FRANC – J. KNAPÍK, *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, s. 22-29.

¹⁸⁹ ROH zajišťovalo tuzemské rekreační pobyty od roku 1945. Zajišťovalo dva typy pobytů tzv. výběrovou rekreaci a závodní rekreaci. V rámci kterých vytvářelo i kulturní a sportovní program. Tamtéž, s. 38-39.

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci* s. 127.

téměř po celé období socialismu delší pracovní doba než v mnoha západních zemích.¹⁹² Mezi pracovní dobou a volným časem existuje logicky jistá závislost.¹⁹³ Mimo pracovní povinnosti krátily volný čas také víceméně povinně dobrovolné akce, které představovaly další pracovní aktivity navíc - brigády, mimořádné směny nebo účast na různých schůzích.¹⁹⁴ Volný čas v Československu začal nabývat na významu především v 60. letech, protože ve společnosti byly očekávány změny, hlavně zkracování rozsahu nutné práce a rozšíření prostoru volného času.¹⁹⁵

Pro období 70. a 80. let byl typický útek z veřejného prostoru do soukromí. To představovalo hlavní útočiště lidí, prostor, kde se mohli realizovat. Typickou reprezentací takového útěku byl páteční odjezd na venkovské chaty a chalupy. Chalupaření a chataření se stalo symbolem normalizace. Lidé zde také často trávili dovolenou. Naopak v rámci veřejného prostoru se mnohdy museli účastnit režimních oslav a rituálů.¹⁹⁶ Mezi další fenomény trávení volného času v normalizaci patřilo kutilství. Lidé si rádi zkrášlovali a zvelebovali své přibytky a vymýšleli různé prototypy a zlepšováky. Mimo jiné bylo důvodem, proč se lidé takhle realizovali, i nedostatečné zásobování.¹⁹⁷

Rozšířeným způsobem trávení individuálního volného času se stalo i televizní vysílání. „*Při vysílání premiér se ulice a pohostinská zařízení vyprázdnily, lidé se vraceli předčasně z chat a chalup.*“¹⁹⁸ Divácky populární pořady byly především televizní seriály, kdy sledovanost dosahovala 80-90% celé populace, dále byly oblíbené televizní estrády.¹⁹⁹

Oblíbenou volnočasovou aktivitou byl také sport. Ve společnosti se začal pěstovat zdravý životní styl. Lidé často cvičili doma dle různých manuálů uveřejněných například i v periodiku *Vlasta*. Oblíbenými se staly televizní rozcvičky, jejichž realizaci

¹⁹² K prvnímu snížení pracovní doby došlo v roce 1956, když se snížila ze 46 hodin na 44 hodin. Další zlom nastal v období let 1968-1969, kdy se přešlo na pětidenní pracovní týden a pracovní doba se tím snížila na 41,5 hodiny. Nadále docházelo k omezení volných sobot a nedělních směn. Další opatření nastalo v roce 1986, kdy došlo opět ke zkrácení pracovní doby a poskytování různých pracovních výhod např. se prodloužily pracovní přestávky z 15 na 30 minut. L. KALINOVÁ, *Konec nadějí a nová očekávání*, s. 208-210.

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ M. FRANC – J. KNAPÍK, *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích, sv. 1*, s. 63.

¹⁹⁵ K. JECHOVÁ, *Cesta k emancipaci* s. 127.

¹⁹⁶ Jakub MACHEK, *Normalizační a populární kultura*. Od domácího umění k Ženě za pultem, in: Petr A. BÍLEK – Blanka ČINÁTLOVÁ (edd.), *Tesilová kavalérie. Populární obrazy normalizace*, Příbram 2010, s. 9-27, zde s. 10.

¹⁹⁷ M. FRANC – J. KNAPÍK, *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, s. 443 – 449.

¹⁹⁸ J. MACHEK, *Normalizace a populární kultura*, s. 11-12

¹⁹⁹ Tamtéž.

zajišťovalo hnutí Pohybem ke zdraví.²⁰⁰ V rámci státní ideologie byla u sportovních aktivit vyzdvihována kolektivita. Doménou kolektivní sportovní činnosti se stalo konání československých spartakiád.²⁰¹ Spartakiády se konaly v pravidelných pětiletých cyklech, v normalizaci to byly roky 1975, 1980 a 1985.²⁰² Společnost v socialismu se netajila tím, že sport má politický význam: „*Otevřeně prohlašujeme, že se sport se svým specifickým způsobem podílí na výstavbě socialistické společnosti.*“²⁰³

Pokud bych měla zmínit typicky ženské volnočasové aktivity, jistě by to bylo zkrášlování a zájem o módu. Žena po svých předchůdkyních zdělila nejen tradiční roli matky a hospodyně, ale také poslání líbit se. Ženy vykazují přirozený sklon k estetické péči. Je proto samozřejmé, že část volného času ženy rády věnují péči o svůj vzhled. Společnost je nastavena tak, že se od žen očekává krása a půvab, proto se mnohé ženy snaží tyto požadavky plnit.²⁰⁴ Zkrášlovacími praktikami se snaží udržet tělo mladé a štíhlé. Tento jev má za následek i profesionalizaci estetického ideálu, který představovaly filmové hvězdy nebo manekýny. Za rozšíření moderního ideálu krásy stojí především ženský tisk.²⁰⁵ K ženě také neodmyslitelně patří zájem o módu. Ženy se v normalizaci mohly dozvědět o módních trendech především z ženských periodik. Časopisy poskytovaly nejen inspiraci v podobě módních tipů, ale také stříhové přílohy, podle nichž si ženy ve volném čase mohly ušít nějaký z modelů.²⁰⁶

Když bychom porovnali volný čas žen a mužů, zjistíme mnoho rozdílů. Žena měla o více než polovinu méně volného času než muž, čtvrtinu svého času věnovala péči o rodinu. Naopak muž disponoval dvakrát větším volným časem v porovnání s tím, kolik ho věnoval rodině.²⁰⁷ Režim deklaroval, že ženám zajistí úsporu volného času prostřednictvím sektoru služeb.²⁰⁸ Tyto představy nebyly nikdy zcela naplněny. Naopak

²⁰⁰ František KOLÁŘ, *Sport*, in: Jiří KOCIÁN, *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, Praha 2006, s. 94.

²⁰¹ I. celostátní spartakiáda, která proběhla v roce 1955, představovala politický rituál, měla za cíl překonat úroveň i rozsahem sokolské slety. Název odkazuje na tradici meziválečné komunistické tělovýchovy, jejíž první akcí byla Maninská spartakiáda, která proběhla v roce 1921. Organizovala jí Federace dělnických tělovýchovných jednot. Více Martin FRANC – Jiří KNAPÍK, *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích*, sv. 2, Praha 2011, s. 737.

²⁰² F. KOLÁŘ, *Sport*, s. 94 -95.

²⁰³ Blanka ČINÁTLOVÁ, *Dederon a stadion aneb tělo poučené z krizového vývoje*, in: Petr A. BÍLEK – Blanka ČINÁTLOVÁ (edd.), *Tesilová kavalérie. Populární obrazy normalizace*, Příbram 2010, s. 124-134, zde s. 124.

²⁰⁴ H. JAROŠOVÁ – N. MATULOVÁ, *Žena v dnešní rodině*, s. 87-89.

²⁰⁵ Gilles LIPOVETSKY, *Třetí žena. Neměnnost a proměny ženství*, Praha 2007, s. 140-167.

²⁰⁶ K. HLAVÁČKOVÁ, *70 "Kytky v popelnici"*, s. 58.

²⁰⁷ Miroslava ŠOLCOVÁ, *Postavení ženy v socialistické společnosti*, Praha 1984, s. 105-106.

²⁰⁸ Konkrétně například jesle, mateřské školky, možný nákup hotových jídel atd. M. FRANC – J. KNAPÍK, *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích*, sv. 1, s. 64.

můžeme říci, že špatně fungující distribuce a nízká kvalita služeb vedla k dalším časovým ztrátám žen, příkladem mohou být tradiční fronty v obchodech.²⁰⁹

²⁰⁹ M. FRANC – J. KNAPÍK, *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích, sv. 1*, s. 64.

3 Periodika pro ženy

3.1 Média jako nástroj normalizace

Začátek normalizace zasáhl média stejně jako celou společnost. Projevy liberalizace 60. let byly utlumeny.²¹⁰ Období poslední třetiny 60. let bylo normalizačním vedením chápáno jako selhání, v němž hrála významnou roli média, konkrétněji ztráta kontroly vedení státu nad médii. Kvůli tomu byla zavedena následující opatření.²¹¹ Byla nastolena cenzura, v jednotlivých redakcích probíhaly personální čistky a také byly v médiích provedeny programové nebo obsahové změny.²¹² Jako reakce na získání kontroly nad médii byl uveřejněn 17. května 1969 dokument v Rudém právu s názvem *Slovo do vlastních řad*. Byl to sebekritický článek, který podepsalo 350 novinářů. Vyjadřoval podporu novému stranickému vedení a kritizoval úlohu Svazu československých novinářů v rámci roku 1968.²¹³ Média figurovala v dalším zásadním dokumentu, jednalo se o již zmíněné *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*.²¹⁴ Bylo v něm psáno: „*Komunistická strana a socialistický stát musí ovládat všechny nástroje k prosazení svých politických, třídních a ideových cílů. Sdělovací prostředky, tisk rozhlas televize, film, jsou nesmírně důležitým nástrojem moci a masové politické výchovy, který se nikdy nesmí vymknout řízení a kontrole marxisticko-leninské strany a socialistického státu, nemá-li se věc socialismu dostat do vážného nebezpečí.*“²¹⁵

Mezi hlavní masová média v Československu patřil rozhlas, televize a tisk. Média v normalizaci měla za úkol vytvářet veřejný obraz spokojené fungující společnosti bez vnitřního napětí a rozporů. Režim prostřednictvím médií propojil ideologické působení s volným časem obyvatelstva. Masová média byla na jedné straně chápána jako nástroj ovlivňující veřejné mínění, na straně druhé hrála roli i v rámci odporu vůči režimu.²¹⁶

²¹⁰ Jakub KONČELÍK – Pavel VEČEŘA – Petr ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010, s. 203.

²¹¹ Barbara KÖPPOVÁ, *Média a jejich role v totalitním systému*, in: Jiří KOCIÁN, *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, Praha 2006, s. 9-11, zde s. 11.

²¹² J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*, s. 203.

²¹³ Eva JEŠUTOVÁ, *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*, Praha 2003, s. 346.

²¹⁴ P. HOUDA – J. RATAJ, *Československo v proměnách režimu* s. 355.

²¹⁵ E. JEŠUTOVÁ, *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 347.

²¹⁶ P. BEDNAŘÍK – J. JIRÁK – B. KÖPPOVÁ, *Dějiny českých médií*, s. 326 – 338.

Rozhlasové vysílání zprostředkoval Československý rozhlas. Po ustálení poměrů fungovalo v normalizaci pět programových okruhů: celostátní zpravodajství – Hvězda, národní stanice Praha a Bratislava a kulturně zaměřené stanice Vltava a Děvín.²¹⁷ Běžnou součástí rozhlasu se v 70. a 80. letech stala populární hudba, jejímž úkolem bylo nahradit produkci západních rozhlasů.²¹⁸ Zahraniční rozhlasové stanice, které vysílaly v českém jazyce, reflektovaly dění v Československu. Přinášely nezkreslené informace o vnitropolitických i zahraničních událostech. Státem byly prohlášeny za protizákonné a jejich užívání bylo trestné. Vedení státu se snažilo zabránit jejich poslech sítí rušiček, které fungovaly až do roku 1988. Vysílání bylo také monitorováno speciálním střediskem v Československém rozhlase. Patřily mezi ně stanice Hlas Ameriky, Svobodná Evropa nebo BBC.²¹⁹

Fenoménem normalizace se stala televize. Československé televizi v 70. a 80. letech prudce stoupla sledovanost a také sloupl počet televizních přijímačů ve vybavení domácností. Postupně se tak televize stávala tím nejvlivnějším médiem v zemi. Televize se také stala oporou totalitní moci, měla za úkol upevňovat socialistickou společnost. Díky tomu jí také byla věnována velká pozornost od vedení státu a začalo se investovat do jejího rozvoje. V 70. letech začala výstavba jejího sídla na Kavčích horách, bylo zahájeno vysílání druhého programu a poté bylo zavedeno i barevné vysílání na obou programech.²²⁰ Pro normalizaci byla typická seriálová tvorba, která byla pečlivě plánována a kontrolována.²²¹ Vedení Československé televize připravovalo každý rok ideově tematický plán, který předkládalo ke schválení specializované komisi ÚV KSČ. Témata a prostředí byla pečlivě vybírána podle propagandistických potřeb. Příkladem byl seriál *Žena za pultem*, v němž hlavní představitelka ztělesňuje ideál silné socialistické ženy. Hlavním záměrem tvůrců bylo demonstrovat v seriálu dosaženou míru emancipace žen v socialismu.²²²

Struktura tištěných médií zaznamenala v normalizaci řadu vynucených změn. Podle Českého úřadu pro tisk a informace byla v období let 1968-1971 zrušena

²¹⁷ J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*, s. 238 – 242.

²¹⁸ Petr BEDNAŘÍK – Jan JIRÁK – Barbara KÖPPOVÁ, *Dějiny českých médií, od počátku do současnosti*, Praha 2011, s. 342.

²¹⁹ E. JEŠUTOVÁ, *Od mikrofonu k posluchačům*, s. 359.

²²⁰ J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*, s. 203- 250.

²²¹ Významným tvůrcem normalizačních seriálů byl dramatik a scénárista Jaroslav Dietl, který se soustředil především na psaní televizních ság. Seriály většinou vytvářel přímo na objednávku Československé televize. Mezi jeho nejznámější seriály patří *Nemocnice na kraji města*, *Synové a dcery Jakuba skláře* a další. Reprízy normalizačních seriálů můžeme zachytit v televizi ještě dnes. P. BEDNAŘÍK – J. JIRÁK – B. KÖPPOVÁ, *Dějiny českých médií*, s. 345.

²²² J. MACHEK, *Normalizační a populární kultura*, s. 9-14.

registrace 156 listů.²²³ Poklesl i počet výtisků. Náklad se znovu začal zvyšovat od konce 70. let.²²⁴ V průběhu 70 a 80. let patřily mezi tituly s největším nákladem následující deníky: Rudé právo, které určovalo hlavní postoje a interpretace společensko-politické situace v zemi, dále Lidová demokracie, Svobodné Slovo, Mladá fronta, Práce, Zemědělské noviny. Oblíbené mezi čtenáři byly také týdeníky a časopisy o životním stylu; mezi nejčtenější patřily Mladý svět, Týdeník televize, Květy a Vlasta.²²⁵

²²³ Devět periodik bylo zrušeno v roce 1968, 35 v roce 1969, 31 v roce 1970 a 79 v roce 1971. Mezi zrušené tiskoviny patřily například Listy – týdeník svazu spisovatelů, Reportér - týdeník svazu novinářů a mládežnický časopis My 69. Podrobněji viz B. KÖPPLOVÁ, *Média a jejich role v totalitním systému*, s. 20.

²²⁴ Tamtéž, s. 20.

²²⁵ J. KONČELÍK – P. VEČEŘA – P. ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*, s. 253.

3.2 Ženská periodika

V této kapitole krátce představím stěžejní ženská periodika, která byla vydávána v českých zemích. Ženská periodika již od svých prvopočátků vytvářela důležitý prostor pro ženy. Bylo to místo, kde byly artikulovány ženské problémy a potřeby, místo, kde ženy mohly požádat o radu ve svízelných situacích, například s rodinnými problémy. Periodika pro ženy se zabývala také emancipačními snahami. Zpříjemňovala ženám volný čas. Ženské časopisy poskytly také prostor pro realizaci prvních českých novinářek.²²⁶

Prvním ženským periodikem, vydávaným v českém jazyce, byl beletristický a módní časopis *Lada*. Vycházel od roku 1861 jako příloha *Květů*. V jeho čele stála Antonie Melišová Korschnerová²²⁷ a byl věnováno nejen módním trendům v odívání, ale později i beletrii, lehké poezii, zájmové činnosti žen nebo otázkám ženské emancipace.²²⁸ Mezi další významné ženské časopisy patřily *Ženské listy*, které vznikly v roce 1870 a po svém vzniku také vycházely jako příloha *Květů*.²²⁹ Tento časopis byl spojen se jménem Elišky Krásnohorské, která byla nějaký čas také jeho šéfredaktorkou. *Ženské listy* měly být prostorem, kde budou slyšet hlasy raného českého feministického myšlení.²³⁰ Na přelomu 19. a 20. století vzniklo další ženské periodikum *Ženský svět*. Vycházel od roku 1896 a byl spojen s ženskou osvětovou činností. Za jeho vznikem stála Teréza Nováková.²³¹ V období první republiky byla velice oblíbená nedělní příloha *Národních listů* určená pro ženy, která nesla název *Žena, domácnost, rodina*. Do této rubriky psaly například Milena Jesenská²³² nebo Oldřiška Zemánková.²³³

²²⁶ Lenka PENAKCOVÁ, *Rubriky pro ženy v českých denících 20. let 20. století*, (studie), s. 138. Dostupné z: http://medialnistudia.files.wordpress.com/2013/01/ms_2012_2_stat.pdf [online], 17. 1. 2015.

²²⁷ Antonie Melišové Korschnerová (1833 –1894) Redaktorka, spisovatelka, básnířka, napsala i několik divadelních her například, *Chtěla mít hrdinu*, *Osudné dostaveníčko*, *Bendlova první láska* a další. Veronika RAUBICOVÁ, *Péče o tělo a tělovýchova v ženských časopisech 1860-1914*, Pardubice 2012, s. 6 -7.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Časopis se osamostatnil v roce 1873, kdy je převzal nakladatel František August Urbánek, který byl nakloněn ženskému vzdělání a osvětovosti vůbec. Libuše HECZKOVÁ, *První léta časopisu Ženské listy. Co chtěla kritička Eliška Krásnohorská?* in: Kateřina ČADKOVÁ – Milena LENDEROVÁ – Jana STRÁNÍKOVÁ (edd.), *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 323- 333, zde s. 324.

²³⁰ L. HECZKOVÁ, *První léta časopisu Ženské listy*, s. 324.

²³¹ Eva KALIVODOVÁ, *Feministické časopisy na přelomu století*, in: Hana HAVELKOVÁ – Mirek VODRÁŽKA *Žena a muž v médiích*, Praha 1998, zde s. 10-11.

²³² Milena Jesenská (1896–1944) novinářka, překladatelka, editorka. Dcera známého lékaře, neteř spisovatelky Růženy Jesenské. Absolventka gymnázia Minerva. Blíže Lenka PENAKCOVÁ, *Rubriky pro ženy v českých denících 20. let 20. století*, s. 138. Dostupné z: http://medialnistudia.files.wordpress.com/2013/01/ms_2012_2_stat.pdf, [online], 17. 1. 2015.

V roce 1904 začal vycházet časopis Šťastný život, který byl věnován českým ženám a domácnostem. Za jeho vznikem stála Čechoameričanka Josefa Humpal Zemanová.²³⁴ Výjimečný byl tento časopis především svým poselstvím. Žena by měla odpočívat, neměla by být otrokyní, neměla by ani zahálet, protože to je již zastaralé. K odpočinku mimo jiné sloužila i četba Šťastného života, v němž se rubriky věnovaly například zdraví, umění, literatuře, sportu a vaření.²³⁵

Po druhé světové válce, v roce 1947, vzniklo ženské periodikum se jménem Vlasta, kterému věnuji následující samostatnou kapitolu. O dva roky později, tedy v roce 1949, začal vycházet měsíčník Žena a móda.²³⁶ Časopis sloužil jako ideologický nástroj komunistické moci, jeho úkolem bylo ovlivňovat vkus žen a vytvářet představu o životním stylu. Obsahoval rubriky o módních trendech a péči o zevnějšek, praktické rady, tipy a rady do domácnosti či recepty.²³⁷ Oblíbenou součástí byla i stříhová příloha, která sloužila ženám k tomu, aby si doma podle ní mohly ušít oděv pro sebe nebo pro svou rodinu.²³⁸ Žena a móda domácí výrobu oděvů podporovala, například i tím, že vypsalá soutěž pro čtenářky nazvanou „Šijeme si samy“.²³⁹

Časopis Žena a móda vydávalo nakladatelství MONA, které patřilo pod správu Československého svazu žen. Název MONA byl utvořen z první a poslední slabiky MODerní žENA, a bylo pod správou Československého svazu žen. Vydavatelství bylo díky oblíbenosti vydávaných periodik solidním zdrojem prostředků svazu. Dále vydávalo také časopisy Vlasta a Praktická žena.²⁴⁰ Poslední jmenované periodikum se začalo vydávat od roku 1973. Praktická žena měla sloužit k všestrannému rozvoji ženy. Na svých stránkách se věnovala módě, pletení, háčkování, vyšívání, vaření, radami do

²³³ Kateřina JONÁŠOVÁ, *Česká ženská žurnalistika sklonku dvacátých let jako příspěvek k modernizaci stylu*, Hana HAVELKOVÁ – Mirek VODRÁŽKA *Žena a muž v médiích*, Praha 1998, zde s. 12-13.

²³⁴ Josefa Humpal Zemanová (1870 – 1906), zakladatelka časopisu Šťastný život, byla také žurnalistkou spisovatelkou, vydala například knihu *Amerika v pravém světle. Žila v Americe, kam se po smrti maminky s otcem a sourozenci přestěhovali, do Česka – Prahy se vrátila v roce 1904*. V. RAUBICOVÁ, *Péče o tělo a tělovýchova v ženských časopisech 1860-1914*, s. 12-13.

²³⁵ Její postoje zřejmě ovlivnil život v Americe Tamtéž, s. 12-13.

²³⁶ Odborný dohled nad časopisem zajišťoval národní podnik Textilní tvorba a od roku 1959 byl na jeho základech založen Ústav bytové a oděvní kultury. K. HLAVÁČKOVÁ, 70: "Kytky v popelnici", s. 58-60.

²³⁷ K. HLAVÁČKOVÁ, 70: "Kytky v popelnici" s. 58 – 60.

²³⁸ Šití vlastního oblečení dle stříhových příloh bylo mnohdy jedinou variantou pro ženy. Na pultech českých obchodů chybělo mnohé zboží, mezi ním i oděvy, a tak jim stříhové přílohy rozšiřovaly jejich možnosti. Možností bylo také nakupovat v Prodejně zvané TUZEX, první vznikl v Praze v roce 1957. V tomto obchodě se prodávalo zahraniční zboží, problémem však bylo, že se zde nakupovalo za valuty nebo tuzexové poukázky tzv. bony, které byly těžko k sehnání. Monika KRAJČOVIČOVÁ, *Specifika normalizační módy v Československu*, in: Petr A. BÍLEK – Blanka ČINÁTLOVÁ (edd.), *Tesilová kavalérie*, s. 135-148, zde s. 136.

²³⁹ K. HLAVÁČKOVÁ, 70: "Kytky v popelnici" s. 62.

²⁴⁰ J. BARTOŇ, *Ženy a Český svaz žen*, s. 29.

domácnosti a také obsahovala stříhovou přílohu.²⁴¹ Inspiraci ženy rády hledaly také v západoněmeckém časopisu Burda, který byl velice špatně dostupný. Když měly ženy štěstí a byl k dostání, mohly si ho koupit ve specializovaných prodejnách se zahraničními periodiky, nebo si ho zapůjčit v některé z veřejných knihoven. Časopis taktéž obsahoval mnoho rad pro domácnost i módní inspiraci mimo jiné ve stříhové příloze.²⁴²

²⁴¹ M. KRAJČOVIČOVÁ, *Specifika normalizační módy v Československu*, s. 138.

²⁴² K. HLAVÁČKOVÁ, 70: "Kytky v popelnici", s. 61.

4 Vlasta

Časopis Vlasta založila Rada československých žen v čele s předsedkyní JUDr. Miladou Horákovou. Rada se snažila o větší zapojení žen, ať už v politickém, hospodářském, sociálním či kulturním prostředí. Od roku 1945 Rada oslovovala ženy prostřednictvím obrázkového týdeníku Rada žen. Za záměrem rozšíření čtenářského okruhu byl v roce 1947 název periodika změněn na Vlastu.²⁴³ Jméno časopisu Vlasta nebylo náhodné, bylo vybráno podle ženy – bojovnice ze Starých pověstí českých, zároveň v sobě jméno neslo slovo vlast. Již od počátku měla Vlasta pomáhat svým čtenářkám, být pro ně oporou nebo jakousi zpovědnicí, kam si mohly psát o rady. Krédem časopisu bylo, že měl mít pět P – měl za úkol potěšit, pohladit, povzbudit, pomoci i poradit.²⁴⁴

První šéfredaktorkou Vlasty se stala Nina Bonhardová.²⁴⁵ Právě ona stála za názvem periodika. Do povědomí společnosti se dostala nejen jako spoluzakladatelka časopisu Vlasta, ale také jako novinářka a publicistka.²⁴⁶ V prvním čísle Vlasty – listu Rady československých žen byl na titulní straně zobrazen prezident republiky Edvard Beneš se svou manželkou Hanou Benešovou a za nimi byl vidět portrét prvního prezidenta T. G. Masaryka. „Vybrali jsme pro vás tento obrázek na obálku našeho vstupního čísla, protože skoro symbolicky vyjadřuje nejkrásnější základ, ze kterého vyrůstala naše republika, a z něhož chceme růst a budovat my všichni.“²⁴⁷

Úvodního slova se chopila Milada Horáková, přednesla požadavek, že Rada československých žen se chce pokusit o řešení všech problémů a těžkostí žen. Dále si kladla za cíl hledat nové cesty a razit nový směr, „odpovídající době a změněnému postavení ženy“ ve veřejné i soukromé sféře života. Docílit všeho chtěla za spoluúčasti

²⁴³ J. BARTOŇ, *Ženy a Český svaz žen*, s. 22-23.

²⁴⁴ Blanka KOVAŘÍKOVÁ, *Z historie ženského časopisu Vlasta*, Dostupné z <http://www.bkovarikova.cz/texty/zajimavosti/z-historie-zenskeho-casopisu-vlasta.htm>, [online], 16. 11. 2014.

²⁴⁵ *Nina Bonhardová* (1907-1981) Narodila se v polské Žolyni. Její otec zde byl v rakousko-uherské armádě. Po první světové válce se vrátili zpět a usídlili se v Opavě. Později se přestěhovala do Písku. Zpočátku publikovala kulturně-politické články, divadelní kritiky a povídky. Svoji prvotinu vydala v roce 1941. Byla to lyrická próza s názvem Písecké vánoce. Ta se stala v okupačním Československu díky své protifašistické tendenci trnem oku gestapa. Celý náklad byl tak zabaven. Od roku 1942 žila v Praze, zde pracovala ve filmovém archivu. Působila také jako členka ilegální buňky KSČ. Za svou kariéru se stala nejen šéfredaktorkou Vlasty, ale také spoluzakladatelkou Světa v obrazech, šéfredaktorkou časopisu Praha a pracovala i ve Státním nakladatelství technické literatury. Byla taktéž autorkou historických románů, ve kterých ji inspirovala Třeboň a období posledních Rožmberků. Napsala trilogii Tanec rabů (1949), Selský mor (1957), Polyxena (1959) a další. Zdena Menzelová, Nina Bonhardová, in: Památník národního písemnictví, (dále PNP), Fond Bonhardová Nina, inv. č. 599-704.

²⁴⁶ Zdeněk ŠMAUS, *Dílo citlivé vypravěčky*, in: PNP, Fond Bonhardová Nina, inv. č. 599-704.

²⁴⁷ Přílohy - obr. 1, Vlasta 1, 1947, č. 1, s. 1.

žen z nejširších společenských vrstev. „Abychom toho dosáhly cestou, co nejpřístupnější a příjemnou rozhodly jsme se přetvořiti svůj časopis a udělati z něho spolehlivou spojku mezi československými ženami, ať žijí či pracují kdekoliv.“²⁴⁸ Témata časopisu se například týkala cestování, módy, správné výživy, kultury, otázky míru a ženské problematiky. Objevil se zde také román na pokračování, který můžeme považovat za mediální tahák. Byla i vyhlášena první soutěž s periodikem. První číslo mělo 16 stran. Vydávalo ho ministerstvo informací, „Svět v obrazech“ nakladatelská společnost s r.o. a Rada československých žen, stálo 3,50 Kčs.²⁴⁹ Počáteční náklad byl 100 000 výtisků.²⁵⁰

Nástup komunistického režimu po únoru 1948 se podepsal i na obsahu a vizi Vlasty. Na jejích stránkách se začala mnohem více řešit politická situace v zemi a témata se více orientovala na Sovětský svaz. Pozitivní pokroková změna se objevila v grafické podobě periodika, od 19. čísla roku 1948 měla již barevnou titulní stranu. Vydavatel se v této době prozatím ještě nezměnil. V roce 1948 byla Vlasta stále prezentována jako tisk Rady československých žen. Změna nastala až v roce 1953, kdy se Vlasta stala periodikem Výboru československých žen a vedoucí redaktorkou byla zvolena Zdeňka Zimová.²⁵¹ Mezi čtenáři se Vlasta stávala stále populárnější a v roce 1958 její průměrný náklad vzrostl na 420 000 výtisků za rok.²⁵²

Zájem o Vlastu neustále stoupal a čtenářská základna se rozšiřovala. V období normalizace, konkrétně v roce 1973 vzrostl náklad již na 640 000 výtisků, o dva roky později se zvýšil na 740 000 výtisků.²⁵³ Přesto poptávka po periodiku nebyla naplněna. V roce 1983 opět náklad narostl na 820 000 výtisků.²⁵⁴ Ani to nebylo dostačující a vedení časopisu se opakovaně obracelo na Federální úřad pro tisk a informace a žádalo o schválení vyššího nákladu. Požadavku ale nebylo vyhověno z technických důvodů.²⁵⁵ Dle dochovaných pramenů dostávala redakce řadu dopisů od čtenářů, ve kterých žádali o větší dostupnost periodika nebo o pravomoc býti předplatiteli. Redakce jim nebyla

²⁴⁸ Vlasta 1, 1947, č. 1, s. 2.

²⁴⁹ Vlasta 1, 1947, č. 1, s. 1-16.

²⁵⁰ B. KOVAŘÍKOVÁ, *Z historie ženského časopisu Vlasta*, Dostupné z <http://www.bkovarikova.cz/texty/zajimavosti/z-historie-zenskeho-casopisu-vlasta.htm>, [online], 16. 11. 2014.

²⁵¹ Tereza ŠEVČÍKOVÁ, *Tři etapy vývoje časopisu Vlasta*, Praha 2013, s. 12-15.

²⁵² J. KONČELÍK – P. VEČERA – P. ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*, s. 176.

²⁵³ Národní archiv Praha (dále NA), Fond Ministerstvo kultury, *Změny v počtu nákladů*, karton 83 (nezpracováno).

²⁵⁴ NA Praha, Fond Ministerstvo kultury, *Žádost o navýšení nákladu*, karton 83(nezpracováno).

²⁵⁵ Tamtéž.

schopna vyhovět.²⁵⁶ Periodikum mělo 32 stran a jeho cena se v roce 1973 změnila z 1,60 Kčs na 2 Kčs.²⁵⁷ Vlasta byla publikována vydavatelstvím MONA, o kterém je zmiňováno v předešlé kapitole. Zaštitoval ji Československý svaz žen.²⁵⁸

Na počátku normalizace byla šéfredaktorkou časopisu Marie Sulková, která byla od 1.6.1971 vystřídána Vlastou Košnarou. Ta časopis vedla do roku 1977, kdy byla z funkce uvolněna a na její místo se dostala Libuše Sekerová. Po jejím odchodu do důchodu se od 1.1.1988 stala šéfredaktorkou Alena Šloufová.²⁵⁹ Na titulních stranách se objevovaly převážně ženy²⁶⁰, někdy byly nahrazeny dětmi či krajinou. Muži se vyskytovali na obálce časopisu jen sporadicky a většinou se jednalo o známé osobnosti, například obálka s oblíbeným zpěvákem Karlem Gottem.²⁶¹

Vlasta v normalizaci představovala přední tisk pro ženy. Její čtenářská základna byla široká, často byli čtenáři také muži. Na tuto skutečnost můžeme usuzovat z faktu, že i oni se obraceli k časopisu pro radu v rubrikách, které dávaly prostor samotným čtenářům. Příkladem je rubrika, která sledovala manželské problémy, především z mužského pohledu. „*Ozvali se opět hlavě muži, jejichž ženy jim často i v dobrém úmyslu znepríjemňují manželské soužití.*“²⁶² I věková struktura čtenářů byla pestrá od děvčat a chlapců po starší ročníky, to také dokládá následující příspěvek „*Odepsaly nám ženy různého věku od 18 do 81 let a všechny dopisy byly svým obsahem zajímavé.*“²⁶³ Vlasta měla se svými čtenáři mimořádný vztah. Dávala jim velký prostor pro to, aby se k daným tématům mohli i oni vyjádřit. Za dvacetileté období to byla celá řada rubrik například „*Místo pro mne*“. Redaktorka se pod odpovědi čtenářům podepisovala jako sestřenice Jana, což mělo ve čtenářkách vyvolat pocit blízké osoby, který jim evokoval chuť se svěřit.²⁶⁴ Vlasta se nebála sdělit čtenářům svůj názor. Redakce čtenáře povzbuzovala, aby se nebáli jakkoliv reagovat a dávala jim najevo, že si jejich podnětu váží. „*Děkujeme za důvěru milé čtenářky – velice nás těší a tak už mnoho týdnů odepisujeme, vysvětlujeme a radíme...*“²⁶⁵ Vlasta těmito kroky měla v

²⁵⁶ NA Praha, Fond Ministerstvo kultury, *Dopisy od čtenářů o navýšení počtů výtisků*, karton 83 (nezpracováno).

²⁵⁷ NA Praha, Fond Ministerstvo kultury, *Dokument o zvýšení ceny výtisku*, karton 83 (nezpracováno).

²⁵⁸ J. BARTOŇ, *Ženy a Český svaz žen*, s. 29.

²⁵⁹ NA Praha, Fond Ministerstvo kultury, *Dokumentace oznamující změnu redaktorek*, karton 83 (nezpracováno).

²⁶⁰ Přílohy – obr. 2, *Vlasta* 24, 1970, č. 4, s. 1.

²⁶¹ Přílohy – obr. 3, *Vlasta* 38, 1984, č. 46, s. 1.

²⁶² Lucie PECHOVÁ, *Řešení se (ne)našlo*, *Vlasta* 35, 1981, č. 21, s. 11.

²⁶³ *Dopisy na redakčním stole*, *Vlasta* 39, 1985, č. 14, s. 20.

²⁶⁴ *Místo pro mne*, *Vlasta* 27, 1973, č. 27, s. 12-13.

²⁶⁵ *Na přání čtenářek*, *Vlasta* 28, 1974, č. 27, s. 24.

úmyslu vzbudit ve čtenářích pocit důvěry, chtěla, aby se jí otevřeli v apolitických otázkách. Stejně jako celý časopis i tato rubrika však podléhala cenzuře.

Co se týká obsahu stálých rubrik, převážně byly zaměřené na problematiku rodiny, vztahovou tematiku, výchovu dětí, fungování rodiny, módu, volnočasové aktivity. Dále se rubriky týkaly různých rad a tipů do domácnosti a péči o tělesnou schránku. Obsahovala také cestovatelské články, které čtenářům přiblížily některé z dalekých zemí. Výběr byl mnohdy ovlivněn orientací na spřátelené země SSSR.²⁶⁶ Periodikum rovněž obsahovalo část pro chvíle oddechu, mezi které můžeme zařadit různé romány na pokračování, povídky, básně, křížovky atd.²⁶⁷ Vlasta informovala o dění v Československu, především o krocích KSČ.²⁶⁸ Také přinášela četné informace o fungování Československého svazu žen.²⁶⁹

Během zkoumané dvacetileté éry můžeme mapovat jakýsi tematický posun, který je spojen především s úbytkem politických článků a větší orientací na hlubší rozbor problémů. Dříve byly v rámci politické propagace a demonstrace spokojeného života některé problémy ignorovány. Takovým příkladem tohoto posunu může být i úvodník šéfredaktorky Aleny Šloufové v prvním čísle roku 1989, „*O čem chceme psát*“. Mimo jiné obsahoval následující sdělení: „*Současná doba – označuje se různě jako přelomová, převratná – nás zavazuje k tomu, abychom přispívali k řešení všech společenských problémů.*“²⁷⁰

Další dříve zapovězená témata se objevují již rok před tímto článkem. V roce 1988 se objevil v periodiku článek o AIDS. „*O nepříjemných věcech nemluvíme. Zpravidla tak napácháme víc škod než užitku. Dvojnásob to platí o chorobě AIDS - musíme o ní hovořit, abychom ani chvíli nezapomněli na prevenci.*“²⁷¹ Mezi další dříve neuveřejňovaná témata patří například hazard, alkoholismus a dalších. Také se otevřelo téma drogové závislosti. Léta se o tomto problému mlčelo. „*Vždyť tím, že jsme se k faktu existence narkomanie, které u nás propadlo nyní podle odhadů snad několik tisíc osob, chovali jako slepí, jsme se ocitli v situaci, kdy je jasné, že bez odborné léčby se vším, co k ní patří, zaspíme. A když se probudíme, můžeme jen trpce sčítat zmařené životy.*“²⁷²

²⁶⁶ Marie KABRHELOVÁ, *Kuba hostitelka*, Vlasta 31, 1978, č. 22, s. 5.

²⁶⁷ *Křížovka*, Vlasta 38, 1984, č. 46, s. 22.

²⁶⁸ Milena MAJEROVÁ, *Plán do nového roku*, Vlasta 24, 1970, č. 4, s. 3.

²⁶⁹ Marie KABRHELOVÁ, *V čínech je naše vděčnost a láska*, Vlasta 32 1978, č. 44, s. 3.

²⁷⁰ Alena ŠLOUFOVÁ, *O čem chceme psát*, Vlasta 43, 1989, č. 1 s. 2.

²⁷¹ Marie FORMÁČKOVÁ, *Příznak jménem AIDS*, Vlasta 42, 1988, č. 12, s. 2.

²⁷² Mirjana NIMRICHTOVÁ, *Řekni droze ne*, Vlasta 43, 1989, č. 4 s. 12.

Toto nastolení a otevření zapovězeným témat by se mohlo považovat za jakési otevření společnosti a za předzvěst slábnoucího režimu.

4.1 Vlasta a rodina

Rodina byla a je jedním ze stěžejních témat, na něž se zaměřují ženské časopisy. „*Rodina je odraz doby. Jejích politických, sociálních, ekonomických podmínek, ale také její kulturnosti, vyspělosti, morálních a etických zásad.*“²⁷³ Témata probíraná v souvislosti s rodinou se týkaly například mateřství, výchovy dětí nebo vztahů mezi partnery. Klíč k harmonické rodině spočíval dle Vlasty především v komunikaci. „*Schopnost vhodně komunikovat má pro vytvoření a rozvíjení harmonického rodinného vztahu prvořadý význam.*“²⁷⁴

Vlasta na svých stránkách představovala ženu aktivní. Ženu, která zvládne nejen výchovu dětí, péči o domácnost a manžela, ale také práci, a navíc jí zbude ještě trochu volného času. „*Využít ze čtyřadvaceti hodin dne maximum dokážou jen ženy. Časně ráno vypraví z domova celou rodinu, přes den jsou pilnými pracovníci, předvečer opět pečlivými manželkami a matkami.*“²⁷⁵

Jedním z hlavních motivů časopisu se stala otázka postavení mužů a žen ve společnosti, do níž spadalo i téma podílu mužů na péči o domácnost. „*Ženy také snad ve větším počtu než muži vykonávají někdy práci, která je z různých důvodů neuspokojuje.*“²⁷⁶ Řeč je o domácích pracích, které dle fungování domácností závisely především na ženách. „*Ženy zdůrazňují, že jsou na všechno samy, manžel jim nepomáhá hledí si pouze svých zájmů. Jako by byl pro ženu spíše zátěží.*“²⁷⁷ Podle ankety uveřejněné ve Vlastě manželé pomáhali s domácími pracemi pouze v 1/3 domácností. Takto rozdělené domácnosti, ve kterých žena pracovala na dvě směny doma i v práci na ně plně doléhala.²⁷⁸ „*Mužům lze k dobru přičíst zejména opravy a údržbu v domácnosti, práci kolem auta, zahrady a nákupy.*“²⁷⁹

Na konci mapovaného období Vlasta narazila na fakt, kdy se v tisku v souvislosti s chodem domácností rozšířily inzeráty nabízející pomoc. „*Rodiny hledají paní na hlídání, spolehlivou paní k dětem, k procházkám, na úklid na výpomoc.*“²⁸⁰ Na základě těchto okolností vyvstala diskuze, zda je vhodné si pořizovat výpomoc. „*Vůbec si nemyslím, že bychom u nás mohli postrádat osobní výpomoc za finanční odměnu.*“

²⁷³ Marie FORMÁČKOVÁ, *Jak zrají maliny aneb problémy mladé rodiny*, Vlasta 42, 1988, č. 1, s. 22.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Eva PULCMANOVÁ, *O ženě současnosti*, Vlasta 35, 1981, č. 19, s. 18.

²⁷⁶ Čestmír VLASÁK, *Jak si hrají matky, jak si hrají otcové*, Vlasta 35, 1981, č. 8, s. 11.

²⁷⁷ Marie FORMÁČKOVÁ, *Jak zrají maliny aneb problémy mladé rodiny*, Vlasta 42, 1988, č. 1, s. 22.

²⁷⁸ Jaroslava BAUEROVÁ, *Kariéra ano či ne*, Vlasta 43, 1989, č. 14, s. 7.

²⁷⁹ *Rozhovor s Jaroslavou Bauerovou*, Vlasta 42, 1988 č. 8, s. 3.

²⁸⁰ Eva UHROVÁ, *Hledám paní na hlídání*, Vlasta 42, 1988, č. 7, s. 22.

*Také jsem si podala inzerát.*²⁸¹ Inzeráty si ženy podávaly například v případě dlouhodobé nemoci, pracovní vytíženosti nebo se jednalo o starší ženy, které se neměly pro pomoc ke komu obrátit.²⁸² Zamítavý postoj k tomuto námětu přijaly ženy, které argumentovaly tím, že pomoc nepotřebují, protože jim pomůže manžel či prarodiče. Argumentem bylo také stanovisko ochrany soukromí nebo finanční hledisko: „*Většina z nás má ráda své soukromí a není mu zrovna příjemná přítomnost cizího člověka v domácnosti. A jak už jsem se zmínila, mnozí lidé si svých služeb cení hodně vysoko.*“²⁸³

Ženy měly také hlavní slovo ve výchově dětí, které bylo dalším z mnoha obsahových zaměření časopisu. Často byla v periodiku připomínána důležitost obou rodičovských vzorů. „*Rodinné vztahy, chování a jednání rodičů jsou pro děti vzorovými až do dospělosti. Na rodičích tedy především záleží, jaký se z človíčka stane člověk.*“²⁸⁴ Trendem ve výchově dětí byl demokratický přístup: „*Kamarádská výchova se dnes stala pro většinu rodičů stvrzením jejich vychovatelské kompetence ideálem.*“²⁸⁵ Tento styl výchovy se vyznačoval snahou dítě pochopit. Problémem, nad kterým se autoři článků pozastavovali, byly správné meze, které rodiče v rámci výchovy museli udržet. Měl být dodržen rozdíl mezi kamarádem a rodičem - kamarádem. Redaktorka tedy apelovala na rodiče, aby se snažili si u svých dětí zachovat jistou autoritu.²⁸⁶

Změnu v rozdělení rolí muže a ženy v rodině můžeme pozorovat v článku z roku 1987. „*Vídat ženy v dříve nezvyklých rolí a dříve nezvyklých funkcích – na to už jsme si zvykli. I když to nějaký čas trvalo. Vídat muže v dříve nezvyklých funkcích na to jsme si ještě nezvykli. Zřejmě to bude nějaký čas trvat.*“²⁸⁷ Oním netradičním postavením muže, které znamenal průlom v rozdělení tradiční rodiny, byl otec na mateřské dovolené, které dle příspěvku společnost přijala poněkud rozpačitě, ale pro tuto reakci nebyl dle mínění autorky článku důvod. Podle světectví takto uspořádaných rodin tatínkové své „nové role“ zvládali dobře. Takto uspořádané domácnosti byly povolené i zákonem.²⁸⁸

Po celou dobu normalizace probíhala na stránkách Vlasty diskuze o fungování mladých rodin, jejichž vznik byl stále častější. „*Dříve uzavíraly manželství starší a celkově zralejší, ekonomicky zajištění a nezávislí. Nesli za svůj vztah plnou odpovědnost*

²⁸¹ Eva UHROVÁ, *Hledám paní na hlídání*, Vlasta 42, 1988, č. 7, s. 22

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Eva UHROVÁ, *Hledám paní na hlídání*, Vlasta 42, 1988, č. 12, s. 22.

²⁸⁴ Eva PULCMANOVÁ, *O tom jak se z človíčka stane člověk*, Vlasta 35, 1981, č. 22, s. 18.

²⁸⁵ Daniela SÝKOROVÁ, *Demokracie v rodině*, Vlasta 38, 1984, č. 49, s. 11.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Marie FORMÁČKOVÁ, *Muž na mateřské dovolené*, Vlasta 41, 1987, č. 42, s. 10-11.

²⁸⁸ Tamtéž.

a byli si toho vědomi.²⁸⁹ Mladí lidé vstupovali do svazku manželského mnohdy neuváženě.

„Myslíš, že jsi našla toho pravého?”

Doufám.

A co když ne? Vždyť se zase tak dobře neznáte, pokud vím, tak spolu chodíte pár měsíců.

No tak se rozvedeme, nebudeme první ani poslední.²⁹⁰

Mladé rodiny se také musely potýkat s problémem souvisejícím s bydlením, protože nebyly dostatečně finančně zajištěny, proto často zůstávaly i po svatbě bydlet u rodičů a to nebylo ideální. *„První tři roky našeho manželství byly dosti problematické. Bydleli jsme u rodičů muže a já měla pocit, že manžel je na matce závislejší, než je zdrávo.²⁹¹* Páry si velmi brzo po svatbě pořizovaly dítě. *„Mladí lidé se brzy stávají rodiči a sňatek bývá i rokem narození jejich prvního dítěte. Není bez zajímavosti, že zhruba šedesát procent dívek je v době sňatku gravidních.²⁹²* Těhotenství mladých dívek, které nebyly na manželství připraveny, se stávalo častější. Bylo i proto, že sexuální život začínal dříve, než tomu bylo zvykem u starších generací. Tuto situaci bylo podle Vlasty možné napravit lepší sexuální výchovou.²⁹³ O nutném rozšíření povědomí o tomto tématu vypovídá i následující dialog:

„Promiň, že budu indiskrétní, ale to dítě jste si neplánovali?”

Samozřejmě že ne. Copak bychom mohli takhle hloupě plánovat?

Tak proč jste něco neudělali, abyste tomu předešli?

Myslíš antikoncepci?

Jistě.

Tak to nás ani nenapadlo²⁹⁴

Ani při analýze jednotlivých čísel nebylo objeveno mnoho článků týkající se sexuální ochrany. Navíc se tato tematika potýkala ještě s dalším problémem, který spočíval ve skutečnosti, jak byla antikoncepce vnímaná společností. *„V dnešním pojetí se mluví a*

²⁸⁹ Čestmír VAŠÁK, *Jak zrají maliny aneb problémy mladé rodiny*, Vlasta 43, 1988, č. 1.

²⁹⁰ Marie FORMÁČKOVÁ, *Jak zrají maliny aneb problémy mladé rodiny*, Vlasta 40, 1986, č. 1, s. 13.

²⁹¹ Svatava NOVÁKOVÁ, *O pochopení a vzájemné úctě*, Vlasta 37, 1983, č. 44, s. 18.

²⁹² Marie FORMÁČKOVÁ, *Jak zrají maliny aneb problémy mladé rodiny*, Vlasta 40, 1986, č. 1, s. 12-13.

²⁹³ *Mladé rodiny*, Vlasta 28, 1974, č. 6, s. 5.

²⁹⁴ Marie FORMÁČKOVÁ, *Jak zrají maliny aneb problémy mladé rodiny*, Vlasta 40, 1986, č. 1, s. 13.

píše o ženské antikoncepci. Přitom se, ale jaksi zapomíná na úlohu a odpovědnost muže. I v otázce početí nebo jeho zábrany musí být muž a žena rovnocennými partnery.“²⁹⁵ Radikálním řešením při nechtěném těhotenství byla interrupce. „*Ukazuje se, že hlavně v posledních letech počet umělých potratů stoupá.*“²⁹⁶ Lékaři na počátku 70. let od tohoto kroku ženy zrazovali. Varovali především před zdravotními komplikacemi a následky tohoto rozhodnutí. Také jistou roli v tomto „varování“ hrál i politický směr doby, který propagoval propopulační politiku. Podle průzkumů uveřejněných v tomto článku byly důvody, proč se ženy rozhodly k tomuto kroku z 80% sociální a pouze z 20% zdravotní.²⁹⁷

Předmět zájmu periodika tvořil také problém manželských krizí. Do těchto nesnází se manželé dostávali například z finančních důvodů. S touto potíží bojovaly především mladé manželské páry. „*Ženy jsou s dětmi doma, rodinný rozpočet se snížil, často to jsou problémy i po nástupu do zaměstnání. Děti jsou nemocné, žena je často doma.*“²⁹⁸ Další konflikty mohly vyvstat za okolností, kdy manžel se považoval za pána rodiny. „*Manžel ještě někdy setrvává na zastaralých názorech, že muž je pánem rodiny, což se snaží prosazovat v praxi. Neuvědomuje si, že v dnešní společnosti žena už není finančně závislá výhradně na něm, že si umí leckdy vydělat i víc než muž, že na ní spočívá výchova dětí a běh domácnosti.*“²⁹⁹ S takovým přístupem mužů k ženám se můžeme setkat především u starších generací, mladí manželé obvykle zakládají manželství na rovnosti partnerů. Krize u mladých manželství, může být spjata s jistou romantickou představou, se kterou vstupovali do manželství a která nebyla naplněna. Dále mohlo dojít k manželskému rozkolu v případě vážných neshod partnerů nebo z přílišné žárlivosti.³⁰⁰ Důvodem krize v manželství byla například také nevěra. „*Jsem rozvedená manžel mě opustil, po velmi pěkném soužití, ale lázně a jeho kritická léta to byla zkáza našeho manželství.*“³⁰¹ Problémem byl také alkoholismus: „*Úplně mě ovládl alkohol. Byl jsem jím tak ovlivněn, že mne všechno ostatní přestalo zajímat, o rodinu jsem se nestaral, v opilosti jsem tloukl ženu i děti.*“³⁰²

Lidé často krizovou situaci v manželství řešili rozvodem, jejichž počet stoupal. Rozvod byl uznán v případě, „*kdy oba manželé dospěli k názoru, že jejich manželské*

²⁹⁵ Vladimír FUCHS, *A co odpovědnost muže*. Vlasta 28, 1974, č. 26, s. 18.

²⁹⁶ Alfred KOTÁSEK, *Varování*, Vlasta 24, 1970, č. 6, s. 19.

²⁹⁷ Tamtéž.

²⁹⁸ Marie FORMÁČKOVÁ, *Jak zrají maliny aneb problémy mladé rodiny*, Vlasta 40, 1986, č. 1, s. 12-13.

²⁹⁹ *Manželství a jeho krize*, Vlasta 25, 1971, č. 1 s. 8.

³⁰⁰ Tamtéž.

³⁰¹ *Vlastina linka důvěry*, Vlasta 26, 1972, č. 15, s. 15.

³⁰² Lucie PECHOVÁ, *Láska prověření*, Vlasta 32, 1978, č. 11, s. 11.

vztahy jsou tak vážně rozvráceny, že manželství nemůže plnit svůj společenský účel, a oba se rozhodli požádat o zrušení svého manželství rozvodem.“³⁰³ Tento jejich životní krok doléhal především na jejich děti. „Pocit trpkosti dítěte z rozvedeného manželství v sobě ponese po celý život. Jedno však vím, to co jsem prožívala já, nesmějí prožít nikdy mé děti.“³⁰⁴

Český statistický úřad vyhodnotil jako nejčastější důvody rozvodu následující tři problémy (pokud nebudeme brát v potaz kategorii, při které nebyla soudem zjištěna příčina): rozdíl povah a názorů, nevěra a alkoholismus.³⁰⁵ Po rozvodu bývalo dítě z 92% přiděleno matce a z 8% zůstalo s otcem.³⁰⁶ Ženy po rozvodu často bojovaly s finančními problémy, především v okamžiku, kdy výše alimentů byla příliš nízká, a tak se svobodné matky obracely pro pomoc k rodičům. „Ještě, že jsem měla hodné rodiče, kteří mi pomáhali finančně i hmotně.“³⁰⁷

Začalo také přibývat neúplných rodin. „Dnes však stále častěji tvoří rodinu jedno dítě a jeden rodič.“³⁰⁸ Matky, které zůstaly na výchovu samy, se svěřovaly se svými pocity na stránkách Vlasty: „...narodila se mi dcera, vyrůstá sice v neúplně rodině a v křestním listu má uvedeno: otec neznámý. Je však zdravá, veselá a šťastná.“³⁰⁹ Ženy často trápilo, že jsou na celou situaci samy a že nemají mnoho příležitostí jej v každodenním koloběhu potkat. „Chtěla bych mít partnera, o kterého bych se mohla opřít, konečně si trochu odpočinout. Ale jak ho najít? Vždyť nikam nepříjdu jen do zaměstnání (kde jsou jen skoro samé ženy), do mateřské školy a do obchodu s nákupem.“³¹⁰ Některé například využily i seznamovací rubriky, která byla součástí periodika. Na stránkách Vlasty hledaly nejen partnera, ale třeba také kamarádku. „Jsem rozvedená, mám čtyřletou dcerku. Ráda bych našla kamarádku asi v mém věku, je mi 25 let. Mohly bychom si dopisovat a občas se i navštívit.“³¹¹ Seznamovací sloupek měl kladné výsledky. „Šokovalo mě to a domnívala jsem se, že nikdo neodpoví. Mýlila jsem se. Přišlo šedesát odpovědí z celé ČR.“³¹²

³⁰³ Miroslav HAMERLE, *Bude méně rozvodů*, Vlasta 27, 1973, č. 32, s. 10.

³⁰⁴ *Janin průzkum*, Vlasta 26, 1972, č. 14, s. 13.

³⁰⁵ Příloha - obr. 4, *Ženy v České republice*, ČSÚ, s. 14.

³⁰⁶ *Táta i máma*, Vlasta 42, 1988, č. 23, s. 14.

³⁰⁷ Anna HARTLOVÁ, *Jak ochránit dlouhotrvající manželství*, Vlasta 27, 1973, č. 32, s. 15.

³⁰⁸ *Mladá rodina*, Vlasta 42, 1988, č. 4, s. 2.

³⁰⁹ *Sama s dítětem*, Vlasta 34, 1980, č. 1, s. 11.

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ Anna HARTLOVÁ, *Vlastina linka důvěry*, Vlasta 30, 1976, č. 8, s. 14.

³¹² Tamtéž.

4.2 Vlasta a vzdělání

Vlasta na svých stránkách zobrazovala ženu vzdělanou či ženu, která se chtěla vzdělávat a tím se vymanit z nerovného postavení. „*Vyburcujeme ženy, aby získaly vzdělání a začaly se starat o své postavení.*“³¹³

Jedním z okruhů témat spojených s oblastí vzdělávání, bylo školství, které se dávalo především do souvislosti s dětmi. V tomto smyslu se také změnilы nároky na děti a způsob výchovy. „*Rodina bojuje o vyšší sociální postavení potomka, snižuje na něho nároky a jedinou povinností je učit se.*“³¹⁴ Byl kladen větší důraz na výběr školy, v němž hrál důležitou roli postoj rodičů. „*Význam rodičů při volbě povolání nelze přehlížet ani přeceňovat. Rodinné prostředí vytváří u dětí určitý životní styl a pohled na život.*“³¹⁵ Rodiče byli upozorňováni, aby ve volbě správné instituce neopomněli ani na „*objektivní potřeby společnosti a reálné schopnosti svých potomků*“.³¹⁶ Podle výzkumů názory nebo zkušenosti rodičů hrají velmi významnou roli při rozhodování dětí.³¹⁷

Sama redakce Vlasty na dotazy čtenářek radila s výběrem oboru. Dívky se nejvíce zajímaly o střední ekonomické školy.³¹⁸ Ekonomie se tak stala silně feminizovaným oborem. Dalším oborem, ve kterém dominovaly dívky, bylo povolání zdravotní sestry. Na počátku 70. let se tento obor potýkal s nedostatkem pracovníků. „*Vzhledem k vysoké potřebě zdravotních sester bude v letošním roce přijat do 1. ročníku středních zdravotních škol na obor zdravotní sestra větší počet zájemkyň.*“³¹⁹ Prostřednictvím tohoto článku byly maminky nabádány, ať se zamyslí nad budoucností své dcery: „*Protože zdravotních sester není nikdy dost, a přitom sestra má v péči o nemocné důležité postavení.*“³²⁰ Vlasta v jedné své úvaze z roku 1980 označila jako povolání s budoucností profesi prodavačky. Na toto povolání se v té době připravovalo 22 500 mladých lidí. Ve spojení s tímto zaměstnáním byl vyzdvihován kontakt s lidmi a pěkné pracovní prostředí.³²¹

Trendem doby se stalo studium při zaměstnání. „*Tento druh studia je nesporně velkou vymožeností doby. Každý občan má právo a možnost se své vzdělání doplnit,*

³¹³ *Ženské starosti*, Vlasta 24, 1970, č. 14, s. 4-5.

³¹⁴ *Rozhovor s Jaroslavou Bauerovou*, Vlasta 42, 1988, č. 8, s. 3.

³¹⁵ Marta KLÍMOVÁ, *Úloha rodiny v přípravě mládeže na volbu povolání*, Vlasta 25, 1971, č. 7 s. 9

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ Tamtéž.

³¹⁸ Jan KALAŠ, *Žáci rodiče a volba povolání*, Vlasta 24, 1970, č. 9, s. 18-19.

³¹⁹ *Hledáte vhodné povolání pro svou dceru*, Vlasta 24, 1970, č. 14, s. 16.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ Marie FORMÁČKOVÁ, *Povolání s budoucností*, Vlasta 34, 1980, č. 12, s. 26.

rozšířit, aniž se musí obávat při studiu o existenční jistotu.“³²² Díky tomuto způsobu studia si mnohé ženy rozšiřovaly svou kvalifikaci, která jim pomohla se ucházet o místa, která byla dříve určena pouze mužům. Motivací bylo také zlepšení finanční situace rodin, tím že žena přispěje větším dílem do rodinného rozpočtu. Žena v porovnání s mužem měla dálkové studium o poznání těžší.³²³ „Žena s dětmi nemá takové možnosti dále se vzdělávat, věnovat se na plno své práci.“³²⁴ Některé ženy musely bojovat s nepochopením partnera.³²⁵ Jiné ženy se zase dostávaly do potyčky se zaměstnavatelem, který neakceptoval jejich studium a neposkytl jim slíbené úlevy, na které měly právo. Mezi ně patřila i čtenářka Vlasty, která se na redakci obrátila pro radu, zda má na takový postoj zaměstnavatel právo, a pokud ano, co má v dané situaci dělat.³²⁶ Podle právní úpravy úlev a hospodářského zabezpečení studujících při zaměstnání té doby, měla instituce, která ke studiu vyslovila souhlas, vytvořit takové podmínky, aby zaměstnanci mohli studovat a dostudovat. Studujícím na vysokých školách náleželo i pracovní volno s náhradou mzdy. Ženy, které studovaly při zaměstnání a vychovávaly alespoň jedno dítě mladší 15 let, měly právo získat ještě další pracovní volno navíc.³²⁷

„V současné době prudkého rozvoje vědy a techniky, které bezprostředně ovlivňují ekonomický, sociální a kulturní život člověka, záleží na tom, jak rychle a zasvěceně se orientujeme v záplavě informací, abychom je ještě rychleji zpracovali a využili ve prospěch všestranného rozvoje osobnosti.“³²⁸ S tímto úryvkem, který nastiňoval význam rozvoje osobnosti, bylo otevřeno téma významu jazykové vybavenosti. Jak konstatovala jedna z redaktorek Vlasty, „úroveň jazykových znalostí u nás není valná.“³²⁹ Počet lidí, kteří se chtěli věnovat studiu jazyků, však podle závěrů článku stoupal, a nejen u mladších ročníků. Velký zájem o výuku jazyků se zvyšoval především v Praze, kde vznikaly i jazykové školy. Ředitelka jedné z nich se vyjádřila o situaci, která mapovala zájem o jazyky v hlavním městě. „Neustále přibývá lidí středního věku, kteří buď ze záliby anebo z nutnosti si u nás chtějí zvýšit kvalifikaci.“³³⁰

³²² Jarmila PŘIBÍKOVÁ, *Studium při zaměstnání*, Vlasta 24, 1970, č. 8 s. 24.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ Tamtéž.

³²⁶ *Studium při zaměstnání*, Vlasta 29, 1975, č. 32, s. 6.

³²⁷ *Právní poradna*, Vlasta 26, 1972, č. 9, s. 12.

³²⁸ Eva UHROVÁ, *Kolik jazyků (ne) umíš*, Vlasta 42, 1988, č. 9, s. 22.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Eva UHROVÁ, *Kolik jazyků (ne) umíš*, Vlasta 42, 1988, č. 15, s. 22.

Zájem byl nejen o ruštinu, ale také o angličtinu, románské jazyky nebo dokonce čínštinu a japonštinu.³³¹

³³¹ Tamtéž.

4.3 Vlasta a práce

Vlasta ukazovala ženu několika profesí, ženu, která zvládne stejné pracovní pozice jako muž. „*Chceme-li přiblížit a ocenit ženu současnosti ve všech profesích, které jsou dnes dostupné, musíme ji vidět, jako herečku, vědátorku a třeba profesorku, tak i jeřábnici, prodavačku, kuchařku a další, protože bez žen by se už neobešel snad žádný obor.*“³³² V čísle roku 1980 byla žena představena jako kosmonautka. Článek se zabýval tím, zda je kosmonautika ženskou profesí. Inspirací ženám byla první kosmonautka Valentina Těreškovová – Nikolajevová. Kosmonautika a objevování vesmíru se v této době těšilo velkého zájmu. „*Kdybychom zkoumali, která profese je nejpřitažlivější ve dvacátém století, pak by zřejmě zvítězila kosmonautika.*“³³³

Se vzrůstající kvalifikací žen vyvstaly také problémy týkající se rozdílného platu u obou pohlaví. „*Při analýzách příčin rozdílných výdělků mužů a žen se ukázalo, že důležitým problémem je výběr pracovníků na práce a funkce především podle jejich schopností. Že se dává u tzv. důležitých funkcí přednost mužům před ženami, je přeci známou skutečností.*“³³⁴ Ženám na základě těchto faktů scházela motivace ve výkonu práce. Na základě provedeného průzkumu ženy uvedly, že příčina problému může tkvít v přílišné feminizaci některých oborů, a pak také v tradici, která představovala muže jako živitele rodiny. Zajímavě reagovali na tuto situaci mužští respondenti. Ti uvedli, že ženy pracují ve stejných funkcích a jejich platové podhodnocení je pouze mírné.³³⁵

Spolu s ženskou problematikou byla řešena také otázka nástupu do zaměstnání po mateřské dovolené. „*Ženy, aby mohly nastoupit do zaměstnání a plně se soustředit na práci, což se neobejde bez dobré péče o jejich děti v jeslích, mateřské škole apod.*“³³⁶ I přesto, že si normalizační vláda dala za cíl zajistit dostatek míst v takovýchto zařízeních pro děti, a když vznikaly i školy a školky jako součást podniků, stále to nebylo dostačující a některé ženy se tak potýkaly s problémem, co v dané situaci dělat. „*Ráda bych nastoupila do zaměstnání, avšak mám zajištěnou jen školku, v jeslích místo není. Takže do práce stejně nemohu jít. Myslím si, že potíže s jeslemi mají především velká sídliště.*“³³⁷

³³² Ludmila TRAPKOVÁ, *Žena současnosti*, Vlasta 35, 1981, č. 2, s. 11.

³³³ Marina VASILJEVOVÁ, *Je kosmonautika ženskou profesí*, Vlasta 34, 1980, č. 23, s. 12-13.

³³⁴ *Výdělky mužů a žen*, Vlasta 28, 1974, č. 29, s. 15.

³³⁵ Tamtéž.

³³⁶ Libuše TOMŠŮ, *Klobouk dolů před ženami*, Vlasta 30, 1976 č. 24, s. 6.

³³⁷ *Maminky by rády do práce*, Vlasta 30, 1976, č. 5, s. 6.

Mateřství bylo také problémem v budování kariéry žen. „*Pokud žena nemá zabezpečené zázemí v podobě babičky, tety, manžela či jiné osoby, kteří do značné míry suplují její domácí roli, je její zapojení do vedoucí funkce složitější zvláště, jsou-li v rodině malé děti.*“³³⁸

Nutno říci, že s narůstající kvalifikací stoupal i počet žen na řídicích funkcích. Ženy, které dokázaly skloubit rodinu i práci, většinou odkazovaly na dobrou organizaci, a jak již bylo řečeno, důležitou pomoc od ostatních členů rodiny.³³⁹

V 70. letech se na stránkách periodika objevovaly reportáže, které přibližovaly především dělnické profese. Podniky zde byly vykresleny v tom nejlepším světle a pracovnice v nich byly spokojené a velmi pracovité. Představen byl například podnik SILON v Plané nad Lužnicí, který prostřednictvím článku oslovoval nové pracovníky, ať už učně či rodiny, které chtěl získat pomocí dobrého zázemí. Svou nabídku orientoval především na péči o rodiny s dětmi. „*Plánují byty pro dobré pracovníky, které si chtějí udržet, počítají i s výstavbou jeslí. Závodní mateřská škola v národním podniku Silon je nejlepší v Jihočeském kraji.*“³⁴⁰ K padesátému výročí založení komunistické strany vycházela ve Vlastě anketa „*Znáte svou první dělnici*“. Prostřednictvím této rubriky byly ukázány ženy v dělnických profesích, které reflektovaly vývoj v podniku, kde dříve pracovaly. Článkem se demonstrovala vyspělost podniků a byla z něj patrná politická náplň. „*Závody znáte svou první dělnici? Nezapomněli jste na ni? Oslavy 50. výročí založení komunistické strany Československa se týkají i těch, kteří už nemají evidenční kartičku ve vrátnici, ale čekají, stále čekají na přátelská slova těch, kteří po nich nastoupili.*“³⁴¹

V souvislosti se zaměstnáním v závodních podnicích vyvstala na povrch i diskuze o vhodných pracovních podmínkách. Mezi nevyhovující podmínky například patřilo nedostatečné hygienické zázemí nebo práce s těžkými předměty, ale také četné přesčasy a práce v noci. I o tomto problému se diskutovalo na stránkách periodika, protože dle zákoníku práce docházelo k porušení práv.³⁴² Problémy se zabývaly i odbory. „*Vedení závodů i odborová organizace nesmějí proto opomíjet péči o ženy, aby jejich pracovištím zůstaly ženy věrny až do odchodu do důchodu.*“³⁴³ Odbory měly rovněž za cíl vytvořit takové pracovní podmínky, které ženám „*umožňovaly využívat*

³³⁸ Jaroslava BAUEROVÁ, *Kariéra ano či ne*, Vlasta 43, 1989, č. 14, s. 7.

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ *Z dvacetiletého království chemie*, Vlasta 24, 1970, č. 9, s. 7.

³⁴¹ Libuše TOMŠŮ, *Znáte svou první dělnici*, Vlasta 24, 1970, č. 1, s. 17.

³⁴² Ladislav JOUZA, *Ženy a pracovní prostředí*, Vlasta 41, 1987, č. 48, s. 14.

³⁴³ Jindra HRABOVÁ, *Rozhovor s funkcionářkou*, Vlasta 25, 1971, č. 3, s. 6.

jejich schopnosti a kvalifikaci“.³⁴⁴ Dalším problémem, který odbory na daných pracovištích řešily, byla otázka přílišného zatížení pracovníků. Především tedy problém únavy a přetížení, se kterým často bojovaly nejen ženy, ale i muži. Lidé byli nabádáni, aby nevynechávali přestávky a pamatovali na odpočinek po práci.³⁴⁵ Činnost odborů byla v tomto směru vyzdvihována. Odbory pořádaly různé závodní rekreace, tábory a poskytovaly k pronájmu podnikové chaty. Na těchto místech si měli pracovníci odpočinout a poté se plni sil vrátit do práce.³⁴⁶

Další záležitostí týkající se práce, o které se psalo ke konci 80. let, a taktéž ji můžeme považovat za jistý posun v celospolečenské diskuzi, byla problematika sexuálního chování na pracovišti. Rubrika nesla název „Šéf, nebo milenec“ a byla anonymní. Objevila se v číslech *Vlasty* z roku 1988 a 1989. Ženy za otevření této diskuze děkovaly. „*Vlasta udělala dobře, že otevřela toto ožehavé téma. Jenom je otázka, bude-li to platné.*“³⁴⁷ Bylo překvapením, kolik žen se k tomuto tématu chtělo vyjádřit, ať už negativně či pozitivně. Jedna z těch méně šťastných čtenářek se svěčila například s touto zkušeností: „*Mé odmítnutí mělo za následek, že se mi začal mstít. Nejdříve jsem to pocítila na výplatě. Pak na hodnocení – dříve šikovná, pečlivá a učenlivá pracovnice byla najednou špatná.*“³⁴⁸ Mnohé ženy nevhodné návrhy odmítly, ale v práci i nadále setrvaly, především kvůli pravidelnému příjmu, i když byly i případy, kdy si musely ženy, které odmítly návrh kolegy, hledat nové zaměstnání. Některé ženy se svěřily s tím, jaké to je pracovat na pracovišti, kde šéfova milenka disponuje určitými privilegii včetně brzkého kariérního postupu. Tato situace ženy mnoho nemotivovala a někdy vzbuzovala i nechuť k pracovním povinnostem.³⁴⁹ Byly však i takové ženy, které měly naopak pozitivní zkušenosti a svěřily se, jak malý románek přerostl v lásku a ony našly manžela.³⁵⁰

³⁴⁴ *Pro sebe a pro společnost*, *Vlasta* 36, 1982, č. 16, s. 2.

³⁴⁵ Jana HOLZOVÁ, *Aby práce byla radost*, *Vlasta* 38, 1984, č. 49, s. 11.

³⁴⁶ Tamtéž.

³⁴⁷ Jaroslava HUKOVÁ, *Šéf nebo milenec*, *Vlasta* 42, 1988, č. 49, s. 22.

³⁴⁸ Jaroslava HUKOVÁ, *Šéf nebo milenec*, *Vlasta* 43, 1989, č. 7, s. 22.

³⁴⁹ Tamtéž.

³⁵⁰ Jaroslava HUKOVÁ, *Šéf nebo milenec*, *Vlasta* 42, 1988, č. 49, s. 22.

4.4 Vlasta a volný čas

Na stránkách Vlasty byla zdůrazňována úloha volného času v souvislosti s požadavkem pohody a klidu v nabitém životním programu žen. „*Naučit ženy správně žít. Vysvětlit jim, že najít pro sebe dvakrát třikrát týdně chvíli času, jít si zacvičit, oběhnout blok, dojít si jednou měsíčně na kosmetiku je skutečně v zájmu jejich zdravé a dobré nálady.*“³⁵¹ Jak již bylo uvedeno, žena měla v porovnání s mužem méně volného času kvůli menšímu zapojení muže do chodu rodiny. Jak sama uvedla jedna ze čtenářek: „*Když jsem se vdala, stal se mým koníčkem rušný rodinný život.*“³⁵² Podle periodika řešení tohoto problému spočívalo ve větším zapojení zbylých členů domácnosti. Žena by měla více začlenit především manžela a někdy i děti a udělat si čas pro sebe. Její větší klid a pohoda by vedly k celkovému upevnění rodiny.³⁵³

S kontextem volného času došlo i k diskuzi jeho správného využití. „*Dobře využívat volný čas znamená v první řadě prožívat jej aktivně, předcházet nudě a nečinnosti.*“³⁵⁴ Ke konci 80. let se vzrůstajícím počtem televizorů, které se staly nedílnou součástí domácností, byl na stránkách časopisu kritizován rostoucí čas, který lidé u televizorů trávili. Tento čas by byl dle Vlasty možné využít daleko efektivněji. „*Marně od ní honíme děti, marně jí rozmlouváme sobě. Co všechno bychom bez ní stihli... Naučili bychom se cizí jazyky, hrát šachy, kanastu, stačili si jít zaplavat, třeba bychom se zařadili mezi vynálezce a zlepšovatele, napsali bychom možná slušnou knižní prvotinu, složili báseň. Kdo ví? Místo toho, ale sedíme, koukáme, přihlížíme...*“³⁵⁵

Nedílnou součástí časopisu se stalo zaměření na oblast zdravého životního stylu. Na konci 70. let jedna z redaktorek napsala: „*Pro zdraví rodiny i každého jejího člena je důležitý racionální životní program.*“³⁵⁶ S tímto tématem byla do kontextu spojována otázka diet. Sama Vlasta radila v otázce správného jídelníčku a správných kalorických hodnot. „*Náš redukční jídelníček pro dvě osoby bude dělat dobře nejen nám ženám, ale i mužům.*“³⁵⁷ Tento článek byl uveden v jednom z letních čísel, a proto jeho součástí bylo i následující varování: „*A hlavně nehřešit na to, že je velká žízeň. Půllitr světlého*

³⁵¹ Marie HOMOLOVÁ, *Udělám si na sebe čas*, Vlasta 42, 1988, s. 26.

³⁵² Jaroslava HUKOVÁ, *Hobby naší doby*, Vlasta 36, 1982, č. 26, s. 22.

³⁵³ Viktorie POLÍVKOVÁ, *Nemáte vůbec čas?*, Vlasta 29, 1975, č. 37, s. 6.

³⁵⁴ Eva PULCMANOVÁ, *Den to je dvacet čtyři hodin*, Vlasta 31, 1977, č. 5, s. 22.

³⁵⁵ *Po práci legraci aneb umíme se bavit?*, Vlasta 42, 1988, č. 18, s. 14-15.

³⁵⁶ *Zdravím životním stylem se například zabývalo hnutí Pohybem ke zdraví. Jarmila PECHÁČKOVÁ, Člověk a volný čas*, Vlasta 32, 1978, č. 22, s. 27.

³⁵⁷ *V létě méně kalorií*, Vlasta 27, 1973, č. 34, s. 30.

*piva 12° znamená 165 kalorií!*³⁵⁸ V kontrastu se zdravým životním stylem bylo kritizováno především kouření: „*Kouření nebo zdraví - tvoje volba, a to na základě nejnovějších vědeckých poznatků a výzkumů, které jednoznačně dokazují, že kouření škodí zdraví.*“³⁵⁹

V souvislosti se zdravým životním stylem byl samozřejmě vyzdvihován pohyb a aktivita. Pokud se ženě dostalo volné chvíle, mohla se například věnovat okamžik domácímu cvičení podle předlohy uveřejněné v časopisu: „*Pět minut denního cílevědomého tělocviku přidá na půvabu, svěžesti i pružnosti a odstraní únavu.*“³⁶⁰ Toto poselství nesla s sebou rubrika „*Pět minut pro krásu.*“³⁶¹ Během dvacetileté éry se rozšiřovaly možnosti sportovního vyžití. Příkladem bylo judo, kterému se věnovala jedna z reportáží Vlasty se záměrem představit judo jako vhodný sport i pro ženy. Sám trenér v textu říká: „*začal jsem považovat judo nejen za krásný, ale také užitečný pro ženy.*“³⁶² Jako další můžu jmenovat softbal, který měl v Praze i svůj ženský tým. Na otázku proč právě ženy se věnují softbalu, odpověděly: „*Líbí se nám, že je to sport, který má kromě závodních i velké rekreační šance.*“³⁶³

Největší sportovní událostí byla samozřejmě spartakiáda, o které jsem mluvila již v předešlých kapitolách. Vystoupení žen během této akce patřilo prý k těm „*nejpůvabnějším*“. Přípravy probíhaly již s ročním předstihem, jak dokládá i článek z roku 1974, kde je psáno: „*dny velkých příprav začaly tedy všude rušně a radostně.*“³⁶⁴ Spartakiáda měla ideologický podtext, což je patrné i z následujícího příspěvku, který hodnotí přehlídku pořádanou v roce 1975. „*Československá spartakiáda 1975 se vskutku nezapomenutelně vepsala do oslav svobodného života v naší vlasti. Stala se mimořádným důkazem kolektivní práce, úsilí a nadšení našeho lidu, který dokáže vytvořit i mohutný spojovací most lidských vztahů, které by měly přetrvat i do všedních dnů.*“³⁶⁵

Své místo ve Vlastě našlo i téma péče o tělo, protože, jak již bylo řečeno v úvodu, žena by si měla udělat na sebe přinejmenším jednou měsíčně čas a zajít si aspoň na kosmetiku. V souvislosti s tímto byl například kladen důraz na péči o pleť. Ve

³⁵⁸ *V létě méně kalorií*, Vlasta 27, 1973, č. 34, s. 30.

³⁵⁹ Eva PULCMANOVÁ, *Soužení kolem kouření*, Vlasta 34, 1980, č. 19, s. 12.

³⁶⁰ Jana ŠVAGROVSKÁ, *Pět minut pro krásu*, Vlasta 25, 1971, č. 1, s. 18.

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² Jindřich ŠEVČÍK, *Judo sport pro ženy*, Vlasta 41, 1987, č. 5, s. 26.

³⁶³ Softbal se v Česku hrál již od roku 1919 a nyní byl znovuobnoven. Marie HOMOLKOVÁ, *Co hrajeme ve Vlastě? Softball*. Vlasta 42, 1988, č. 18, s. 12.

³⁶⁴ Přílohy - obr. 4, Zdeňka KONOPNÍKOVÁ, *Pro radost z pohybu*, Vlasta 28, 1974, č. 42, s. 2.

³⁶⁵ Věra KOPŘIVOVÁ, *Těm, kteří na Strahově nebyli*, Vlasta 29, 1975 č. 31, s. 16-17.

Vlastě se o kosmetické rady podělila zakladatelka značky Dermacol - Olga Knoblochová. Konkrétně se jednalo o návod na přípravu pleťových masek, které si každá žena dokáže vytvořit sama doma z běžných surovin. „*A teď už k pleťovým maskám z domácích zdrojů věřte, že právě ve slunné sezóně vám mohou jen prospět.*“³⁶⁶ Ženy se zajímaly o nové vlasové trendy, ve kterých byla upřednostňována především účelovost, nežli extravagantnost: „*Odborně zvaný účes denní má svůj užitý standard podle dané módní linie a vyznačuje se především jednoduchostí a praktičností při zachování odborného vkusu a elegance.*“³⁶⁷

Trend účelovosti byl patrný také v módních rubrikách, které byly nedílnou součástí periodika. V roce 1971 byl za velice účelový shledán pracovní plášť: „*Není snad pravda, že v pracovním plášti stráví zaměstnaná žena většinu dne. A co obléká doma? Stojí u sporáku ve starých šatech, které vyšly z módy, v halence, sukni nebo županu?*“³⁶⁸ Vlasta v móde dbala nejen na účelnost, ale i na nejnovější módní trendy, které čtenářkám přinášela nejen ze Sovětského svazu, ale dokonce se v časopise objevila inspirace z Francie – kolébky módy: „*Věříme, že alespoň pohled na snímky modelů (vybrali jsme je z nejnovějších kolekcí vedoucích francouzských tvůrců) poskytne onu tolik potřebnou informaci pro to, abychom se v budoucích proměnách mód včas a lépe vyznaly, abychom se je pro sebe naučily, co nejlépe přijímat.*“³⁶⁹ Fenomémem doby, co se módy týká, byly jistě džíny, které byly poměrně drahé a špatně dostupné. U nich rovněž byla vyzdvihována mimo módnosti i jejich praktičnost a kvalita: „*Jsou pevné, nemačkají se, a ani po delším nošení neztrácí svůj vzhled.*“³⁷⁰ Důležité, jak již bylo řečeno, kvůli špatnému zásobování, byly stříhové přílohy, mnohé ženy s jejich pomocí šily oblečení pro celou rodinu. Jak sama uvedla jedna ze čtenářek: „*před lety jsme si pořídili šicí stroj. Začala jsem šít a všechno jsem se musela naučit od základu. Dnes už dokážu ledacos – na děti, občas i na sebe.*“³⁷¹

Největší prostor odpočinku a volnočasových aktivit skýtal víkend: „*Víkend, čas odpočinku – pro někoho nejatraktivnější čas v týdnu.*“³⁷² V těchto dnech se lidé vydávali na své chaty a chalupy. I Vlasta si tohoto trendu všimla: „*Dnes počet víkendových chalupářů rychle vzrůstá a jejich domky bývají nejudržovanějšími stavbami*

³⁶⁶ Olga KNOBLOCHOVÁ, *O pleťových maskách*, Vlasta 29, 1975, č. 27, s. 23.

³⁶⁷ Václav POHL, *Účes do všedních dnů*, Vlasta 25, 1971, č. 1, s. 18.

³⁶⁸ *V zaměstnání i doma*, Vlasta 24, 1970, č. 7, s. 20.

³⁶⁹ Věra HRUBÁ, *Móda roku 1989*, Vlasta 42, 1988, č. 11, s. 25.

³⁷⁰ Lenka MOŠTĚKOVÁ, *Jsou džíny luxus*, Vlasta 33, 1979 č. 37, s. 10-11.

³⁷¹ Jaroslava HUKOVÁ, *Hobby naší doby*, Vlasta 36, 1982, č. 26, s. 22.

³⁷² Svatava NOVÁKOVÁ, *Víkend čas odpočinku*, Vlasta 38, 1984, č. 37, s. 18.

v obci.³⁷³ Chalupáři byli vášnivými kutily. Některé rady pro zkrášlování chalup jim poskytovala rovněž Vlasta například v manuálu „Zakládáme zahrádku u chaty.“³⁷⁴ Na chalupách a chatách trávili mnozí lidé také dovolenou, kterou podle rad Vlasty měli aktivně využít i k pohybu, neboť: „pohyb na čerstvém vzduchu, pravidelné jídlo a dostatek spánku učiní pro naše zdraví víc než plná lékárnička sebelepších prášků.“³⁷⁵ Oblíbeným způsobem trávení dovolené Československu bylo také stanování. I v tomto případě se trend zobrazil na stránkách periodika a redaktorky čtenářům poradily například v záležitosti stravování: „Je doba dovolených a stanujících u vody nebo v lese mají mít předem promyšleno, jaké nádobí si vezmou s sebou, nebo zda budou vařit na otevřeném ohništi nebo na vařiči.“³⁷⁶ V čísle z roku 1976 vycházela abeceda táboření, která „měla postihnout základní tábornické znalosti.“³⁷⁷ Tuzemskou dovolenou trávili lidé objížděním exkurzí na hradech a zámcích. Vlasta jim poskytovala inspiraci v podobě krátkých článků, které představovaly dané památky, příkladem je příspěvek o zámku Ploskovice.³⁷⁸

Vlasta poradila i jak se připravit na takovou dovolenou u moře: „Žena jede poprvé k moři, trpí většinou představou, že se musí vybavit ohromným kufrem plným exklusivních převleků. Na místě samém pak zjistí, že na koupání a pro pobyt na pláži ji bohatě stačí dvoje plavky, opalovačky, koupací plášť a plážové oblečení.“³⁷⁹ I když, jak bylo napsáno v článku z roku 1988, ti, kteří chtěli vycestovat, to neměli snadné, a proto nebylo divu, že mnozí museli volit variantu tuzemské dovolené. Některé zájezdy byly regulované, například do Maďarska. Do nesocialistických zemí a Jugoslávie, která byla velmi oblíbenou destinací, museli požádat u banky o devizový příslib, jehož získání předcházela celá řada formulářů, razítek a potvrzení. Na základě všech těchto dokumentů se banka rozhodla, zda jej udělí a smění naše peníze na cizí měnu. Když byl celý postup úspěšný a bylo potvrzeno devizové krytí, museli občané Československa požádat orgán pasů a víz o výjezdní doložku. Čekací doba na ni byla asi měsíc. „K tomu ještě přičtete tři týdny čekání na výpis z trestního rejstříku a máte celé jaro, co dělat. Při frontách na oddělení pasů a víz a často nevládném jednání úředníků dost nepříjemná

³⁷³ Ladislav ŠTĚPÁNEK, *Krása venkovské chalupy*, Vlasta 24, 1970 č. 25, s. 26.

³⁷⁴ Čestmír BOHM, *Zakládáme zahrádku u chaty*, Vlasta 24, 1970, č. 16, s. 26.

³⁷⁵ Zdenka KONOPNÍKOVÁ, *Chystáme se na dovolenou*, Vlasta 38, 1984, č. 26, s. 3.

³⁷⁶ *Recepty pod stan*, Vlasta 26, 1972, č. 30, s. 30.

³⁷⁷ Jiří KOTAS, *Abeceda táboření*, Vlasta 30, 1976, č. 27, s. 13.

³⁷⁸ Vladimír DRASNER, *Zámek Ploskovice*, Vlasta 26, 1972, č. 30, s. 27.

³⁷⁹ Lenka ŠIMKOVÁ, *Dovolená u moře*, Vlasta 24, 1970, č. 24, s. 20.

*anabáze spojená pro mnohé se zdlouhavým cestováním do okresního města.*³⁸⁰ V roce 1988 nastala změna a dalo se i vycestovat na základě devizových darů, devizových účtů a pozvání.³⁸¹

³⁸⁰ *Snadnější cestování*, Vlasta 42, 1988, č. 23, s. 2.

³⁸¹ Tamtéž.

Závěr

Cílem práce bylo představit ženu v období normalizace, přiblížit proměnu jejího postavení na příkladu příspěvků otištěných v časopise Vlasta. Ten představoval jeden z nejčtenějších ženských časopisů, ale jak bylo ukázáno, nebyl určen jen ženám. Periodikum odráželo celospolečenskou situaci. Bylo spjaté s Československým svazem žen, jedinou ženskou organizací působící v 70. a 80. letech v Československu. Podle dochovaných pramenů Československá rada žen v čele s Marií Kabrhelovou nedisponovala velkým respektem. Byla totiž v područí komunistické strany a do řady věcí neměla právo mluvit, proto se soustředila především na reprezentační činnost. Jako všechna média v této době i Vlasta podléhala cenzuře a v jejích člancích docházelo v jisté míře ke zkreslení. Některé příspěvky byly silně ideologizovány. Mohlo by se říci, že články byly vesměs genderově orientované, pokud se například nejednalo o zobrazení ženy jako aktivní sportovkyně nebo pilné pracovnice, která zvládne to samé jako muž. Články se tedy týkaly především rodiny, módy, krásy a fungování domácnosti. Ke konci 80. let se i tento časopis začal otvírat novým ožehavým tématům jako byly např. drogové závislosti.

Vlasta zobrazovala ženu aktivní, ženu, která zvládne nejen péči o rodinu, ale je také dobrou manželkou a vzornou pracovnicí. Ženy někdy pociťovaly tíhu všech povinností a v souvislosti s tímto problémem se mluvilo o tom, že žena pracuje na dvě směny. Průlom v rodinné tematice můžeme sledovat na článku, který představoval muže v domácnosti, do té doby něco nevídaného. Novým diskusním tématem se stala pomocnice v domácnosti, kterou některé ženy uvítaly. Na druhé straně negativně byla vnímána finanční stránka věci či zpřístupnění soukromí cizímu člověku.

Nedílnou součástí Vlasty bylo také téma vzdělávání. Trendem doby bylo jistě studium při zaměstnání, které bylo pro ženy těžší než pro muže kvůli starosti o domácnost. Ženy dosahovaly vyššího vzdělání, a tím se jim otevřely i vyšší pozice. Stávaly se nezávislejší. Problémem podle periodika bylo rozdílné platové ohodnocení práce žen a mužů. Ženy byly v porovnání s muži hodně podhodnoceny. Další problém, se kterým se ženy musely potýkat, byl i kariérní růst, který musel být podřízen rodině, pokud ženy nenalezly pomoc u ostatních rodinných příslušníků. S pracovní tematikou bylo také otevřeno téma sexuálního obtěžování na pracovišti, s nímž měly mnohé ženy své zkušenosti.

Na stránkách Vlasty byla zdůrazňována role volného času. Žena měla v porovnání s mužem méně volných chvil. Časopis ale nabádal ženy, aby si udělaly chvíli pro sebe a více zapojily zbylé členy domácnosti. V souvislosti s volným časem se objevila i diskuze nad jeho správným využitím, aby nebyl promarněn. Kritizováno bylo sledování televize. Vyzdvihovala byla především sportovní aktivita, jejíž možnosti naplnění se rozšiřovaly. Největší sportovní událostí v Československu byla v normalizaci Spartakiáda, která měla ideologický podtext. Přehlídky na Strahově se zúčastnila řada žen, které se na ni připravovaly i s ročním předstihem.

Další součástí periodika byly také rubriky o zdravém životním stylu, jejichž počet se rozrůstal. Vlasta radila ženám v otázce správného jídelníčku nebo pohybu. V kontrastu se zdravým životním stylem bylo na stránkách časopisu kritizováno kouření. Jako součást tematiky volného času nabízel časopis i tipy na dovolenou. Dovolena v zahraničí skýtal mnoho překážek, a tak řada lidí zvolila jednodušší způsob trávení volna na chatě či chalupě. Právě chataření se stalo symbolem normalizace, jako způsob útěku do soukromí.

Tato diplomová práce sledovala téměř dvacetileté období proměny postavení ženy na stránkách nejčtenějšího periodika své doby. Během tohoto časového úseku došlo k mnohým sociálním proměnám. Zpočátku se objevuje „superžena“, jenž má zastat vše – práci, rodinu i péči o domácnost. Jak ale bylo ukázáno, postupně se tento názor mění. Velká proměna je cítit na konci 80. let, kdy na řadu přicházejí dosud tabuizovaná témata jako AIDS či drogy.

Na samotný závěr lze konstatovat, že pokud bychom měli zhodnotit všechna témata, která v rámci analýzy Vlasty vyšla na povrch, můžeme konstatovat, že mnohá přetrvávala dodnes, ať už se jedná o kritiku přílišného sledování televize, nedostatek pohybu či celkově nezdravý životní styl.

Prameny a literatura

1. Prameny

1.1 Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek Praha

Fond Objektové svazky

Národní archiv Praha

Fond Ministerstvo kultury, kart. 83

Památník národního písemnictví

Fond Nina Bonhardová (výstřižky)

1.2 Vydané prameny

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po 13. sjezdu KSČ, Praha 1982.

Ženy v České republice, Český statistický úřad, Praha 2003.

1.3 Periodika

Vlasta, 1947, 1970 – 1989.

2. Literatura

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana, *Iluze Spásy*, České Budějovice 2011.

BAHENSKÁ, Marie, *Počátky ženské emancipace v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005.

BARTOŇ, Jiří, *Ženy a Český svaz žen*, Praha 2007.

BAUEROVÁ, Jaroslava – BÁRTOVÁ, Eva, *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, Praha 1987.

BEDNAŘÍK, Petr – JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara, *Dějiny českých médií, od počátku do současnosti*, Praha 2011.

BUREŠOVÁ, Jana, *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc 2001.

BUREŠOVÁ Jana – KOPIČKOVÁ Božena LENDEROVÁ Milena – MAUR Eduard, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.

ČINÁTLOVÁ, Blanka, *Dederon a stadion aneb tělo poučené z krizového vývoje*, in: Petr A. BÍLEK – Blanka ČINÁTLOVÁ (edd.), *Tesilová kavalérie. Populární obrazy normalizace*, Příbram 2010, s. 124-134.

DECARLI VALDROVÁ, Jana, a kol., *ABC Feminismu*, Brno 2004.

DUDOVÁ, Radka, *Interrupce v České republice: zápas o ženská těla*, Praha 2012.

FRANC, Martin – KNAPÍK, Jiří, *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích, sv. 1*, Praha 2011.

FRANC, Martin – KNAPÍK, Jiří, *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích, sv. 2*, Praha 2011.

FRANC, Martin – KNAPÍK, Jiří, *Volný čas v českých zemích 1957–1967*, Praha 2013.

HAVELKOVÁ, Barbara, *Genderová rovnost v období socialismu*, in: Michal BOBEK – Pavel MOLEK – Vojtěch ŠIMÍČEK, *Komunistické právo v Československu*, Brno 2009, s. 179-195.

HECZKOVÁ, Libuše, *První léta časopisu Ženské listy. Co chtěla kritička Eliška Krásnohorská?*, in: Kateřina ČADKOVÁ – Milena LENDEROVÁ – Jana STRÁNÍKOVÁ (edd.), *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 323-333.

HENDRYCHOVÁ, Soňa, *Z historie ženského hnutí v Československu*, in: Hana HAVELKOVÁ, *Lidská práva, ženy a společnost*, Praha 1992, s. 9-17.

HLAVÁČKOVÁ, Konstantina, *70 : "Kytky v popelnici" : společnost a móda v sedmdesátých letech v Československu*, Praha 2007.

HORSKÁ, Pavla, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999.

HORYNA, Břetislav, *Heslo Feminismus*, in: *Filozofický slovník*, Olomouc 1998, s. 119.

HOUDA, Přemysl – RATAJ, Jan, *Československo v proměnách režimu*, Praha 2010.

JAROŠOVÁ, Helena – MATULOVÁ, Nina, *Žena v dnešní rodině*, Praha 1976.

JECHOVÁ, Květa, *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému*, in: Oldřich TŮMA – Tomáš VILÍMEK (edd.), *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*, Praha 2008, s. 69-129.

JECHOVÁ, Květa, *Matky a děti chtěné i nechtěné*, in: Oldřich TŮMA – Tomáš VILÍMEK, *Opozice a společnost po roce 1948*, Praha 2009, s. 10-74.

JECHOVÁ, Květa, *Postavení žen v Československu v období normalizace*, in: Oldřich Tůma – Tomáš Vilímek, *Česká společnost v 70. a 80. letech: sociální a ekonomické aspekty*, Praha 2008, s. 176-246.

JEŠUTOVÁ, Eva, *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*, Praha 2003.

JEŽEK, Alexandr, *Klára Zetkinová*, Bratislava 1981.

JONÁŠOVÁ, Kateřina, *Česká ženská žurnalistika sklonku dvacátých let jako příspěvek k modernizaci stylu*, in: Hana HAVELKOVÁ – Mirek VODRÁŽKA, *Žena a muž v médiích*, Praha 1998, s. 12-13.

KALINOVÁ, Lenka, *K sociálním dějinám Československa v letech 1969-1989*, Praha 1999.

KALINOVÁ, Lenka, *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969-1993*, Praha 2012.

KALIVODOVÁ, Eva, *Feministické časopisy na přelomu století*, in: Hana HAVELKOVÁ – Mirek VODRÁŽKA, *Žena a muž v médiích*, Praha 1998, s. 10-11.

KANTŮRKOVÁ, Eva, *Sešli jsme se v této knize*, Praha 1991.

KAŠNÝ, Jiří, *Manželství v západní tradici. Soubor kanonických studií*. České Budějovice 2006.

KOLÁŘ, František, *Sport*, in: Jiří KOCIÁN, *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, Praha 2006, s. 94-99.

KOLDINSKÁ, Kristýna, *Gender a sociální právo*, Praha 2010.

KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr, *Dějiny českých médií 20. století*, Praha 2010.

KÖPPLOVÁ, Barbara, *Média a jejich role v totalitním systému*, in: Jiří KOCIÁN, *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, Praha 2006, s. 9-11.

KRAJČOVIČOVÁ, Monika, *Specifika normalizační módy v Československu*, in: Petr A. BÍLEK – Blanka ČINÁTLOVÁ (edd.), *Tesilová kavalérie. Populární obrazy normalizace*, Příbram 2010, s. 135-148.

KUČERA, Milan, *Obyvatelstvo českých zemí ve 20. století*, in: Ludmila FIALOVÁ et.al., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 2006, s. 314-381.

LIPOVETSKY, Gilles, *Třetí žena. Neměnnost a proměny ženství*, Praha 2007.

MACHEK, Jakub, *Normalizační a populární kultura. Od domácího umění k Ženě za pultem*, in: Petr A. BÍLEK – Blanka ČINÁTLOVÁ (edd.), *Tesilová kavalérie. Populární obrazy normalizace*, Příbram 2010, s. 9-27.

MOŽNÝ, Ivo, *Rodina a společnost*, Praha 2008.

MUSILOVÁ, Dana, *Proměny všedního života žen po druhé světové válce*, in: Jana MACHAČOVÁ – Jiří MATĚJČEK (edd.), *Studie k sociálním dějinám 6*, Kutná Hora – Praha – Opava 2001, s. 214-225.

ONDRŮŠEK, Jaroslav, *Mír znamená život: metodický materiál k MDŽ 1988*, Kroměříž 1988.

OSVALDOVÁ, Barbora, *Česká média a feminismus*, Praha 2004.

OTÁHAL, Milan, *Komunistický režim v období tzv. normalizace*, in: Jiří KOCIÁN, *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, Praha 2006, s. 36-39.

OTÁHAL, Milan, *Opozice, moc a společnost 1969-1989*, Praha 1994.

PEJCHALOVÁ, Jana, *Ženské organizace a společenské postavení žen v českém prostředí v letech 1945 -1989*, Brno 2006.

PENČEV, Vladimír – RYCHLÍK, Jan, *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*, Praha 2013.

PERNES, Jiří, *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha 2006.

PETROVÁ, Hana, *Alty a soprány*, Praha 1994.

PRŮCHA, Václav, *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 2. díl, Období 1945-1992*, Brno 2004.

RÁKOSNÍK, Jakub – TOMEŠ, Igor a kol., *Sociální stát v Československu: právně – institucionální vývoj v letech 1918-1992*, Praha 2012.

RAUBICOVÁ, Veronika, *Péče o tělo a tělovýchova v ženských časopisech 1860-1914*, Pardubice 2012.

RYCHLÍK, Jan, *Češi a Slováci ve 20. století*, Olomouc 2012.

ŘEZNÍČKOVÁ, Kateřina, *Študáci a kantoři za starého Rakouska: české střední školy v letech 1867-1918*, Praha 2007.

SLEPIČKOVÁ, Irena, *Sport a volný čas*, Praha 2000.

SOBOTKOVÁ, Jitka, *Slavnosti a oslavy v komunistickém Československu*, in: Miroslav VANĚK, *Obyčejní lidé sv. 1*, Praha 2009, s. 398-430.

SOBOTKOVÁ, Jitka, *Rozhovor s Marií Plachou*, in: Miroslav VANĚK, *Obyčejní lidé sv. 3*, Praha 2009, s. 783-815.

ŠEVČÍKOVÁ, Tereza, *Tři etapy vývoje časopisu Vlasta*, Praha 2013.

ŠOLCOVÁ, Miroslava, *Postavení ženy v socialistické společnosti*, Praha 1984.

UHROVÁ, Eva, *Dva proudy ženského hnutí v Českých zemích*, in: Zdeněk KÁRNÍK, Michal KOPEČEK, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus IV*, s. 88-113.

VĚŠÍNOVÁ, Eva – MAŘÍKOVÁ, Hana, *Společnost mužů a žen z aspektu gender*, Praha 1999.

3. Internetové zdroje:

DOLEŽALOVÁ, Markéta, *Milada Horáková*, Dostupné z:
<http://www.ustrcr.cz/cs/milada-horakova>, [online], 27. 4. 2015.

JECHOVÁ, Květa, *Emancipace shora*, s. 2-4, Dostupné z:
<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1304/003-018.pdf>, [online], 27. 4. 2015.

JONÁŠOVÁ, Kateřina, *Ženský protestsong*, Dostupné z:
<http://www.feminismus.cz/cz/clanky/zensky-protestsong> [online], 4. 3. 2015.

KOVAŘÍKOVÁ, Blanka, *Z historie ženského časopisu Vlasta*, Dostupné z
<http://www.bkovarikova.cz/texty/zajimavosti/z-historie-zenskeho-casopisu-vlasta.htm>,
[online], 16. 11. 2014.

MARKES, František, *Proměny v povinné školní docházce*, Dostupné z:
<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=5492>, [online], 5. 5. 2015.

PENAKCOVÁ, Lenka, *Rubriky pro ženy v českých denících 20. let 20. století*, (studie),
s. 138. Dostupné z:
http://medialnistudia.files.wordpress.com/2013/01/ms_2012_2_stat.pdf [online], 17. 1.
2015.

Seznam zkratk

ABS	Archiv bezpečnostních složek
ČSR	Československá republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČSSŽ	Československý svaz žen
KSČ	Komunistická strana Československa
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
MDŽ	Mezinárodní den žen
NA	Národní archiv
PNP	Památník národního písemnictví
RČŽ	Rada československých žen
ROH	Revoluční odborové hnutí
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
ÚV KSČ	Ústřední výbor komunistické strany Československa

PŘÍLOHY

Seznam příloh

Graf č. 1 Český statistický úřad – Počet celkem narozených

Graf č. 2 Český statistický úřad – Sňatky svobodných snoubenců podle věku - nevěsta

Graf č. 3 Český statistický úřad – Počet rozvodů

Graf č. 4 Český statistický úřad – Rozvody podle příčiny rozpadu

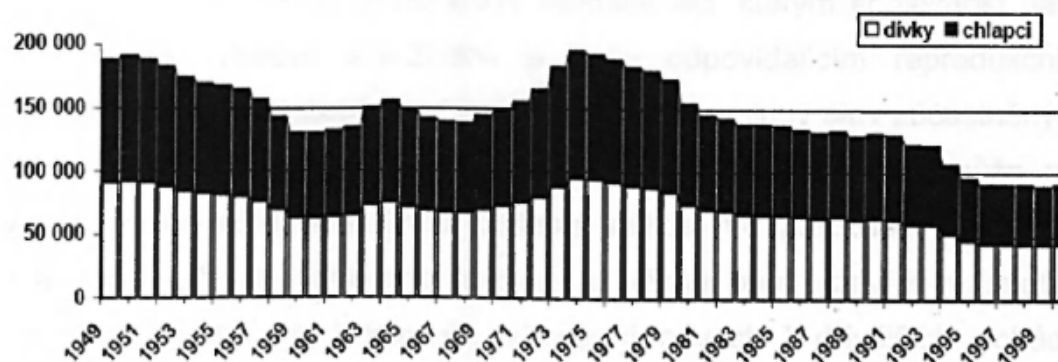
Obr. 1 Titulní strana prvního čísla Vlasty ročník 1, rok 1947, číslo 1.

Obr. 2 Titulní strana Vlasty ročník 24, rok 1970, číslo 4.

Obr. 3 Titulní strana s Karlem Gottem – Vlasta ročník 38, rok 1984, číslo 46.

Obr. 4 Příprava žen na spartakiádu.

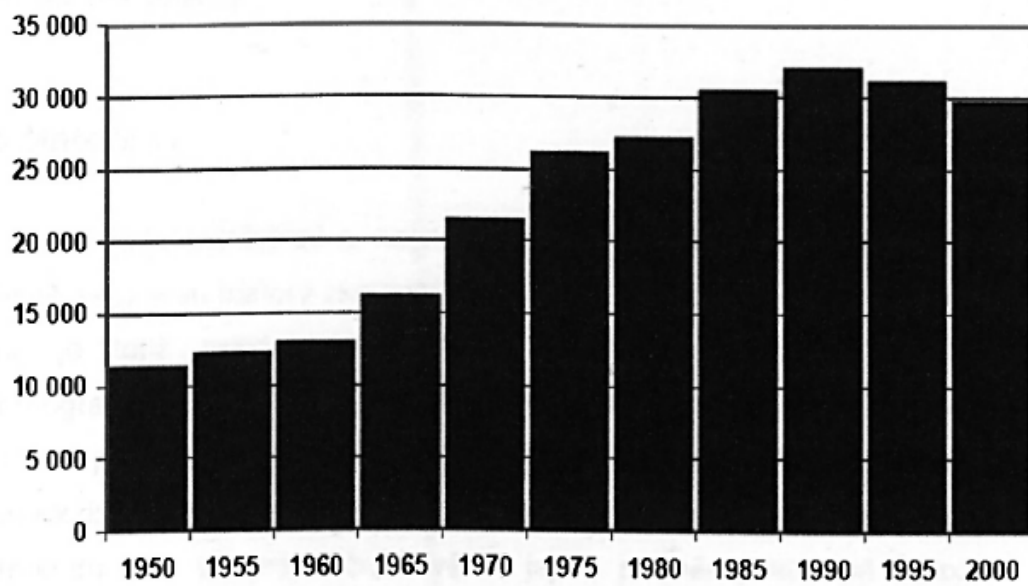
Graf č. 1 - Počet celkem narozených

Graf č. 2 - Sňatky svobodných snoubenců podle věku - nevěsta

Věk	Rok sňatku										
	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Celkem	74 836	56 986	59 660	64 964	70 508	71 301	54 367	56 025	65 116	36 756	36 228
-17	4 343	2 447	3 308	3 344	3 050	3 177	2 562	2 273	2 278	504	94
18	6 829	6 682	10 129	12 437	10 840	11 078	8 993	8 843	12 156	3 895	917
19	9 384	7 892	10 805	13 701	13 623	13 040	9 799	10 450	13 325	5 884	1 797
20	9 967	8 443	10 077	11 572	12 845	12 274	8 824	10 250	11 377	6 407	2 919
21	9 266	7 624	7 472	8 972	10 047	9 925	6 702	7 948	8 014	5 737	3 851
22	7 937	6 265	5 467	5 547	7 203	7 131	5 212	5 269	5 694	4 109	4 431
23	6 500	4 737	3 605	3 135	4 984	5 038	3 706	3 535	3 958	3 091	4 893
24	5 183	3 340	2 357	1 899	2 858	3 239	2 753	2 375	2 655	2 330	4 753
20-24	38 853	30 409	28 978	31 125	37 937	37 607	27 197	29 377	31 698	21 674	20 847
25-29	11 795	6 953	4 400	3 032	4 136	5 339	4 752	3 996	4 638	3 909	11 087
30-34	1 794	1 876	1 280	728	575	778	808	812	728	630	1 162
35-39	977	354	520	326	165	150	164	184	193	151	211
40-44	459	204	102	172	85	54	35	44	58	49	46
45-49	232	104	70	40	54	29	23	19	23	31	23
50-54	90	36	35	27	16	23	11	6	8	20	16
55-59	50	16	19	16	11	7	15	10	4	2	17
60+	30	13	14	16	16	19	8	11	7	7	11

Graf č. 3 - Počet rozvodů

Graf č. 4 - Rozvody podle příčiny rozpadu

Příčina rozvratu	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Příčina na strane ženy									
Celkem	12 970	16 196	21 516	26 154	27 218	30 489	32 055	31 135	29 704
1 Neuvážený sňatek	152	1 508	1 285	858	1 063	321	1 788	1 399	667
2 Alkoholismus	49	47	85	119	178	270	301	225	144
3 Nevěra	3 708	3 237	2 676	4 691	4 591	5 706	4 235	3 277	1 676
4 Nezáměr o rodinu, opuštění soužití	817	1 154	2 431	3 339	2 212	977	802	574	370
5 Zlé nakládání, trestný čin	358	559	281	369	135	117	45	47	25
6 Rozdíl povah, názorů a zájmů	1 416	2 665	4 675	5 681	7 091	8 471	12 978	15 550	14 573
7 Zdravotní důvody	273	454	369	494	368	376	403	165	81
8 Sexuální neshody	326	769	1 074	1 089	1 002	981	855	527	181
9 Ostatní příčiny	2 026	2 231	1 994	1 794	1 244	1 262	3 015	3 923	7 903
0 Soud nezjistil zavinění	3 845	3 572	6 646	7 720	9 334	12 008	7 633	5 448	4 084
Příčina na straně muže									
Celkem	12 970	16 196	21 516	26 154	27 218	30 489	32 055	31 135	29 704
1 Neuvážený sňatek	222	1 260	1 175	859	1 063	321	1 788	1 385	656
2 Alkoholismus	1 538	2 111	2 981	3 489	4 462	4 932	3 301	2 915	1 719
3 Nevěra	3 819	3 509	3 389	5 037	4 990	6 384	4 795	4 002	2 371
4 Nezáměr o rodinu, opuštění soužití	842	1 402	2 992	3 115	2 296	1 730	2 428	2 279	1 569
5 Zlé nakládání, trestný čin	1 480	1 944	2 181	2 820	1 837	1 725	872	647	481
6 Rozdíl povah, názorů a zájmů	1 380	2 271	4 279	5 513	7 091	8 471	12 978	15 179	13 967
7 Zdravotní důvody	245	312	294	360	341	227	335	155	85
8 Sexuální neshody	346	725	972	1 024	1 008	986	855	514	168
9 Ostatní příčiny	1 875	1 886	1 827	1 937	1 382	1 519	2 534	2 905	6 626
0 Soud nezjistil zavinění	1 223	776	1 426	2 000	2 748	4 194	2 169	1 154	2 062

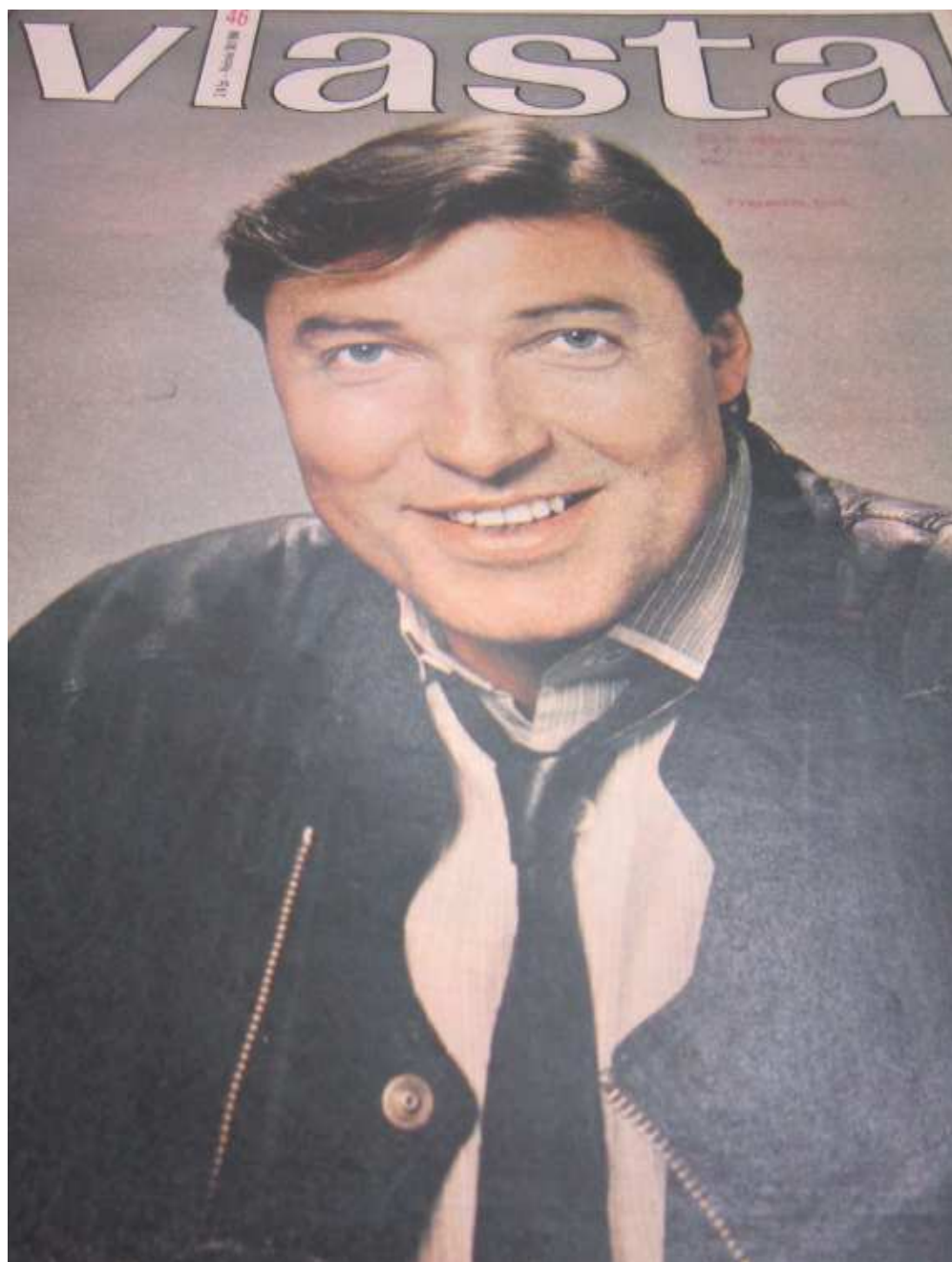
Obr. 1 - Titulní strana prvního čísla Vlasty

Obr. 2 - Titulní strana Vlasty

Obr. 3 - Titulní strana s Karlem Gottem

Obr. 4 - Příprava žen na spartakiádu

